

TANZİMAT'TAN ERKEN CUMHURİYET'E KUMAR

Doktora Tezi

Ahmet YEŞİLYURT

Eskişehir 2019

TANZİMAT'TAN ERKEN CUMHURİYET'E KUMAR

Ahmet YEŞİLYURT

DOKTORA TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Sedat BİNGÖL

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs, 2019.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ahmet YEŞİLYURT'un “Tanzimat’tan Erken Cumhuriyet’e Kumar” başlıklı tezi **22 Mayıs 2019** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca **Tarih** Anabilim Dalında, **Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Sedat BİNGÖL
Üye : Prof.Dr.Ayla EFE
Üye : Dr.Öğr.Üyesi Oya BEKLAN ÇETİN
Üye : Doç.Dr.Hayrettin PINAR
Üye : Dr.Öğr.Üyesi Musa KILIÇ

Prof.Dr.Haşan TUTAR
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TANZİMAT'TAN ERKEN CUMHURİYET'E KUMAR

Ahmet YEŞİLYURT

Tarih Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2019

Danışman: Doç. Dr. Sedat Bingöl

Bu araştırma, Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e (1839-1938) kadar olan süreçte bir olgu olarak kumar oynamanın tarihiyle ilgilenmektedir.

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı büyük çapta değişimlerin ve dönüşümlerin habercisi ve öncüsü olmuştur. Tezin konusu, Osmanlı batılılaşmasının dayanak noktası olan Tanzimat döneminden, erken Cumhuriyet'in sona ermesine kadar gelen süreçtir. Mitolojik anlatılardan başlayarak, kumar oynamanın ne şekilde evrildiği ve Avrupa'da kumarhanelerin ortaya çıkışına da değinmektedir. Aynı zamanda iskambil kağıtlarının tarihi ve kumar oyunlarının tarihini de anlatmaya çalışmaktadır. Tez, Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'in sonuna kadar en çok oynanan oyunları, kumar oynanan yerlerin gelişimini de ortaya koymaktadır. Bunları yaparken de gündelik hayatta değişimlere odaklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tanzimat, Modernleşme, Kumar, Kumarhane.

ABSTRACT
GAMBLING FROM THE TANZIMAT TO THE EARLY REPUBLIC

Ahmet YEŞİLYURT

Department of History

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, May, 2019

Supervisor : Assoc.Prof. Sedat Bingöl

This research interesets the history of gambling from Tanzimat to Early Republic (1839-1938) as a phenomenon.

The Tanzimat Edict, which was announced in 1839, was the forerunner and pioneer of great changes and transformations. The subject of the thesis is the process from the Tanzimat period, which is the main point of the Ottoman westernization, to the end of the early Republic. Starting with mythological narratives, it also discusses how gambling evolves and the emergence of casinos in Europe. It also tries to explain the history of playing cards and the history of gambling games. Thesis reveals the most played games and the development of the places where gambling played from the Ottoman to the end of the early republic. In doing so, it focused on changes in everyday life.

Keywords: Tanzimat, Modernization, Gamble, Gamblehouses.

TEŞEKKÜR

Bu tez için “2211/E Doğrudan Yurt içi Doktora Burs Programı” kapsamında sunduğu maddi destek dolayısıyla Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)’na teşekkür ederim.

Doktoraya başladığım tarihten itibaren her zaman desteğini ve yardımlarını gördüğüm hocam Sedat Bingöl’e teşekkür ederim. Ayrıca görüş ve fikirleriyle tezin gelişmesinde katkılarını sunan Ayla Efe, Oya Beklan Çetin, Emre Çelik ve Eyüp Cücük’e şükranlarımı sunarım.

Bu süreç boyunca hep yanımda olan ailemi de unutmamalıyım. Her zaman sabırlı ve anlayışlı oldular. Az çok tez süresince destek veren, okumayı bekleyen, çalışmanın bitmesine sevinen, bir şekilde yanımda olanlara da teşekkür ediyorum.

AHMET YEŞİLYURT

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

22.05.2019

Ahmet YEŞİLYURT

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
akt	: aktaran
bkz	: Bakınız
BOA	:Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
PM	: Polis Mecmuası
DBİA	: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
A.DVN	: Bab-ı Asafı- Divan-ı Hümayun Kalemi
A.MTZ	: Eyalet-i Mümtaze
A.MKT	: Sadaret- Mektubi Evrakı
A.MKT.NZD	:Nezaret ve Devair
A.MKT.MVL	:Meclis-i Vala Evrakı
A.MKT.UM	:Umum Vilayat
A.MKT.MHM	:Mühimme Kalemi
BEO	:Babıali Evrak Odası
C.ADL	:Cevdet- Adliye
C.ZB	:Cevdet- Zabtiye
cev:	:Çeviren
ed :	:Editör
DH.EUM.VARK	:Dahiliye Nezareti- Emniyet-i Umumiye Evrak Odası
DH.EUM.	:THR Tahrirat Kalemi
DH.MUİ.	:Muhaberat-ı Umumiye İdaresi
DH.EUM.KADL	:Kısm-ı Adli Kalemi
DH.H	:Hukuk Kalemi
DH.İD	:İdare
DH. EUM. 2.ŞB	:Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 2.şube
DH.EUM.ADL	:Takibat-ı Adliye
DH.İ.UM.EK	:İdare-i Umumiye Ekleri

DH.SYS	:Siyasi Kısım Evrakı
DH.ŞFR	:Şifre Kalemi
DH.EUM.MEM	:Memurin Kalemi
DH.EUM.AYŞ	:Asayiş Kalemi
DH.MB.HPS	:Meban-ı Emiriye Hapishaneler Müdüriyeti
DH.UMVM.	:Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü Kataloğu
DH.EUM.	:3.ŞB Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3.şubesi
DH. HMŞ	:Hukuk Müşavirliği
DH.MB.HPS.M	:Meban-ı Emiriye Hapishaneler
DH.MTV	:Mütenevvia
DH.İD	:İdare
DH.EUM.MHM	:Muhasebe Kalemi
DH.EUM.EMN	:Emniyet Şubesi
DH.EUM.1.ŞB	:Birinci Şube
DH.EUM.5.ŞB	:Beşinci Şube
DH.EUM.2 ŞB	:İkinci Şube
DH.MKT.PRK	:Mektubi Kalemi Perakende Evrakı
DH.MKT	:Mektubi
Haz:	:Hazırlayan
HR. MKT	:Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi
HR.TO	:Tercüme Odası
İ.MVL	:İrade Meclis-i Vala
İ.DH	:Dahiliye
İ.HUS	:Hususi
MVL	:Meclis-i Vala Evrakı
MF.MKT	:Maarif Nezareti Mektubi Kalemi
MV	:Meclis-i Vükela Mazbataları
ŞD	:Şura-yı Devlet
TFR.I.ŞKT	:Rumeli Müfettişliği, Arzuhaller
TFR. I. AS	:Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlık
TFR.I.A	:Sadaret
TFR.I.MN	:Manastır
TFR.I.SL	:Selanik

TFR.I.KV	:Kosova
Y.PRK.TKM	:Yıldız, Perakende, Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği
Y.MTV	:Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.PRK.ZB	:Zabtiye
Y.EE	:Esas Evrakı
Y.PRK.EŞA	:Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik
Y.PRK.AZJ	:Arzuhaller ve Journaller Katalogu
Y.A.RES	:Sadaret Resmi Evrakı
Y.A.HUS	:Sadaret Hususi
Y.PRK.BŞK	:Başkitabet Dairesi Evrakı
Y.PRK. ASK	:Askeri Maruzatı
Y.EE.KP	:Esas Kamil Paşa Evrakı
ZB	:Zabtiye Nezareti Belgeleri

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
KISALTMALAR	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
İLKÇAĞLARDAN MODERN ZAMANLARA.....	3
KUMAR OLGUSU	3
1.1. Sözlüklerde Kumar.....	3
1.2. Boş Zamanlar ya da Oyun.....	4
1.3. Mitoloji’den Antikçağlara Kumar.....	6
1.4. Zardan İskambile	8
1.5. İskambilden Kumarhanelere	12
1.6. Avrupa ve Amerika’da Kumarhaneler	16
1.6.1. İlk Kumarhane ve Sonrası	17
1.6.2. Monte Karlo ve Osmanlı.....	20
İKİNCİ BÖLÜM	24
II. MEŞRUTİYET’E KADAR KUMAR VE OYUNLAR.....	24
2.1. Tanzimat Öncesine Kısa Bir Bakış	24
2.2. Tavla ve Satranç.....	28
2.3. Peçiç, Beçiz Oyunları	31
2.4. Piyango	32
2.5. Kumar Oyunları	34
2.5.1. Barbut, Kılıç ve diğerleri	34
2.6. Tombala	41
2.7. Tanzimat’tan sonra Meşrutiyet’ten Önce.....	43
2.7.1. Encümen-i Ülfet.....	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	52
1876’DAN CUMHURİYET’E KUMARIN YAYILMASI.....	52
3.1. Kumara Karşı Devlet	53
3.2. Kumar Mekânları.....	57
3.2.1. Evde ve Sokakta Kumar	58

3.2.2. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kahvehaneler	61
3.2.3. Gazino, Otel ve Kulüplerde Kumar	67
3.2.4. Hapishaneler ve Esir Kamplarında Kumar	78
3.3. Kumar ve Suç	80
3.3.1. Pangaltı Cinayeti	96
3.5. İskambil Kağıtlarının Dolaşımı	97
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	101
ERKEN CUMHURİYET'TE KUMAR	101
4.1. Cumhuriyet Toplumu Ve Kumar	102
4.2. Yıldız Kumarhanesi	111
4.3. Milli Piyango ve Sonrası	114
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	118
1. Arşiv Kaynakları	118
T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi	118
2. Süreli Yayınlar	121
3. İkincil Kaynaklar	122
EKLER	
Ek 1. British Museum- Astragalos Oynayan Kızlar	
Ek 2: Astragalos Oynayan Genç Kız	
Ek 3: Aşil ve Aias Zar oynarken- Altesmuseum Berlin	
Ek 4: Paul Cezanne 1894- İskambil Oynayanlar Tablosu	
Ek 5: Padişah ve Çariçe Kumar Oynarsa	
Ek 6: Girişi Yasaklanan İskambil Kağıdı BEO 2659/199425	
Ek 7: Serveti Fünun sayı 11, 1307	
Ek 8: The Darby Daily Telegraph	
Ek 9: Aylık Mecmua 1926, s.10	
Ek 10: Aylık Mecmua Kanunusani 1926	
Ek 11: Kumar Masasında İBB E-Kaynak krt.007437	
ÖZGEÇMİŞ	

GİRİŞ

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı büyük çapta değişimlerin ve dönüşümlerin habercisi ve öncüsü konumundadır. Osmanlı batılılaşmasının nirengi noktası olarak ele alınan Tanzimat Fermanı'ndan “*muasır medeniyet seviyesi*”ne yükselmeye hedeflenen erken Cumhuriyet'in sona ermesine kadar gelen süreçte, kumar oynayanlar, kumar oynanan yerlerin imparatorluk sınırları dahilinde nerelere uzandığı, kumarhanelerde işlenen suçlar, kumar ve devletin kumarla arasındaki ilişkileri dalgalı bir seyrir izlemiştir ve bu seyrin tez boyunca ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kumarın tarihini incelemek kumarhaneleri, kumarbazları ve devletin kumara olan bakışını anlatmak olsa da, bu tez giriştiği ve anlatmaya çalıştığı konu itibariyle şansın dolayısıyla da antikçağlardan itibaren “baht”a dair inanış ve kültürlerin de bir incelemesini sunmak zorundadır. Bu incelemeyle birlikte kumarın evrensel tarihinin izlediği yolu da görme fırsatı bulunabilecektir.

Başlığında “kumar” kelimesi geçen bir araştırma için özellikle yapılması gereken, kelimenin araştırmaya konu olan “zaman dilimi” içerisine nasıl ve ne şekilde evrimleşerek geldiğini ortaya koymaktır. Ancak, bu tanımlama kendi içerisinde tutarlı zorluklar taşımaktadır ki, bu zorlukların en başında, iki veya daha fazla kişi arasında vakit geçirme aracı olarak oynanan oyunların, kazananın bir şeyler elde edilip edilememesinin hiçbir zaman bilinmeyeceği gerçeği de dahildir.

Kumar ve kumar oynamakla ilgili insan davranışları, İlkçağlardan itibaren başlamaktadır. Mitolojik anlatılardan, rulet masalarına kadar geçen kronolojik bir şekilde ortaya konması zor bir tablo ortaya çıkarsa da, en azından bu gelişim ve dönüşüm hakkında bir kompozisyon oluşturmaya çalışacağız.

Birinci Bölüm'de bugün kumarhane olarak bilinen yerlerin oluşum süreci ele alınacaktır. En eski arkeolojik buluntulardan, Avrupa'da modern kumarhanelerin oluşum süreçleri, kumar olarak adlandırılması mümkün gözükmeyen oyunların bir tarihi de Birinci Bölüm'de yer almıştır. Öncelikle tezin başlığı itibariyle içerdiği ve ortaya koymayı hedeflediği kelime grubunu kısa bir şekilde inceledikten sonra, söz konusu “kumar” ve “kumarhane” kelimesinin Osmanlı topraklarına gelmeden önceki tarihi gelişimi üzerinde, kısa da olsa durmaya çalıştık. Yine bu bölüm, kaynakları itibariyle kapsamın dar tutulduğu bir bölüm olmuştur. Diğer yandan kumar ve kumar oynama alışkanlıklarının Osmanlı toplumu için tamamen yabancı bir değişim ve dönüşüm

biçimi idi. Tanzimat dönemi sonrasına kadar modern manada kumarhane kültürü Osmanlı topraklarında tanınmamıştır. Bu kapsamda, ilk kumarhanenin Avrupa’da açılması 17.yüzyılın başlarına rastlar ve Osmanlı için ise ancak Tanzimatın ilanı sonrası gözlemlenecektir.

İkinci Bölüm’de II. Meşrutiyet’in ilanına kadar olan süreçte, Tanzimat öncesi dönemin bir panoraması sunulmaya çalışılacaktır. Tavla, satranç gibi akıl oyunu olarak adlandırılabilir oyunların yanında, Tanzimat öncesinde Osmanlı topraklarını ziyaret etmiş seyyahların anılarının çerçevesi içerisinde Osmanlı’da oyun ya da kumar niteliğindeki etkinlikler ele alınacaktır.

Tezimizin üçüncü bölümünde Osmanlı toplumunda kumar olgusunu bütün boyutlarıyla ele almaya gayret ettik. Bu bölüm, II. Abdülhamit döneminin tümünü kapsamıştır. Bunun sebebi, Osmanlı Arşivi’nden alınan belgelerin ağırlıklı olarak II. Abdülhamit dönemi sonrasına odaklanmış olmasıdır. Kumar olgusunun yaygınlaştığı yıllar ele alınacaktır. Bu çerçevede Üçüncü Bölüm, II. Abdülhamit dönemi iktidarının başlangıcından, Cumhuriyet’in ilanına kadar olan tarihsel süreci kapsamaktadır. Çalışmamız aynı zamanda, kumar oynama pratiğinin devletle ilişkisinin ne şekilde geliştiği ve en belirgin olduğu zaman dilimini de içermektedir. Bu bölümde, kumar yasaklarının nasıl şekillendiği, kumarın hususi evlerden başlamak üzere, katman katman topluma yayılışını da göstermek amaçlanmıştır. Bu tarihsel evrede kumarın yaygınlaşmasının yansımaları, başta devlet belgeleri olmak üzere, edebiyatta, sanatta da kendine yer bulmuştur.

Dördüncü Bölüm’de ise, 1923 ve 1938 yılları arası kumar olgusu ele alınacaktır. İmparatorluk olmaktan çıkarak, bir ulus devlet haline gelen Türkiye’nin, kumar ve kumarla olan ilişkisi ele alınacaktır. Bu dönem, uzun yıllar II. Abdülhamit’in saltanatını sürdürdüğü Yıldız Sarayı’nın bir bölümünün kumarhane olarak kullanıldığına da şahitlik eder. Cumhuriyet toplumunun kumar oynama alışkanlıklarının ne şekilde geliştiği ele alındıktan sonra, Milli Piyango idaresinin kurulmasıyla bu bölüm son bulacaktır.

Tez, bütün bu değişim ve dönüşümlerin etkisi altındaki imparatorluk insanlarının “kumar”la olan ilişkilerini, devletin kumar oynama meselesine bakışını, kumar oynanan yerlerdeki gündelik hayatın pratiklerini, yani sıradan insanı da konu edinmeye çalışmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLKÇAĞLARDAN MODERN ZAMANLARA

KUMAR OLGUSU

Birinci Bölüm, kumarın kelime anlamından başlayarak, Avrupa’da kumarhane olarak kullanılan mekan ve yerlerin açılışına kadar olan tarihsel süreci kapsamaktadır. Dolayısıyla, kumarın sözlükteki manasından, gündelik yaşamdaki yeri tespit etmeye çalışacağız. En basit şekliyle “aşık” kemiklerinden başlayan kumar, hem bugün adına “kumar” dediğimiz olguların, hem de ona yardımcı araçlarının da gelişmesi veya dönüşmesi sürecini de yaşayarak, günümüze kadar ulaşmıştır.

1.1.Sözlüklerde Kumar

Tezimizin amaçları ve sınırları Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Cumhuriyet dönemi olduğundan, öncelikle tanımın bu coğrafyanın tarihinde ne ifade ettiğini görmemiz gerekmektedir. Bunun için öncelikle kelimenin sözlüklerdeki karşılığıyla başlamak yerinde olacaktır.

Kumar kelimesi Türkçe’ye Arapça’daki “kımâr” dan geçmiştir ve para karşılığı oynanan oyun anlamına gelmektedir.¹ Şans ve beceriyle birlikte, yarışma yahut sonucu belirsiz bir olay üzerinden bahis oynama ya da kazanç elde etme şeklinde tanımlanan kumar, İslam dininin kesin olarak yasakladığı faaliyetlerdendir.²

İslamiyet öncesi Arap toplumunda şans oyunları oynanmaktaydı. Oynanan oyunlardan birisi olan Meysir oyunudur. Meysir oyunu, hayvanların kesildikten sonra ortaya çıkan etinden üzerinde pay ve risk değerleri yazılı, her biri ayrı isimli belirli sayıdaki okların çekilmesiyle uzun yıllar Arap yarımadasında oynanmıştır.³ Meysir oyunu daha sonra “kumar” kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Meysir’in yaygınlığından olsa gerektir ki, İslam dünyasında, her birine değer verilmiş oklarla oynanan her türlü şans oyununa meysir denilmekte ve birçok türü de

¹ F. Devellioğlu (2003). *Osmanlıca- Türkçe Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay, s.527.

² A.Bardakoğlu (2002). Kumar, *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yay, 26, s.364.

³ T. Fehd (2002). Meysir, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay, 29, s.509.

bulunmaktadır.⁴ Bu türdeki oyunlar genellikle, dönemleri içerisinde “aristokrat” olarak adlandırılabilirler kişilerce bir tür vakit geçirme ve eğlence aracı olarak görülmüştür.

Yine İslamiyetin öncesi Arapların, çeşitli çok tanrılı inancın gereği olarak tanrı isimleri kullanarak *ribabahtan* ya da bir deri çantadan oklar seçtikleri oyunlar oynadıkları da bilinmektedir.⁵

İslam dini, “kumar” oynamayı bir boş vakit öldürme aracı olarak görmekte ve kumarın “şeytan işi” olduğunu belirterek inananlar için haram kılmaktadır.⁶ Dolayısıyla kumar oynamaya ilişkin bu bakış, Müslüman toplumlarda sürmektedir.

Doğu dünyası dışında batı toplumunda ise en yaygın olarak kelimenin İngilizcesi “gamble”⁷ da yine, bir oyun ya da yarışın neticesinde kazanılacak para için oyun oynamak anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin kökeninde oyun anlamına gelen “game” kelimesi yatmaktadır.⁸

Nitekim Redhouse tarafından yayınlanan 1882 tarihli Türkçe-İngilizce Sözlükte de, “gamble-kumar oynamak” olarak yer almıştır.⁹

Kumar, para kazanmak üzerine oynanan oyunları ifade ediyorsa, temelinde oyun oynamak vardır. Bundan dolayı, sözlüklerdeki kumar tanımını verdikten sonra, insanın neden kumar oynama ihtiyacı hissettiğini üzerinde durabiliriz.

1.2. Boş Zamanlar ya da Oyun

İnsan türünün tanımlanmasında kullanılan, düşünen insan “*Homo Sapiens*” terimine ek olarak, bu başlığa insana alet yapan anlamı veren “*Homo Faber*” teriminin yanına Huizinga’nın “*Homo Ludens*”¹⁰’ini yerleştirmemiz gerekmektedir.

Homo Ludens, oyun oynayan insan anlamına gelmektedir. Bu terimin ifade ettiği kavramsal sınırlar ne olursa olsun, aslında kumar’a giden yolun “oyun oynama dürtüsünden” kaynaklandığı gerçeğinden yola çıkmaktadır. Zira oyun ve kumar olarak nitelendirilen şeyler arasına bir sınır koymak, oldukça zor bir eylemdir. *Homo Ludens*’in

⁴ M.I. Siddiqi (1981). *Why Islam forbids intoxicants and gambling*. Lahore: Kazi Publications, p.130.

⁵ Siddiqi, 1981, **a.g.k.**, p.138.

⁶ *Kur’an-ı Kerim Meali* (2010). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, Bakara/219, s.33.

⁷ *Miracle Dictionary* (2007). İstanbul: Mira Publishing, p.341.

⁸ F.Rosenthal (1975) *Gambling in Islam*. Leiden: Brill, p.1.

⁹ J.W. Redhouse (1882) *Redhouse’s Turkish Dictionary*, London: Wyman and Sons, s. 133.

¹⁰ J. Huizinga (2008). *Homo Ludens*. (çev: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

bir sonraki aşamasında ve tezin bundan sonraki bölümlerine daha uygun tanımlama, Homo aleator “kumar oynayan insan” olacaktır.¹¹

Eski çağlarda, bugünkü teknolojik ya da kültürel birikime sahip olmayan topluluklar için vakit geçirme yollarından en önemlisi de, bir şekilde aydınlatılmış odalarda ya da daha ferah mekanlarda oyunlar oynamaktır.¹² Oyun, çok önemli bir vakit geçirme aracıdır. Taştan, kemikten, tahtadan ya da oyun nesnesi olarak kullanılabilecek her şeyden bir “oyun alanı” kurmak, gündelik hayatın yüklediği sorumluluklar olmadan – belki de kurtulmak için - geçici faaliyet alanı olarak görülmelidir.¹³

Öyleyse, oyun oynayan insan neden oyuna gerek duymaktadır? Bu konuda boş zamanlar teorisi, oyun oynama kavramı için oldukça yararlı görülmektedir. Boş zamanlar üzerine araştırmalar görece yeni ortaya çıkmış bir alandır. Boş zaman kavramı, insanlık tarihinde çalışmanın karşıtı olarak tanımlanmıştır.¹⁴ Çalışmaktan arta kalan zamanda insanoğlunun vaktini harcadığı zaman aralığı olarak da düşünülebilir. Mesai saatleri haricinde kalan zaman dilimi olarak “boş zaman”ı konuşabiliriz.

Eski Yunan’dan itibaren boş zaman kavramı mevcuttur ve Romalılar zamanında oyunlar, spor, gladyatör dövüşleri kitlelerin boş zamanlarını doldurmak için ortaya çıkmış ve bugünkü boş zaman algılamasıyla paralellik taşıdığı belirtilmektedir.¹⁵

Ortaçağ’a kadar bedensel çalışma alanının tamamen dışında, bağımsız bir alan olarak değerli görülen boş zaman, insanın sahip oldukları şeylere göre değerlendirilen endüstri çağında, moda diye ön plana çıkarılan eylem ve eşyalara sahip olmanın bir imkanı olarak çalışma alanına dahil edilmiştir.¹⁶

Dolayısıyla, insanın temel ihtiyaçlarını giderme çabasından sonra arta kalan zamanlarını nasıl değerlendireceği meselesi tarih boyunca var olmuştur. Bir bakıma “oyun” kavramı, boş zamanlarında ortaya çıkmıştır. Oyun oynamaya dair etkinlikler bir kere keşfedildikten sonra günümüze gelene kadar, insanlığın gelişimine de paralel olarak

¹¹ G. Reith (1999). *The age of chance*. London: Routledge, p.181.

¹² Jan Kowalski, s.8.

¹³ Huizinga, 2013, **a.g.k.**, s.25.

¹⁴ M. Bahadır (2016). Antikçağdan günümüze boş zaman üzerine bir değerlendirme. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2, s.104.

¹⁵ Ö.Aytaç (2002). Boş Zaman üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1). s.236.

¹⁶ Bahadır, 2016, **a.g.k.**, 114.

değişmiş ve dönüşmüştür. Bu noktada kumar veya diğer eğlence faaliyetlerini anlamlandırmamıza “boş zamanlar teorisi” oldukça faydalı olmuştur.

“Oyun oynayan (eğlenen) insan” dan “zar atan insan” a değişim ve dönüşüm süreci devam edecektir. Kumar olgusu, en temelinde boş zamanlarını değerlendirmeye çalışan insanın oyunlarını geliştirmesi ve türlerini artırmasıyla mümkün olmuştur.

1.3. Mitoloji’den Antikçağlara Kumar

Mitoloji, dinlerin henüz ortaya çıkmadığı bir dönemde şekillenmeye başlamış, hatta dinler ortaya çıktıktan sonra da şema ve düzenlerini korumaya devam etmişti. Bu halkların yaşayış biçiminde, ortaya konan edebi eserlerde görülmektedir. Bugün de, modern kumarhanelerde “şansın” onlardan yana olması için sallamak üzere oldukları zarları öpen insanlar, şans tanrıçasından yardım istediklerini tahayyül etmiyor gibi gözükmemektedirler. Oysaki uzun bir dönem boyunca var olan gerçeklik buydu. Böylelikle, “şans” bir zamanlar, sadece insanların talihli olup olmadığını belirleyen Tanrıların ismi olarak gündelik hayatın içerisindeydi.

Kumar oynama alışkanlığının günümüze doğru nasıl evrildiğini görmek için Antik Yunan ve Roma mitolojisinin sunduğu örneklerle bakılması gerekmektedir. Bu örnekler, bugün de halen sürmekte olan şans oyunlarının küresel çapta insanları nasıl peşinden sürüklediğine dair bir açıklama ortaya koyabilecektir. Ancak yine de bu imkan kısıtlı ve belli çerçeveyi ifade etmektedir.

Oyun, kumar, hasat, avlanma gibi faaliyetlerin sonunda kazanılmış bir değer ortaya çıkması gereklidir. Dolayısıyla, insan türünün kazanmaya yönelik ortaya çıkaracağı dürtü, şansının da olduğunu düşünmeye başlamasıyla mümkün olacaktır.

Thornstein Veblen *Aylak Sınıfın Teorisi* adlı kitabında, kumar oynama dürtüsüyle ilgili tespitler yapmıştır. Veblen, kumar alışkanlığında ana etkenin şans inancı olduğunu vurgular.¹⁷

¹⁷ T. Veblen (2015). *Aylak Sınıfın Teorisi*. (çev: Eren Kırmızıaltın ve Hüsnü Bilir). İstanbul: Heretik Yayıncılık, s. 247.

Oyunun kökeninde de, kazanmaya dair bir inanışın olması gerekmektedir. Yine Veblen'e göre, kumar faaliyetinin kökenin de, doğaüstü bir temsilciye duyulan inançta bulunmaktadır.¹⁸

Veblen'in tezini desteklercesine antik Romalılar için, insanların hayatlarını yöneten, elinde tuttuğu dümeni ve bereket boynuzuyla, kör talihi simgeleyen, kör bir Tanrıça olan *Fortuna* vardır.¹⁹ İlkçağ insanının yaşamını anlamlandırmaya çalışırken oluşturduğu Tanrılar grubundan bir tanesi olan *Fortuna*, talihlerini ve şanslarını anlamlandırmaya çalışırken ortaya çıkması, şimşekler çaktığında gerçekleşen doğa olaylarını tasvir etme çabasının da bir başka ürünüdür. Bugün de kullanılan İngilizce "fortune (şans, baht, talih)" kelimesinin kökeni buraya dayanmaktadır.

İslam kültüründe de, *Fortuna*'nın elinde tuttuğu dümen tanımlamasına eş düşen "Çark-ı Felek" in anlattığı, kader'in sürekli hareket halindeki iyiden kötüye ve tam tersi devinimini karşılar.²⁰

Gördüğümüz üzere, tüm farklı coğrafya ve kültürlerde şansa dair bu tanımlamaların ve sembollerin var olduğunu tespit etmek, evrensel ve temel bir dürtüden bahsedilmesine olanak sağlamaktadır. Burada Antik Roma'dan farklı olarak, İslam kültüründe var olan "kader" kavramıyla yeni bir dönüşüm kazanmış imge ortaya çıkmaktadır.

Romalıların yukarıda değinilen, şans tanrıçası olan *Fortuna* zamanla Yunan etkisi altında *Tykhe*'ye dönüşmüş ve özellikle İsis'le bir tutulmaya başlanmıştır.²¹ Roma ve Antik Yunan'da karşımıza çıkan şans kavramıyla insanların "talihlerine" yönelik simgeleştirmelerinin bir başka örneğine sonraki yüzyıllarda rastlanmaktadır.

Yunan Tanrıçası *Tyhke*, M.Ö 3.yüzyılda Antakya şehrinin de koruyucusu olarak, bir şehir muhafızı olarak ortaya çıkmaktadır.²² Antakya isminin de, söz konusu isimden geldiği düşünülmektedir.

Bu değişim ve dönüşümler gündelik hayattaki değişim, dönüşüm ve sürekliliklerin bir yansımasıdır. Aynı zamanda coğrafyanın da etkisidir. Milattan önce ikinci yüzyıldan milattan sonra altıncı yüzyıla kadar tüm Akdeniz coğrafyasına hükmeden Roma'nın Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde kumar çok daha fazla gelişti.²³

¹⁸ Veblen, 2015, **a.g.k.**, s. 265.

¹⁹ A. Erhat (2015). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, s.114.

²⁰ M. Tunçay (1993) *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*. Ankara: Mpi Yayınları, s.16.

²¹ İsis; Ortadoğu Mitolojisinde Bereket ve Bolluğun simgesi ana Tanrıça; A. Erhat, **a.g.k.**, s.114.

²² Tunçay, 1993, **a.g.k.**, s.16.

²³ D.G. Schwartz (2006). *Roll the Bones*. New York: Gotham Books. p.25.

Yunan Tanrısı Hermes, Romalıların bildiği şekliyle Merkür, kumarbazların patronu ve şansın tanrısı olmaları yanında, daha başka birçok şeyin de (dil, atletizm, hırsızlık, ticaret) tanrısı olarak kabul ediliyordu.²⁴ Bu çoklu sıfatlaştırma hali, yaşanan coğrafya ve biriktirilen kültürle de eş zamanlı olarak değişmekte ve dönüşmektedir.

Birden fazla özellik taşıyan Tanrı fikri, ilkçağ Yunan kolonilerinin farklılıklar ve çokluklar içermesiyle okunabilir. Hermes'in Mısırlılardaki karşılığı Thoth'dur. Mısırlılar genellikle ibi kuşu ya da köpek suratlı bir Tanrı olarak tasvir ettikleri Thoth'un kumar oynamayı icat ettiğine inanırlar.²⁵

Mısır, Yunan ve Roma'da şansa dair duyulan inancın tarihsel gelişim sürecine kısaca bakarken, bu inancın yansıması olan oyun ve aletlerin tarihi, dolayısıyla kumarhanelere giden sürecin de tarihidir.

1.4. Zardan İskambile

Osmanlıda kumar oynamanın tarihine dair sözler söylemeden önce, genel olarak dünya tarihinde oyun olarak kabul gören aktivitelerin kumara nasıl evrildiğini görmeye çalışacağız. Devlet eliyle üretilmiş, devlet diliyle “yasak” olduğu belirtilmiş kumar faaliyetinin bugünde yer aldığı şekliyle ortaya çıktığı, araç ve gereçlerinin tarihinin de uzun bir zaman döneminde var olduğunu biliyoruz.

Oyun kavramı içerisinde değerlendirdiğimiz “kumar”ında temelde bir oyun olduğunu, oyun oynama ihtiyacının nelerden doğduğunu yukarıda tartıştık. Günümüzde kumarın oynandığı nesnelere bakıldığında, İlkçağlardan itibaren oyun için kullanılan bazı nesnelerin zamanla, oyun şekilleri ve çeşitleri artan “kumar”ın temel öğeleri haline geldiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla, bugün ister aile arasında oynanan masum oyunlar olsun, ister kumarhanelerde olsun bu nesnelerin yardımcı ve ana rollerini görmemiz zorunludur.

Dünyanın nasıl yaratıldığını anlamaya çalışan topluluklar için, zar imgesi önemli bir yer işgal etmektedir. Yunan mitolojisinde, Poseidon, Zeus ve Hades bir zar oyunuyla dünyayı aralarında bölüşmüşler, Norveç'in ayrılması iki kral arasında gerçekleşen zar atma mücadelesinde Tanrı'nın eliyle, İskandinav mitolojisindeki Ases, Hindu Tanrısı

²⁴ Schwartz,2006, a.g.k, p.22.

²⁵ Schwartz, 2006, a.g.k, p.10.

Siva'nın insanoğlunun kaderini zar atarak belirlemişlerdir.²⁶ İlkel topluluklar gündelik yaşamlarındaki yansımayı dinsel inanışlarında da görmeye çabalamışlardır. Dolayısıyla bütün bu tasvirler, gündelik yaşamın bir yansıması olarak okunabileceğinden zarın onların oyunlarında temel nesne olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Somut bir nesne olarak zara dair bilinen en eski kayıtlar, Kuzey Irak'taki kazılarda ortaya çıkan pişmiş çömlektan yapılmış ve yüzleri birden altıya sıralanmış olan zarlar olup, İsa'dan önce 3000'li yıllara tarihlenmektedir.²⁷ Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere, bu tarihlendirmeleri kumar oynamanın kesin bir başlangıcı olarak tespit edebilmek neredeyse mümkün değildir. Ancak yine de, genel bir şablon ortaya çıkmaktadır.

İlkçağ insanları sadece aşık kemikleri ya da zarlarla değil oyunlarla bir şekilde iç içeydi. Milattan önce 4000'li yıllarda araba yarışları da Antikçağ'da başlamıştı.²⁸ Yine, olimpiyat oyunları da Antikçağ'da başlayan ve günümüze kadar gelen bir yarışma şeklindedir.

Can sıkıntısını yenmenin yolunun, kuralları ve şekilleri önceden belirlenmiş oyunlar oynamak olduğunu tespit etmiştik. Bu oyunların en ilkellerinden birisi de aşık oyunudur. Aşık kemikleri formel olarak zarlara çok benzerlik göstermektedir. Tarihsel kayıtlara bakıldığında zar ve aşık oyunu eş zamanlı olarak kullanılmıştır. Zar olarak bilinen forma en yakın şekli taşımaktadır ve öyle gözüküyor ki, zarın işlevini ortaya koyabilecek en basit nesnedir.

İlk olarak, hayvanların kemiklerinden elde edilen aşık kemiği ve oyununu biraz daha detaylandırmalıyız. Kowalski, birçok farklı kültürde rastladığımız özellikle de Anadolu'da "*aşık oyun*"u olarak bilinen ya da "*astragalos*" u şöyle açıklıyor:

Eski bir Yunan oyunu olan Astragalos, daha çok "Aşık Oyunu" olarak bilinirdi. Bu oyun, belirli bir puanlama sistemi olan belki de ilk oyundur. Oyun: koyun, keçi, ya da diğer çiftlik hayvanlarının aşık kemikleriyle oynanırdı. Kemikler, şimdiki zarlar gibi avucun içinde sallanır ve yere atılır, bir yüzleri yukarı bakar biçimde yere düşerdi. Romalılar bu oyuna Tali derler ve kemiklerin her bir yüzünde 1,3,4 veya 6 gibi değerler verirlerdi. En yüksek sayıyı atan oyunu kazanırdı. Birbiriyle aynı dört yüz geldiğinde buna "köpek" denir ve bu eli atan kaybederdi. "Venüs" yani dört tane farklı yüz atabilen ise daima kazanırdı.²⁹

²⁶ Reith, 1999, **a.g.k**, p.14.

²⁷ Z. Tez (2009). *Gündelik yaşam ve eğlencenin kültürel tarihi*. İstanbul: Doruk yayınları, s.125.

²⁸ P. Arnold (1997). *The encyclopedia of gambling*, London: Chartwell Books, p. 50.

²⁹ Kowalski, 2003, **a.g.k**, s.8.

Tarif edilen bu oyunun ne kadar rağbet gördüğü, birçok arkeoloji müzesinde örnekleri sergilenen buluntular sayesinde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, M.Ö 330-300 yılları arasına tarihlenen Güney İtalya’da çıkarılmış ve orijinali British Museum’da bulunan, gündelik hayatın masumane koşuşturması içerisinde sıyrılmış iki küçük Romalının *astragalos* oynadığı heykelciktir.³⁰

Koyunun aşık kemikleri, atılıp yere düştüğü vakit düz durabildiği için Anadolu’dan İç Asya’ya kadar oradan Yunan ve Roma devrinde de zar yerine kullanılmış ve oynanmıştır.³¹

Antik Roma’da gündelik hayatın oldukça sıradan bir aktivitesi olarak görülen aşık kemikleri ile oyun oynamak, çocukluk dönemlerini çeşitli bilye oyunları ile geçirmiş olanlar için tarihsel bir eşzamanlılık göstergesi haline gelebilir. Astragalos oyununa dair ikinci örneğimiz, yine M.Ö 150-200 tarihleri arasına yerleştirilen, Astragalos oynayan genç kız figürüdür.³²

Berlin Altesmuseum’da görülen M.Ö 300’lü yıllara tarihlenen bir antik çağ vazosunda ise, Aşil ve Aias, bir oyun tahtası üzerinde zar oynarken resmedilmiştir.³³

Bu arkeolojik veriler, toplumların kumar oynamaya giden yolda aşık kemiklerinin formlarında değişiklik yaparak, onu adı kumar olmasa da bir çok farklı oyunun teması haline getirecektir. Anadolu’da da çokça bilinen bu aşık oyunu, arkeolojik örneklerle de desteklendiği üzere Bizans döneminde çocukların ve gençlerin çok sevdiği bir oyun olmuştur.³⁴ Yunan ve Roma dünyasında aşık kemiklerinin bir tür kumar oyunu olarak kullanıldığını da düşünebiliriz.³⁵

Roma İmparatoru Cladius ve Marcus Aurelius zar oyunlarına oldukça meraklılardı, Özellikle Cladius’un (MS 41-54) zar oyunları hakkında kitap yazdığı ve oyunda nasıl kazanılacağı üzerinde durduğu bilinmektedir.³⁶ İmparator Augustus’un aşırı kumar oynadığı, Claudius’un aptalca oynadığı, Nero’nun ise çılgın bir adam gibi oynadığı söylenmektedir.³⁷ Zarlar ve aşık kemikleri, Antikçağ boyunca beraber kullanılmış ve

³⁰ Bkz. Ek 1.

³¹ Meydan Larousse, s. 129, cilt 02.

³² Bkz. Ek 2.

³³ Bkz. Ek 3.

³⁴ F. Akyürek ve G.Özturanlı (2013). *Saraydan Sokağa Oyun*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, s.25.

³⁵ H. Bozbay (2013) Geçmişten Günümüze Aşık Oyunları” *Cyprus International University Folklor/Edebiyat*, c. 19 (2.73) s.149.

³⁶ Tez, a.g.k, s.125.

³⁷ Reith, 1999, a.g.k, p. 45.

oyunların baş nesnesi olmayı sürdürmüşlerdir. Konunun uzmanı olmasa da bu konuda kalem oynatan Refik Halid Karay'ın satırlarına bakacak olursak;

Zaten kumarla mücadeleyi, hiçbir devlet, hiçbir devirde başaramamıştır. Bu savaş İsa'nın doğumu tarihinden başlar. Zar ve aşık kemiği eski Yunanistan'ın baş oyunu idi; Roma'da imparatorluk kurulunca talih oyunları yasağı başlamış, fayda vermemişti; zira Sezar bile azılı kumarbazdı; yasağa aldırılmayarak ortaya keselerle değil, kasalarla para konurdu³⁸.

Zar, artık sadece gündelik yaşam içerisinde, yönetim kademesi içerisinde sarayların, meclislerin, kralların da ilgi duyduğu bir şey haline gelmiştir. Yunanlılar, Mısır ve doğuda bilinmesine rağmen zar oyununun Truva Savaşı kahramanlarından Palamedes tarafından bulunduğu inaniyorlardı.³⁹

Modern tarihçiler için ilk olarak kumarın nerede ve nasıl başladığını tespit edebilmenin zor olduğunu, kumar hakkında başvuru eseri sayılabilecek bir çalışma ortaya koyan tarihçiler tarafından da dile getirilmiştir.⁴⁰

Oyun anlamında bakacak olursak, Mezopotamya halklarının tavlının atası sayılabilecek oyunlar oynadıklarını, M.Ö 3000 'li yıllara tarihlenen Ur kraliyet mezarlarında bulunmuş beş farklı oyun tahtasından biliyoruz.⁴¹ Bu oyun tahtalarının değişik şekilleri, Osmanlı örneğinde de karşımıza çıkacak ve beçiç, peçiz gibi oyunlarda görülecektir.

British Museum'daki buluntular da bize, Eski Mısırlıların *atep* adını verdikleri, günümüzde barlarda da kişinin elinde ne kadar sayı olduğuna dair tahminlerin yapıldığı oyunlarla benzer oyunlar oynadıklarını gösteriyor. Yine 4000 yıl önce Çinlilerin bugünkü siyah ve beyaz taşlarla oynanan Go oyununu (we-ich'i) oynadıklarını göstermektedir.⁴² Eski Mısır'dan Çin'e kadar uzanan kumarın yayılım kökenlerini, evrensel bir değer olan oyun oynamakla mümkün olmaktadır.

Aşık kemikleriyle oyun oynanmasına dair en bilinen kayıtlarda Antikçağ'daki edebiyat eserlerinde karşılaşılmaktadır. Homeros'un "*İlyadası*"nda aşık kemiklerinin oynanmasından bahsetmektedir.⁴³

³⁸ R.H.Karay (2017). *Taklitten Adete Gündelik Hayat*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s.475.

³⁹ Meydan Larousse "Zar" s.456, c.20.

⁴⁰ Schwartz, 2006, **a.g.k.**, p.5.

⁴¹ Schwartz, 2006, **a.g.k.**, p.9.

⁴² Arnold, 1997, **a.g.k.**, p.8.

⁴³ Arnold, 1997, **a.g.k.**, p.8.

Yine bu dönemde, Homeros' un *Odyseia* eserinde, bir kapı önünde tavla oynayan gençlerden⁴⁴ ya da Aristophanes'in *Kömlürcüler* oyununda yine gençlerin kumar ve şarap taşkınlığıyla eğlendikleri anlatılmaktadır⁴⁵. Ancak, bu oyun türlerinin bugün anladığımız manasıyla tam olarak kumar olarak sayılıp sayılmayacağını, oyun türlerine dair bilgilerimizin kısıtlı olmasından dolayı tam olarak tespit edebilmek zordur.

Zar oyununun birçok farklı kültür ve uygarlıkta ortaya çıkmasının en güzel örnekleri arasında Hint kıtasında üretilmiş olan Mahabharata Destanı da yer almaktadır.⁴⁶ Bütün bu örnekler, zarın bir kumar aracı haline gelmesinden önce, gerek mitolojide gerekse Mahabharata destanı gibi örneklerinde gördüğümüz üzere, dünyanın yaratılışı ya da insanın yazgısına dair temel mesajlar vermeyi amaçlayan motifler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zar oyunları, tüm Ortaçağ boyunca Avrupa'daki en standart kumar oyunu olarak devam etmiştir.⁴⁷

Zarlar başlangıçta, tekil bir oyunun öznesi olsalar da, asırlar içinde oyunların şeklini ve düzenini belirleyen yan unsurlar olarak rol oynamaya da devam etmişlerdir. Örneğin, tavlada pulların ne şekilde tahta üzerinde yer alacağını belirlenmesi, rakibin pullarının zar sayılarına göre alt edilebilmesi zarların asli işlevidir, bu sebeple de hala oyunların temel öznesi halinde işlev sürdürdükleri de söylenebilir.

Zar ile oyun oynamak artık yeterli olmamıştır ki, 15. Yüzyıldan itibaren zarların yanına kağıtlar da eklenmiş ve sonrasında hem zarın hem de kağıtların birlikteliğiyle “modern oyunlara” giden süreç başlamıştır diyebiliriz.

1.5. İskambilden Kumarhanelere

Zarlar ve taşlar, oyun oynamanın nasıl değiştiğini bizlere gösterdi. Kumarhanelere giden süreci görmemiz için iskambil kağıtlarının tarihini de gözden geçirmemiz gerekmektedir. Anlaşılmaktadır ki; bugün adına kumar denilen, öyle ya da böyle oyunu oynayanlardan bir ya da ikisinin herhangi değerli bir şeyini koyarak oynadıkları oyunda

⁴⁴ Homeros (2016). *Odyseia*. (çev: Azra Erhat-A.Kadir). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.6.

⁴⁵ Aristophanes (2016). *Eşekarıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar*. (çev: Sabahattin Eyüboğlu) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.211.

⁴⁶ Duryodhana'nın amcası Şakuni'nin telkiniyle zar oyununda, Yudhishtira'yı yenmesi ve kauravaların pandavalara karşı her şeylerini almasının detaylı bir anlatısı için, bkz. *Hint Destanları* (2002). (Çev: Korhan kaya). Ankara: İmge Yayıncılık, s.53-54-55.

⁴⁷ Reith, 1999, **a.g.k.**, p.46.

kullandıkları malzemeler, Milattan önceki yıllarda ortaya çıkmıştır ve bunlar sadece bir coğrafya ya da bir kültürde saklı kalmayıp, tüm dünyada görülmüştür. İskambil kağıtları da “kumar” olgusunun en önemli materyallerinden birisidir ve o da gelişerek, dönüşerek bugünkü şeklini almıştır.

İskambil kağıtlarının bugünkü şekline kavuşmadan önce, tarot (burçların ve yıldızların konumlarının yorumlandığı) kartları ya da oyun kartları olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Avrupa’da 1470 yılında ortaya çıkan Tarot kartları, zamanla bugünkü şeklini alan iskambil destelerinin ilk aşaması olarak kabul edilir.⁴⁸

İtalyanca *brusquembille*, Fransızca *briscambille* sözcüklerinden Türkçeye geçen iskambil kağıtlarının Avrupa kıtasında geliştiği, Gutenberg matbaasında oyun kağıtları basıldığı bilinmekle birlikte, iskambil kağıtlarının asıl kaynağının 7-10.yüzyıllarda kağıt parayla bahis oynayan Çinliler olduğu düşünülmektedir.⁴⁹ Belki de bu kaynak, Çinlilerin medeniyet olarak kağıdı ilk kullananlar olmasıyla ilişkilendirilebilir.

İskambil kağıtlarının tarihi ve ortaya çıkışı hakkında çoğu zaman görüş birliğine varılamamakla birlikte, Avrupa kıtasına dışarıdan geldiği konusu birçok araştırmacı için ortak düşünce olarak sayabiliriz.⁵⁰ Bugünkü şekil ve formları incelendiğinde, bu kıtada son halini aldığı görülmektedir.

1944 yılında *Zar, Kağıt Oyunları ve Hileleri* kitabının yazarı Hulusi Kodaman da, iskambilin icat tarihinin bilinmediğini, Akdeniz Arapları’nın bunu icat ederek, 14. Asırda Fransa’ya geldiği savını ortaya atmıştır.⁵¹

Oyun kağıtlarının ilk ortaya çıktıkları andan itibaren iskambil desteleri olarak kullanılmaya başladığı düşünülmemelidir. Bu oyun kağıtları, kumar oynama aracı dışında da kullanılabilir. İskambil kağıtlarının kökeninin, Hindistan olduğu, Çingenelerin fal aracı olarak bu kağıtları kullanarak yayıldığı, diğer tezlere nazaran biraz daha zayıf durmaktadır.⁵²

Ancak eldeki veriler ışığında ortaya çıkan sonuç göstermektedir ki, iskambil kağıtlarına dönüşen sürecin başlangıcını oyun kağıtları teşkil etmektedir ve kumar oynama aracı haline gelmeden önce farklı kültür ve coğrafyalarda kullanılmış olduğu gözükmektedir.

⁴⁸ Meydan Larousse, s. 7, c. 10.

⁴⁹ K. Emiroğlu (2001). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s.546.

⁵⁰ M. And (1986). İskambil Kağıtları ve Tarih. *Tarih ve Toplum*, 25, s.34.

⁵¹ H. Kodaman (1944). *Zar, Kağıt Oyunları ve Hileleri*. İstanbul: APA Yayınevi, s.57.

⁵² Tez, 2009, a.g.k, s.136.

Oyun kağıtlarına ilişkin ilk elyazması Biritish Museum’da bulunmaktadır ve 1377 yılına tarihlenmektedir.⁵³ Bu el yazması, oyun kağıtlarına dair bir anlatım içermekte ve onların türlerini detaylandırmaktadır. Her ne kadar ilk el yazması 1377 tarihine kayıtlansa da bu gösterge yine zarlarda ve aşık kemiklerinde olduğu gibi, oyun kağıtlarının daha evvel kullanılmış olabileceğini yukarıda gördük. Zira yapılan çalışmalar da bu tahminleri doğrular niteliktedir.

1900 yılı dolaylarında, antropolog Stewart Culin Asya ve Amerika yerlilerini araştırmasında, satranç ve oyun kağıtlarının Kore’de 6.yüzyılda oyunlarda kullanılan ayırıcı oklardan gelmiş olabileceği sonucuna ulaşmıştır.⁵⁴ Bu tez, oyun kağıtlarının Asya kıtasıyla olan ilişkisini açıklamaya çalışan ilk ve son çalışma değildir. Yine Marco Polo’nun Çin’den oyun kağıtları getirdiği söylenmektedir.⁵⁵ Bu görüşte, çıkış yeri olarak Asya kıtasını bize işaret etmektedir.

İskambil kağıtlarının atası sayılabilecek oyun kağıtlarının doğuş yeri olarak, yukarıdaki örnekler de alt alta sıralandığında kağıdın da kullanışlı bir halde ilk bulunduğu yer olan Asya kıtası olarak kabul edebiliriz.

Bugün kullanılan şekliyle 10’a kadar dört farklı (sinek, kupa, maça, karo) ve üç resimli (vale, kraliçe, kral) 52 kağıtlık İskambil destesini oluşturan kağıtlar, Avrupa’da yoğun şekilde üretime geçmeye başlamasıyla birlikte yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda bu kağıtların seri üretimi matbaanın da yükselişi ile aynı zaman dilimine denk düşmektedir. Orta Avrupa’nın kitaplarla birlikte boş zamanlarda değerlendirmek üzere kağıtların da farkına varması çok geç olmamış gözükmektedir. Üretilen bu kağıtların bugün bildiğimiz oyun formatlarında kullanılıp, kullanılmadığını kesin olarak tespit edememekle birlikte, kupa-sinek-maça-karo dörtlü düzeninin çok kısa bir zaman içinde kullanıma girdiği görülmektedir.

Oyun kağıtları 1379’da Bavyera’da, 1380 yılında ise tüm Avrupa’ya yayılmaya başlamıştır.⁵⁶ Bu yayılma ve etki alanı giderek genişleyecektir. Aynı şekilde ilk kumarhanelerin de Avrupa kıtasında ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir.

Avrupa kıtasındaki İskambil kartlarının Müslüman yani daha doğrusu Memluk kartlarından türetilmiş olduğu savı da vardır.⁵⁷

⁵³ Arnold, 1997, **a.g.k**, p.11.

⁵⁴ Schwartz, 2006, **a.g.k**, p.41.

⁵⁵ Schwartz, 2006, **a.g.k**, p.44.

⁵⁶ Schwartz, 2006, **a.g.k**, p.49.

⁵⁷ S. Wintle (1987) The playing-Card, *The Journal of the International Playing-Card Society*, London, XV (4) , p. 2.

İskambile ve oyuna, 15.yüzyıldan itibaren Farsça iskambil destesi ve iskambil oyunu manasına gelen “kanjifah” denildiği, bu oyunu oynayanların ise ganjifah-baz olarak isimlendirildiği, kart üreticilerinin ise “ganjifahsaz” olarak isimlendirildikleri görülmektedir.⁵⁸

Avrupa’da modern iskambil destelerinin oluşumu, hemen hemen İslam toplumları için de benzer özellikler göstermektedir. İskambil kağıtları hakkında detaylı bir çalışması bulunan Metin And, Topkapı Sarayı’nda bulunan Memluk destelerini yayınlamıştır. Bununla birlikte aşağıda detayları anlatılan, Memluk destelerinin bulunması, saray erkanının bu tarz kağıtlardan ve oyunlardan haberdar olmaması mümkün değildir.

İskambil kağıtları hakkında bugüne kadar en derli toplu açıklama olarak gördüğümüz Metin And’ın makalesinden şu satırlara yer vermemiz gerekmektedir:

Nitekim, Avrupa’da iskambil kağıtlarının varlığını saptayan en eski belge Johannes adında bir Alman keşişinin Latince yazma eseridir. Bunun eldeki kopyası 1472 tarihlidir, ancak özgün metnin bundan yüzyıl daha eski olduğu bilindiğine göre, Avrupa’da iskambil kağıtlarının 14.yüzyıla kadar gittiği kesindir. Gene 14.yüzyılda bir eski kaynaktan İtalya’da Viterbo kentine 1379’da bir iskambil oyunu tanıtıldığı, bunun Seracinia’dan geldiği (bu sözcükle Araplar veya Müslümanlar diyarı denilmek isteniyor) bu oyuna orada naib denildiği belirtilmektedir.⁵⁹

İskambil kağıtlarının kökenine dair, Kahire’de 12.yüzyıla tarihlenen bir iskambil destesi bulunması üzerine, Avrupa’ya bu kağıtların Memlukler üzerinden gitmiş olabileceği tezini ortaya atan Metin And, bu tanımını biraz daha genişletir:

Nitekim Memluk kağıtları Avrupa kağıtları gibi dört takımdır. Bunlar kupa, sikke, kılıç ve polo sopasıdır. Fransız ve İngiliz sisteminde ise kağıtların dört takımı : Kalp (kupa), trefl (sinek), pik (maça) ve karodur. Üçüncü sistem ise İtalyan-İspanyol sistemidir, bu sistemin takımları da Memluk kağıtları ile aynıdır. ⁶⁰

Roma İmparatorluğu döneminde bazı imparatorların zar oyunları ile vakit geçirdiklerine yukarıda değinmiştik. İskambil gibi kompleks oyun kağıtlarının çıkmasından sonra da iskambil kağıtları ile vakit geçiren krallar, kraliçeler de ortaya

⁵⁸ Rosenthal, 1975, a.g.k, p.63.

⁵⁹ And, 1986, a.g.k, 34.

⁶⁰ And, 1986, a.g.k, 34.

çıkacaktır. Aşağıda görüleceği üzere bu krallardan bazılarının, kurumsal olarak kumarhanelerin ortaya çıkışlarına etkisi büyük olacaktır.

1393 yılında, oyun kartlarının Fransa’da yaygınlıkla kullanıldığına dair bilgimiz; Fransa Kralı VI. Charles’in şahsi hesaplarında, kralın eğlencesi için üç deste kağıt hazırlaması için bir ressama verilen ödenekten görülmektedir.⁶¹

Modern iskambil desteleri, tarot ve oyun kartlarının her bir grubundan prens ve prensesin çıkarılmasıyla geriye kalan 13 karttan oluşur. Bugün kullanılan İskambil destelerinde kullanılan sembollerinin kökeni ise tarih boyunca yaşanan sınıf mücadelelerin de bir yansıması olarak okunabilir. Kupa’nın yani kalp şeklindeki serinin kiliseyi, karo şeklindeki serinin vassalleri, sineğin arazi sahiplerini, maça’nın ise şövalyeleri temsil ettiği belirtilmektedir.⁶²

Bugün kullanıldığı şekliyle iki yüzlü kağıtlar 1827’de Fransa’da ortaya çıkmıştır ve sırasıyla şu resimleri taşımaktadır: Maça Papaz (Davut), Maça Kız (Pallas), Maça vale (Hogier), Kupa Papazı (Charlemagne), Kupa Kız (Judith), Kupa Vale (La hire), Karo Papaz (Sezar), Karo Papaz (Rahel), Karo Vale (Hektor), Sinek Papaz (İskender), Sinek Kız (Elizabeth), Sinek Vale (Lancelot).⁶³

İskambil kağıtlarının tarihi serüvenine ilişkin bu bildiklerimizin özeti, oyun ve tarot kartlarının ihtiyaçlara göre “kumar” oyunlarında kullanılmak üzere şekillerinin ve sayılarının değiştirildiğidir. Bu noktadan sonra, sivil bir müessese olarak kumarhanenin doğuşuna etki eden faktörleri göreceğiz.

1.6. Avrupa ve Amerika’da Kumarhaneler

Kumarhanelerin ortaya çıkmasından çok uzun bir süre önce, 1190 yılında III. Haçlı Seferi’ne katılanlardan bir şövalyenin kendisinden düşük sınıfta birisiyle parasına oyun oynamasının yasaklandığı ve yine 13.yüzyılda Fransa kralı IX. Luis’in zar oyunu ve imalini yasakladığı bilinmektedir.⁶⁴

⁶¹ Schwartz, 2006, **a.g.k.**, 49.

⁶² Reith, 1999, **a.g.k.**, 51.

⁶³ Meydan Larousse, s.7, cilt 10.

⁶⁴ Tez, 2009, **a.g.k.**, 125.

Erken dönem Fransız yıllıklarında, feodal zamanlarda zar oyunun toprak sahipleri arasında hayli yaygın olduğu görülmekle birlikte, 1380-1422 yılları arasında Fransa Kralı VI. Charles'in Paris'teki Hotel de Nesle'de kumar oynadığı bilinmektedir.⁶⁵

Kumar tarihi araştırmaları için en önemli olan noktalardan birisi, kart oyununun ve kart destelerinin dünya çapında kullanıldığını bilmemize rağmen, bugün gazino ve kumarhanelerde bariz şekilde gözlemlenen oyunların ortaya çıkabilmesi için matematikçilerin oldukça yardımcı oldukları konusudur. Olasılık hesaplamaları, kumarhane oyunları için oldukça kritik bir öneme sahiptir ve bu tarz hesaplamalar her oyuncu için geçerlidir. Zarlar atıldığında oyunun kazanılması için gerekli olan rakamların gelmesi için gereken kombinasyonların hesaplanması ilk sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Olasılık teorisi üzerine ilk hesaplamaları Galileo yapmıştır.⁶⁶ Daha sonra olasılık teorisi üzerine çalışmaları geliştiren, zengin bir iş adamının davetiyle Blaise Pascal da olmuştur.⁶⁷ Zira olasılık hesapları, oyundaki kazanca direk yardımcı olabilmektedir. Ayrıca, 15.yüzyıl İtalya'sında matematikçiler Fra Luca Pacioli ve Girolamo Cardano, şans ve olasılık hesaplamalarıyla uğraşmışlar ve bunların önemli bir kısmını çözmeye uğraşmışlardır.⁶⁸

Geronimo Cardano 1550 yılında, Kumar oynama üzerine olan kitabında (Liber de Ludo Alea), kumar oynarken zarların atılması ve kazanma olasılıkları üzerine durur.⁶⁹ 1656 yılında Hollandalı Christian Huygens de De ratiociniis in ludo alea (Zar oyunu üzerine kurgulamalar" adlı kitabını yayımlamıştır. Böylece oyunlar, bilimle de ilişkisini geliştirerek sürdürmüştür.

1.6.1. İlk Kumarhane ve Sonrası

Avrupa'da ilk legal, devlet tarafından desteklenen, halka açık kumarhane İtalya topraklarında 1638 yılında Venedik Ridotto'da, *San Moise Sarayı* 'ndaki Büyük Konsil olarak açılmıştır.⁷⁰

⁶⁵ T. Alvarez- Detrell and M.G.Paulson (1982). *The gambling mania on and off the stage in pre-revolutionary France*. Washington: University Press of America, p.5.

⁶⁶ Arnold,1997, **a.g.k.**, 35.

⁶⁷ Arnold, 1997, **a.g.k.**, 37.

⁶⁸ Reith, 1999, **a.g.k.**, 23.

⁶⁹ Reith, 1999, **a.g.k.**, 23.

⁷⁰ Schwartz, 2006, **a.g.k.**, 95.

11 Ağustos 1936 tarihli Akşam gazetesinde de bu kumarhanenin 1776'da kapatıldığı, Mussolini tarafından yeniden açıldığı bilgisi küçük bir sütunda kendisini yer bulur.⁷¹

Her ne kadar ilk kumarhane İtalya'da açılmış olsa da, kumarhanelerin en meşhurları Fransa'da ortaya çıkmıştır. 13. Luis'in saltanatında kumara karşı yasaklar güçlendirilmiş ve ağırlaştırılmıştır.⁷² Ancak hemen sonrasında 14. Luis'in saltanatında kumar, Fransa tarihinde çok önemli bir önem kazandı. Öyle ki Versailles Sarayı'nda kumar 14. Luis'in en önemli aktivitelerinden biri haline gelmişti.⁷³ Bu önemli aşama, Fransa'nın bugünde hala önemli kumar merkezlerine sahip olmasının da altında yatan sebeplerden bir tanesidir. Bir kral tarafından bizzat oynanan oyunun, ülke genelinde popüler hale gelmemesi beklenemezdi. 1690-1700 lü yıllar arasında sarayda kumara duyulan bu yoğun ilgi, şans oyunları ve şans oyunlarının toplum üzerindeki etkisi üzerine bir çok tiyatro oyunu yazılmasına da vesile olmuştur.⁷⁴ Ve bu oyunların çoğu sarayda sahnelenmiştir. Böylelikle, “kumar” edebiyat için de son derece önemli bir konu haline gelmiş ve geniş halk yığınlarının bu eserlerden haberdar olabilmesine imkan verecek hale gelmiştir.

Kumar, Fransız sarayı için oldukça önemli bir eğlence ve zaman geçirme kaynağı olmayı sonraki dönemlerde de sürdürecektir. Edebiyat literatürüne biyografileri ile katkı sağlamış olan Stefan Zweig'in çizdiği XV. Louis'in eşi ve Fransız Devrimi sonrasında giyotine gönderilip idam edilecek olan Marie Antoinette biyografisinde de, kraliçenin bu eğlence ile oldukça vakit geçirdiğini söylemektedir.⁷⁵ Elbette bunun tarihsel bir kurgu olduğu söylenebilir. Ancak Fransız Sarayı'nın kumarla olan yakın ilişkisi belki de bu kurgulamaya sebep olmuştur. İlerleyen bölümlerde Osmanlı'nın neden Monte Carlo ile ilgilendiğini anlattığımız esnada sırada, bu bilgiler temel teşkil edecektir.

17.yüzyılın ortalarından tüm 18.yüzyıl boyunca kumar Avrupa çapında yaygınlaşmış ve kumar oynanan yerler arasında bağlantılar ortaya çıkmıştır ki, 14.Luis'in bütün Avrupa'daki aristokrat oyunları da etkileyen Versailles Sarayı da artık “kumar odası” olarak anılmaktaydı.⁷⁶

1789 Fransız Devrimi, birçok köklü değişikliğe dünyayı ittiği gibi, iskambil destesinin sıralamasında da radikal bir değişikliğe sebep oldu. As (Ace) olarak bilinen

⁷¹ Akşam (11.08.1936). s.3.

⁷² Schwartz, 2006, **a.g.k.**, 99.

⁷³ Detrell and Paulson, 1982, **a.g.k.**, 9.

⁷⁴ Detrell and Paulson, 1982, **a.g.k.**, 17.

⁷⁵ S. Zweig (2015) *Marie Antoinette*. (çev: Tefik Turan), İstanbul: Can Yayınları, s.142.

⁷⁶ Reith, 1999, **a.g.k.**, 63.

aslında 1 numaranın karşılığı olan kartın, Kral olarak nitelendirilen kartların önüne geçmiştir.⁷⁷ Fransız Devrimi'nin sonrasında ortaya çıkan Cumhuriyetçi fikir hareketleri açısından bu ufak ama önemli bir detaydır. Öyle ki, kralın bu yer değişikliği sadece iskambil destelerinde olmayacak ve kraliçeyle beraber giyotine gönderilmeleri söz konusu olacaktı. Devrimi izleyen yıllarda, *Royal Palace'te* roulette (rulet) oyunu ortaya çıkmıştır.⁷⁸

Avrupa kıtasından biraz uzaklaşıp, Amerika'ya baktığımızda kendisi kumar oynamayı seven bağımsızlık savaşı lideri ve ilk kurucu başkan olan George Washington, 1776 yılında askerlerine ve memurlarına kumar oynamayı yasaklamıştır.⁷⁹ Ancak çok kısa bir süre sonra, Amerika kıtası kumar oynanan en meşhur yerlerden birisine ev sahipliği yapacaktır. 19.yüzyılın ikinci yarısında da büyüyen ve gelişen Amerikan şehirleriyle birlikte kumar da yaygınlaşmaya devam etti.⁸⁰ Amerika'nın çoğu şehrinde kumarhane olarak kullanılan yerler olmasına rağmen, 1850 yılında San Fransisco'da 1.000 i aşkın kumar oynanan yer vardı.⁸¹

Amerika kıtasındaki bu gelişmeleri bir tarafa bırakırsak, modernleşme çaba ve süreçleri Osmanlı ile benzerlik gösteren Rusya ise “kumar” oynamakla ilgili zannediyoruz en çok kullanılan edebi eserleri meydana getirmiştir. Erken 19.yüzyılda Rusya'da kart oyunları oynamak, hatıratlarda çok önemli yer tutuyordu.⁸² Böylelikle, Rus edebiyatının en önemli isimleri Dostoyevski, Gogol, Turgenyev, Puşkin gibi yazarlar kumar olgusunu eserlerinde sıkça işlemiştir. Aynı zamanda bu yazarların sıkça kumar oynadıkları da bilinmektedir. Tolstoy, çok sık ve yoğun olarak kumar oynamıştır.⁸³

Dolayısıyla 19.yüzyıl Rusya'sında, kumar oynamak ve düello yapmak soylu kimliklerle ilişkili bir durum haline gelmişti.⁸⁴ Bu kimlik ve sosyal statünün yansıması edebiyat alanında da karşılığını bulmuştur.

Britanya'da ise kumara karşı ilk yasa 1661 yılında çıkarıldı ve 1960'lı yıllara kadarki 300 yıllık süreçte kumarla ilgili yasalar çıkmaya devam etti.⁸⁵ İngiltere'de 1738

⁷⁷ Swartz, 2006, **a.g.k.**, 103.

⁷⁸ Swartz, 2006, **a.g.k.**, 103.

⁷⁹ Swartz, 2006, **a.g.k.**, 145.

⁸⁰ Swartz, 2006, **a.g.k.**, 155.

⁸¹ R.Munting (1996). *An economic and social history of gambling in Britain and USA*. Manchester: Manchester University Press, p. 30.

⁸² I. M. Helfant (2002). *The high stakes of identity- Gambling in the life and literature of nineteenth century Russia*, Illinois: Northwestern University Press, p.3.

⁸³ Helfant, 2002, **a.g.k.**, 47.

⁸⁴ Helfant, 2002, **a.g.k.**, 5.

⁸⁵ Arnold, 1997, **a.g.k.**, 15.

yılında çıkarılan Gaming Act (Kumar yasası) ile kumar oyunları ve hatta 1739'da tüm zar oyunları hükümet tarafından yasaklanmıştır.⁸⁶

1853, 1874, 1906'da çıkarılan Street Betting Acts (Sokaklarda Bahis Yapmakla ilgili yasa) ile birlikte 1892'de çıkarılan Betting and Loans(infants) kumar oynayanları ve onlarla ilişkili olanları cezalandırdı.⁸⁷

Her ne kadar bu yasalar çıkmış olsa da İngiltere'nin tarihinde de, kumarla ilişkili önemli bir detay görüyoruz. Kral 8. Henry (1491-1547)'nin bir zar oyununda bugün Londra'da yer alan St.Paul katedralinin çanlarını kaybettiği söylenmektedir.⁸⁸

Batıda kumarhanelerin 20.nci yüzyıldan sonraki gelişimi ve değişimi bu araştırmanın zaman aralığının dışına çıkmaktadır. Bilinen odur ki, bugün birçok ülkede yasal kumarhane faaliyeti gösteren yerler vardır. Sanılmalıdır ki, kumar devletin belirlediği alanlar içerisinde kalmak kaydıyla suç olmaktan çıkmıştır. Suç olmaktan çıkma hali çok daha önceki tarihlerde de görülmektedir.

Son yıllarda kumar oynamaya ilişkin bir çok merkez de ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Las Vegas kenti, Gürcistan'ın Batum şehri ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde gazino sayısının fazlalığı bilinmektedir. Las Vegas şehri bugün post-modern ekonomiler için, gazino kapitalizmin en önemli örneğidir ve bir bakıma 20.yüzyılın başkentidir.⁸⁹

1.6.2. Monte Karlo ve Osmanlı

1856 yılında Monaco'da Prens I. Florestan'ın girişimleriyle ilk gazino açılmasına rağmen, 1863 yılında inşasına başlanan ve bugün de halen kullanılmakta olan gazinoya, Prens III. Charles tarafından Hamburg gazinosunda direktör olarak çalışan François Blanc'ın getirilmesinden sonra Monte Carlo ismi verilmiştir.⁹⁰

1868 yılında demiryolunun açılmasından sonra, Monaco kalabalıklara evsahipliği yapmaya ve kış boyunca Avrupa'nın başlıca kumar şehri haline geldi.⁹¹ Fransız

⁸⁶ Munting, 1996, **a.g.k.**, 17.

⁸⁷ Reith, 1999, **a.g.k.**, 83.

⁸⁸ Arnold, 1997, **a.g.k.**, 234.

⁸⁹ Reith, 1999, **a.g.k.**, 113.

⁹⁰ Arnold, 1997, **a.g.k.**, 194.

⁹¹ Scwartz, 2006, **a.g.k.**, 301.

Devrimi'nden sonra kumar oynama alışkanlıkları gazinolardan ziyade sağlık hizmeti veren otellerin salonlarında oynanmaya başlamıştı.⁹²

Monte Karlo şehrinin kumarhanelerle ilgili şöhreti kısa zamanda Osmanlı topraklarına da ulaşmıştır. Aralık 1901 yılında, kumarhane kurmak amacıyla Karlo'dan gelen bir Sisamlı'ya bu iznin memleketin yararına olmadığı anlaşıldığından verilmediği anlaşıyor.⁹³ Burada Karlo diye kastedilen yerin Monte Karlo olduğu anlaşılmaktadır.

Servet-i Fünun dergisinin 842.sayısında Monte Karlo Kumarhanesi ile ilgili kazancına da vurgu yapılmaktaydı:

Avrupanın en meşhur oyun yerlerinden biri olan monte karlo gazinosuna devam idenlerin adedi 1902 senesinde diğer senelere nisbetle daha çok ise de kumarhanenin kazancı tenakis itmiştir. Bundan istidlal olunduğuna göre bu kumarhaneye devam idenler evvelki gibi zengin takımından değildir. Yigirmi, otuz frankla kumar oynayanlar ziyadeleşmiştir. Geçen sene içinde oyun salonuna iki masa ziyade konulduğu halde kumarhanenin kazancı ancak 20 milyon frank tutmuştur. Halbuki 1900 senesinde monte karlo gazinosu kumarda 32 milyon frank kazanmıştır.⁹⁴

Osmanlı toplumsal hayatın içerisinde bir Monte Karlo gölgesi artık dolaşmaktaydı. Kayıtlarımızdan anlaşıyor ki, Monte Karlo'nun dikkatleri çekmeye başlamıştı. Ancak Monte Karlo ile ilgili endişeler bürokraside devam etmektedir.

Temmuz 1905'te, bir takım kişilerin Adayı (Büyükada) ikinci bir Montekarlo derecesine getirmek istemelerine engel olunması Hususi İrade ile emredilmekteydi.⁹⁵ En azından, Monte Karlo ile ilgili bilgiler bürokrasi katına ulaşmış gözükmektedir. Bu sebepten oldukça hassas davranılmaktadır.

1911 yılına gelindiğinde de Ada ve İstanbul üzerindeki tehlike bürokrasi katında devam etmektedir. Montekarlo ve İstanbul arasında bağ kurma faaliyeti ve hevesi aradan geçen yıllar ve alınan red kararlarına rağmen dinmemiş gözükmektedir. Beyoğlu'nda oturan Mösyö Grünovald, büyük bir şirket teşebbüsü ile İstanbul'da Montekarlo'daki gibi büyük bir kumarhane açılması için Hariciye nezaretinden izin talep etmekteydi.⁹⁶ Onun bu isteğinin karşılanmamış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak öyle ya da böyle kumarhaneler

⁹² Scwartz, 2006, **a.g.k**, 185.

⁹³ Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi [DH.ŞFR]. 271/22- 18 TS 1317.

⁹⁴ Servet-i Fünun. (28 haziran 1323). numro 842. Ayrıca bkz. Ek 7.

⁹⁵ İ.HUS. 131/37- 09 Ca 1323- 3 Temmuz 1905.

⁹⁶ HR.TO 541/72- 01.05.1911

ile ilgili başlık altında, Monte Karlo'daki gibi büyük bir kumarhane açılmasa da, işlevi kumarhane olan oldukça fazla sayıda mekan Osmanlı'da faaliyetlerine devam etmiştir.

Hikmet Feridun Es hatıralarında, Eski Sabah gazetesi sahibi olan Mihran Efendi'nin, kazandığı paralarla hayatının son yıllarını Monte Karlo'daki kumarhanede geçirdiğini yazmaktadır.⁹⁷ Yüzyıl başından neredeyse 20-25 yıl süreyle bu şehrin ismi, gerek belgelerde gerekse hatıratlarda yer almıştır.

Beyrutta bulunan Naccar isimli kulübün “Suriye'nin Montekarlosu” olduğu ve Lübnan'daki kumar iptilasının hastalık halinde yayılarak, sokaklarda çocukların dahi para ile kumar oynatmakta olduğu gazete sütunlarına geçmekteydi.⁹⁸ Bu dönemin Lübnan'ın Fransız idaresinde geçirdiği yıllara rastlaması da bu haberin Monte Karlo başlığı altına alınması zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir.

Akşam gazetesinin 20 Şubat 1929 tarihli sayısında gazeteci Hatice Süreyya “Kumarbazın Elleri” adını verdiği bir hikaye kaleme alır. 1925 tarihinde eşiyle birlikte Monte Karlo'da bulunan Dünya Kumarhanesi'ne gittiğini yazan Hatice Süreyya, bütün parasını kumarda kaybetmiş birisiyle konuşmuş ve ondan bir daha kumar oynamayacağını sözünü aldığını yazmıştır.⁹⁹

Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 6 mart 1931 yılındaki sayısında Monte karlo kumarhanesine geniş bir yer ayırmıştır. Monte Carlo ve Nice şehirlerinin iki kumar ve intihar şehri olduğu başlığa taşınıyor. Akdeniz'de bir cehennem olarak adlandırılan bu yer; “*Bu cehennem Monte Carlodur. Monte Carlo siyasi veya iktisadi hiçbir ehemmiyeti olmadığı halde Paris, Londra, New York gibi dünyanın en meşhur yerleri arasındadır.*”¹⁰⁰

Monte Karlo'nun hem belgelerde hem de gazete sütunlarında yer alması, sivil bir müessese olarak kumarhanenin Osmanlı toplumunun zihin dünyasında bir yer tutmaya başladığının da göstergesidir.

Bu bölümü kapatmadan önce, arkeolojik buluntular olan aşık oyunları oynayanlardan, günümüze kadar iskambil oynayanlarla benzerlik gösteren Paul Cezanne'nin *İskambil Oynayanlar* adlı tablosundaki kişiler, neredeyse oyun oynama şeklinin hiç değişmediğini göstermektedir.¹⁰¹

Kumarhaneleri Dostoyevski şöyle tarif etmektedir:

⁹⁷ H.F. Es (2015), *Kaybolan İstanbul'dan Hatıralar*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s.97.

⁹⁸ Akşam, 1 Kanunusani 1929, s.6.

⁹⁹ Akşam, 20 Şubat 1929, s.6.

¹⁰⁰ Hakimiyet-i Milliye, 6 mart 1931, s.5.

¹⁰¹ Bkz. Ek 4..

Oysa ne görkemi vardır bu pis salonların (ren bölgesindeki rulet salonlarını kastederek), ne de masalarının üzerinde altın yığınları. Kuşkusuz, bu yaz olduğu gibi, bir sezon boyunca tuhaf bir adamın çıkageldiği görülür kimi zaman. Bir İngiliz ya da Asya'lı, bir Türk çok para kaybeder ya da kazanır. Ama geri kalanların tamamı küçük paralarla oynar.¹⁰²

¹⁰² P.İ. Dostoyevski (2013), *Kumarbaz*. (çev: Ergin Altay) İstanbul: İletişim Yayınları, s.22.

İKİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'E KADAR KUMAR VE OYUNLAR

Birinci Bölüm'de gördüklerimizin üzerine, ikinci bölümde Tanzimat öncesinden Meşrutiyet devrine kadar olan oyunları ve bir sonraki bölümde göreceğimiz “kumar mekanları”nda oynanan belli başlı oyunlara dair bilgileri sunacağımız bir bölümdür.

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanının, Osmanlı sosyal ve kültürel hayatındaki dönüştürücü etkisi, özellikle gündelik hayattaki yansımalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu etki ortaya çıkmadan önce, Osmanlı toplumsal yapısındaki oyun kültürünü ve Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar olan gelişmeleri görebiliriz.

2.1. Tanzimat Öncesine Kısa Bir Bakış

Tanzimat'tan önce kumar oynamak, ta'zir suçları arasında sayılmaktaydı.¹⁰³ Ta'zir, fıkıhta cezası belirli olmayan suçlarda, hâkimin veya yöneticinin takdirine bırakılmış cezalardır.¹⁰⁴

Tanzimat öncesi çıkarılan kanunnamelerde kumarbazlıkla alakalı suçların cezaları tanımlı olmadığı için, ta'zirin gereği olarak değneğe vurulma cezasının yanı sıra kumarbazlık yapıldığı tespit edildiğinde kürek cezası uygulanmaktaydı.¹⁰⁵

Tanzimat öncesi döneme baktığımızda, kumarın bilindiğini ve oynandığını ancak henüz Avrupa'da da bu tarihte modern kumarhaneler ortaya çıkmadığı için çok yaygın olmadığını söylememiz gerekiyor. Tanzimat öncesinde hiçbir şekilde kumar kültürünün olmadığı ve bunun 1839 ile başladığını düşüneyiz.

8 Aralık 1554'te İstanbul'da gerçekleşen büyük yangında, yabancılara ait bir çok lokanta ve kumarhanenin yandığına dair bilgi¹⁰⁶, bu dönem için bir işaret durumundadır. İşlevi itibarıyla tam manasıyla kumarhaneler, Tanzimat öncesi dönemde çok fazla örneğini bulma şansımız olmamasına rağmen, meyhane ve lokanta olarak adlandırılan yerlerin İstanbul özelinde ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir.

¹⁰³ U. Heyd (1973). *Old Ottoman Criminal Law*. Oxford: Clarendon Press, p.318.

¹⁰⁴ Başoğlu, T. (2011). Ta'zir. *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*, 40, s. 198.

¹⁰⁵ Heyd, 1973, a.g.k, 305.

¹⁰⁶ M. And (2015). *16.yüzyılda İstanbul*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları, s.89.

Yine, 16. yüzyıl sonlarında İstanbul'da 500'e yakın meyhane tespit edilmiştir.¹⁰⁷ Ancak İnalçık'ın söz konusu araştırmasında kumarhane sayılarına dair bir bilgi yoktur.

Meyhanelerin yanı sıra, 1590'ların başında kahvehaneler, yalnızca kahve içilen yerler olmanın dışında, şarap, afyon, kahve ve tütün içilen, kumar oynanılan bir sosyal buluşma alanı haline gelmiş gözükmemektedir.¹⁰⁸ Ancak kumardan kastedilenin ne olduğunu bilmiyoruz. Görüyoruz ki kahvehaneler, birçok farklı aktivitenin bir araya geldiği yerler halini çoktan almıştır.

M.Ertuğrul Düzdağ'ın yayına hazırladığı I. Süleyman (1520-1566) dönemi Şeyhülislamı *Ebussuud Efendi Fetvaları*'nda da kumar üzerine bir konu başlığı geçmemekle birlikte satranç ve tavlaya ilişkin şu soru ve cevabı yer almaktadır;

Mes'ele: Zeyd'in abdesti var iken satranç ve tavla oynayıp, tekrar abdest almadan ve elini yumadan kalkıp namaz kılsa şer'an caiz olur mu?

Elcevap: Elini yumak evladır, abdest almak dahi evladır, oynamamak din ve dünya saadetidir. Hak hazreti müyesser buyura.¹⁰⁹

Tavla ve satrancın da aslında çok makul görülmediği, ancak oynanması halinde de bir yaptırım olmayacağı fetvalardan anlaşılmaktadır. Tanzimat öncesi uzunca bir süre, Osmanlı imparatorluğu ve toplumu için kumar alışkanlığının yaygın olmadığı, tespit edilen, gözden geçiren seyahatnameler ve belgeler açısından ortadadır.

17.yüzyıla geldiğimizde İstanbul'da Tiryaki Çarşısı olarak adlandırılan yerde kahvehaneler satranç, dama ve benzeri oyunlar oynamak isteyenlerin geldiği yerler haline gelmiştir.¹¹⁰ Bu kahvehanelerde, 1500'lü yıllardan itibaren ortaya çıkan, bir önceki bölümde incelediğimiz Memlük iskambil destelerinin kullanılarak kumar oynanmış olması muhtemeldir. Öyle ki, Evliya Çelebi seyahatnamesinde kadehbaz, yılanbaz gibi göstericilerin yanında "pehlivan-ı kağıdbaz ve pehlivan-ı kumarbaz" isimlerini saymaktadır.¹¹¹ Bunlarla ilgili bir ayrıntı ise yoktur.

Kumar olgusunun çok yaygın olmadığını, para üzerine oynanan oyunları bilmeyen Türklerin mutlu olduklarını, 1610 yılında İngiliz Seyyah Gregor Sandys de söylemiştir.¹¹²

17. yüzyılın ortalarında, 1655 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Jean Thevenot ise Türklerin evlerinde hiçbir zaman barbut, iskambil veya herhangi bir kumar türünü

¹⁰⁷ H.İnalçık (2014). *Devlet-i Aliyye*, İstanbul: İşbankası Yay, II, s. 94.

¹⁰⁸ İnalçık, 2014, **a.g.k.**, 218.

¹⁰⁹ M. E. Düzdağ (2012) *Ebussuud Efendi Fetvaları*. İstanbul: Kapı Yayınları, s.268.

¹¹⁰ S. Birsal (2017). *Kahveler Kitabı*, İstanbul: Sel Yayıncılık, s. 189.

¹¹¹ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (2008) İstanbul: Yapı kredi yayınları, 1.cilt, 2.kitap, s. 629.

¹¹² G. Üçel-Aybet (2010). *Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.168.

oynamadıklarını, satranç, dama, morel (oyunun tarifi bulunamadı) mangala gibi oyunlarla vakit geçirdiğini yazmaktadır.¹¹³ Thevenot'un bu gözlemi, 1610 yıllarının başındaki George Sandys'in gözlemiyle de uyusmaktadır. Bütün bu veriler ışığında anlıyoruz ki, kumar oynamaya dair tespitler yapılsa dahi, Tanzimat öncesi için, Tanzimat sonrası dönem kadar bir yoğunluk ve belge fazlalığı söz konusu değildir.

Ancak, 18. yüzyılda kumara dair bilgilerimiz yavaş yavaş değişmeye başlıyor. 18.yüzyılda Türkiye gözlemlerini yazan Antonie Oliver, imparatorluğun varlıklı insanların, eğlenmek için, hoş vakit geçirmek, kumar oynamak için bile İstanbul'a gelmeyi tercih etmediklerini, onların kendi bölgelerinde kalmak istemelerine şaşırdığını anlatıyor.¹¹⁴ Kumarın İstanbul dışında oynandığını bu satırlardan çıkarabiliriz. Aynı dönemlerde Avrupa'da, 1780'li yıllarda dönemin padişahı I. Abdülhamit'i Rus çaricesi Katerina ile iskambil kağıdı oynarken resmedilmiş karikatürler de vardır.¹¹⁵

Napolyon'un Mısır seferi sırasında İngiltere ordusuyla İstanbul'a seyahat eden İngiliz cerrah William Wittman ise 1799-1800-1801 yılları arasındaki anılarında, Rumların paskalya günlerinde çeşitli şans oyunu oynayan insanların olduğundan bahsederek, güreş karşılaşmalarından ve şerbet dağıtan tezgahlardan da söz etmektedir.¹¹⁶ Bu şans oyunlarının neler olduğundan detaylıca bahsetmemiştir. Ancak Wittman'ın en önemli görüşü, Osmanlı toplumu ve askerlerinin satranç oyununu tek eğlence olarak gördükleri, bunun da kumar gibi, kart ya da zar gibi yasak olmamasından kaynaklandığıdır.¹¹⁷ Ancak seyyahın görüşünün aksine, bu oyunlar askerler tarafından o tarihlerde bilinmiyor olabilir.

1830'ların başında, İzmir'de geçirdiği zamanları seyahatnamesine kaydeden Döbel'de, bir akşam İngiliz bir tüccarın kumar oynanan bir topluluğa katılarak, yanında 30 dukatı bulduğunu haber alan Yunanlıların geçtiği sokakta onu soyduklarını anlatmaktadır.¹¹⁸ Döbel'in bu anılarını kaleme aldığı İzmir'deki Frenk Sokağı'nda yaşayan Avrupalıların, İzmir'de, Londra, Paris ve Amsterdam'daki meyhane ve

¹¹³ J. Thevenot (2014). *Jean Thevenot Seyahatnamesi*. (ed. S. Yerasimos), (çev: Ali Berktaş), İstanbul: Kitap Yayınevi, s.71-72.

¹¹⁴ A. Oliver (2016). *18.yüzyılda Türkiye ve İstanbul*. İstanbul: Köprü Yayınları. s.45.

¹¹⁵ Bkz. Ek 5, <http://www.zamantika.com/1800ler/padisah-ve-carice-kumar-oyunlari> alınmıştır.

¹¹⁶ W. Wittman (2011). *Osmanlı'ya Yolculuk 1799-1800-1801*. Ankara: Odtü Yayınları, s.58.

¹¹⁷ Wittman, 2011, **a.g.k.**, s.141.

¹¹⁸ E. C. Döbel (2015). *Bir Faytoncunun Serüvenleri*. (çev: Christina Schnettenger), İstanbul: Say Yayıncılık, s.202.

kahvehanelerin benzerlerini kurarken¹¹⁹, bu yerlerde kumar oynanmış olabileceğini düşünmemiz gerekmektedir.

Yine aynı dönemde James Ellswort de Kay de İzmir’de bir gazino balosuna katılır. “*Oyun odalarında gerçekten kumar oynanmasa bile çok yüksek oynayan beyefendilerle dolu olduğunu görmekten üzüntü duydum*”¹²⁰ diyerek İzmir’deki yabancıların bu durumda olmasından yakınır. Yazarın yüksek oynamaktan kastı, ortaya konulan bahislerle alakalı bir durum olabilir.

Tanzimat öncesi Osmanlı toplumunda, Müslüman nüfus arasında kumar oynama alışkanlığının yaygın halde olmadığını bir başka göstergesi, kolera araştırması için İstanbul ve İzmir’i ziyaret eden yine James Ellsworth de Kay’in 1831-1832 Türkiye’sinden aktardığı satırlar oldukça önem taşımaktadır:

Kumar Kur’an da açıkça lanetlenmiştir ve bu başlık altında sadece bir zamanlar Arapların oldukça rağbet ettiği ve tüm kazancın fakirler arasında bölüştürüldüğü belli oyunlar değil zar, kağıt vb. olsun her tür oyun yasaklanmıştır. Türkiye hakkında eğlenceli bir roman yazan İskoçyalı gezgin sıkça, oldukça yaygın olan kumar tutkusundan bahseder. Lakin bizim satrancı andıran, risk değil zekaya dayanan ve nadiren para için oynanan oyundan bahsetmiyorsa, burada yaşadığımız süre içinde böyle bir şeye rastlamadığımızı söyleyebiliriz. Bu gezgin galiba Türkleri Rumlarla karıştırıyor.¹²¹

Ancak ne olursa olsun, yazarın belirttiği gibi adı verilmeyen gezgin bir karışıklık yapmış dahi olsa, Türk ve Rum nüfusunun oldukça iç içe yaşadığı bir sosyal ortamda, kumarın Müslüman nüfusa sirayet etmiş olması muhtemeldir.

Döbel’in seyahatnamesinde belirttiği gibi, İzmir’in gayrimüslim nüfusunun yoğun olduğu bölgelerdeki kumar oynama alışkanlığı, İstanbul için de söz konusudur. 1810’lardan itibaren Beyoğlu’nda Avrupa tarzı oteller, lokantalar ve kahvelerin açılmaya başlaması¹²², ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere sosyal hayatın çeşitli katmanlara yayılmasında başı çeken mekanlar haline geleceklerdir. Aynı zamanda 1820’li yıllarda nüfusu 400.000 in altına inen, 1865’ten itibaren nüfusu artan ve 1914 yılına kadar

¹¹⁹ D. Goffman (2017). İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine. *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti*, (ed: E.Elhem, D.Goffman ve B. Masters), İstanbul: İş Bankası Yayınları, s.145.

¹²⁰ J. Ellsworth de Kay (2009). *1831-1832 Türkiye’sinden Görünümler*. (çev: Serpil Ataman), Ankara: Odtü Yayınları, s.357.

¹²¹ Ellsworth de Kay, 2009, **a.g.k.**, 271.

¹²² A.H. Tanpınar (2015). *19.asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, s.83.

yaklaşık bir milyona yaklaşan İstanbul'da¹²³ incelenen dönemin “belgeler itibariyle” en önemli kenti olmuştur.

Daha önce kahvehanelerin içerisinde ortaya çıkan kumar oyunlarının başlı başına “kumar” mekanları haline gelmesi uzun sürmüştür. “Fuhuş” ve kumarın 19.yüzyılın ikinci yarısında örgütlü mekanlara kavuştuğunu göreceğiz.¹²⁴

Tanzimat'ın ilanına kadar geçen süreçte, Osmanlı arşivlerinde bu tarihten öncesine dair vurgulamak istediğimiz iki belge bulunmaktadır. Bu belgeler, 18. yüzyılda yavaş yavaş kumar olgusunun yayılmaya başladığının da göstergeleridir. Bu belgelerden birincisi 1795 yılına aittir. Söz konusu mekansa, Galata bölgesidir. Galata'da Zebo adlı şahsın evinde kumar oynayan Karabet ve Artin'in kürek cezasına mahkum edilmeleri, orada bulunan Yusuf'un ise Rodos kalesinde kalebend olarak cezasını çekmesi yazılmış olan belgede¹²⁵ evin içerisinde oynadıkları kumar türünün ne olduğuna dair bir bilgi verilmemiştir.

Tanzimat öncesi döneme dair ikinci belge ise 1815 yılı başlarına aittir. Bu belgede, mahallede güvenliği ve asayişini korumakla görevli olan bostancıbaşına, Galata ve civarında şekerleme yapılan dükkanlarda yasak içkiler(müskirat) satıldığı ve buralarda kumar oynatıldığı için söz konusu dükkanlardan kumar yasağına uymayanlarının dükkanlarının kapatılması hakkındadır.¹²⁶

Tanzimat öncesi dönemle ilgili genel-geçer bir tablo ortaya koyduk. Burada kısa bir ara vererek, “kumar” olarak adlandırılmayan, ancak toplumun geniş kesimlerinin katıldığı oyunları göreceğiz. Böylelikle, kumar olgusuna giden yolda oyun oynama alışkanlığının ne derece etkili olduğunu tespit edebiliriz.

2.2. Tavla ve Satranç

Tavla, üzerinde 15 tanesi siyah, 15 tanesi beyaz olmak üzere 30 pulun dört kenarlı, altı haneli kutuya benzer bir ahşabın üzerinde dizildiği ve zarlar yardımıyla rakibin pullarını bitirmeyi hedefleyen bir oyundur.¹²⁷ Tavla ve satranç oyunları, uzun bir tarihi

¹²³ K. Karpas (2017). *Osmanlı Modernleşmesi*. (çev: Ceren Elitöz), İstanbul: Timaş Yayınları, s.143.

¹²⁴ I. Çokuğraş (2016). *Bekar Odaları ve Meyhaneler*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, s.18.

¹²⁵ C.ZB 28/1836, 6 S 1210-6 EYLÜL 1795.

¹²⁶ C.ZB 78/3867, 14 C 1230-24 MAYIS 1815.

¹²⁷ Kodaman, 1944, a.g.k, s. 25.

geçmişe sahiptir. Tavla ve satrancın tarihine ilişkin en genel yargı aşağıdaki şu satırlardadır;

Tavla- Geleneğe göre bu oyunu Nuşirevan'ın veziri Nürdüçehri icat etmişti; Farsça, Osmanlıca şeşder, nerd denmekle ve sayılar Farsça sayılmakla birlikte, Türkçe adı İtalyanca masa veya tahta anlamına gelen tavola'dan gelir.

Satranç- Geleneğe göre Hakim Nasır Dühr tarafından Hind hükümdarı Talmend Şah için icat edilmiştir. Satrancı bulan Brahmanın, hükümdarın dile benden ne dersen teklifine karşılık, her kareye bir öncekinin katı kadar buğday tanesi istediği, önce bu isteği çok az bulup şaşırın hükümdarın tane sayısının 18.446.744.073.709.551.615 ettiğini öğrenince aklının başına geldiği anlatılır.¹²⁸

Tavla, Osmanlı İmparatorluğu sosyal yaşamında her zaman önemli bir yer tutmuştur. Tavla çıkışından itibaren Anadolu coğrafyası için yabancı bir oyun olarak kalmamış gözükmektedir. Bu oyuna Osmanlı, Küşad vb. oyun sistemleri de ekleyerek, tavla yaygınlaştırmıştır.¹²⁹ Satranç ve tavla, Osmanlı kahvehaneleri içinde en çok oynanılan oyunlar haline gelmiştir.¹³⁰ 16.yüzyılda Osmanlı kahvehanelerine sırf tavla ve satranç oynamak için gidenlerin olduğu da bilinmektedir.¹³¹

Tavlının bu geniş yaygınlık ağı, onun kumar diye adlandırılabilir nitelikte olmamasıdır. 1876 yılında Anadolu'yu gezen Fred Burnaby, İzmir'de bazı Rum tüccarların bile kahvehanede tavla oynadığı gözlemini aktarmıştır.¹³²

Tavladan sonra, zeka oyunları arasında sayabileceğimiz ve Osmanlı toplumunun da Tanzimat öncesi dahil “oyun kültürü” açısından en çok oynadığı oyunlardan sayılan satrancın tarifine biraz daha detaylı bakalım;

İki oyuncu arasında oynanan bir zeka oyunudur ve satranç tahtası denilen 8x8'lik bir kare alan üzerinde satranç taşları ile oynanır. Toplam 64 karenin yarısı siyah, yarısı beyaz renklerden oluşur. Her oyuncunun bir seferde bir hamle yapmasıyla oyun gelişir. Oyunun başında her oyuncunun 16 taşı bulunur. Bunlar bir Şah, bir vezir, iki kale, iki fil, iki at ve sekiz piyondan olmuştur. Oyunun amacı rakibin şahını mat etmektir.¹³³

¹²⁸ Emiroğlu, 2001, **a.g.k.**, 544.

¹²⁹ S. Kumbaracılar (1972). Türkiye'de Eski Oyunlar, *Hayat Tarih Mecmuası*, 1, s.44.

¹³⁰ R. Hattox (1996) Kahve ve Kahvehaneler, s. 91.

¹³¹ H.İnalcık, 2014, **a.g.k.**, s.95.

¹³² F. Burnaby (2014). *At Sirtında Anadolu*. (çev: Fatma Taşkent), İstanbul: İletişim Yayınları, s.40.

¹³³ N. Sözer, *Oyunlar Ansiklopedisi*, s.187.

Hollandalı Von Kempelen, 1770 yılında satranç oynayan bir otomatik makine geliştirmiş, bu makine tüm Avrupa’da Osmanlı giysileri ile tanınmış, makine uzunca bir süre Avrupa’da ilgiyle dolaştırıldıktan sonra 1854 yılında bir yangında yanmıştır.¹³⁴

Bu makinenin ilgi görmesinin sebebi, 18.yüzyılda Avrupa’nın en önemli şehirlerinden Londra ve Paris’te satranç yoğun bir ilgiliyle oynanmasıdır.¹³⁵

Dama ve satranç oyunlarında ortaya konan maddi meblağların olup olamayacağını tespit etmek oldukça güç gözükmektedir. Belki de aile ya da dostlar arasında düzenlenen turnuvalarda ortaya bir maddi değer konması söz konusu olabilir, bu da çizdiğimiz çerçevenin dışındadır.

Osmanlı’da toplum “oyun oynamak”la vaktini geçirirken, yönetici elitin ve sarayın da oyunlara ilgisi bulunmaktadır. Bu oyunların ne kadarında ortaya bir bahis konulduğunu bilemiyoruz. Harem hayatı hakkında önemli araştırmaları olan Çağatay Uluçay da kitabında, harem halkının odalarına kapanıp sürme (dokuztaş) oyunu oynadıklarını ancak 19.yüzyılda tavla, dama ve dominonun bunlara dahil olduğunu ortaya koymaktadır.¹³⁶ Sultan Abdülaziz (1861-1876)’in de dama merakı olduğu yazılmaktadır.¹³⁷ Dama oyunu satranç tahtası üzerinde oynanmaktadır. 16 beyaz taş ve 16 siyah taştan oluşan dama oyununda ise amaç, rakibin dama taşlarını bitirmektir.¹³⁸ Abdülaziz’in aynı zamanda tavlaya da ilgi duyduğu, tavla merakı sonucunda, Hidiv İsmail Paşa’nın kapı kahyası olarak İstanbul’a gelen Abraham Paşa’ya bir oyun sonunda geniş bir “koru” verdiği bilgisi de vardır.¹³⁹

Tavla, satranç ve damanın dışında taşlarla oynanan bir başka oyun ise dominodur. Domino oyunu sadece sarayda değil, ayrıca kahvehanelerde de oynanmıştır. Hatta bu oyunun oynandığı bir kahvenin adı da “domino” ile anılır olmuştur. Domino oyunu, 2 ila 4 kişi arasında oynanır, 1’den 6’ya numaraların sıralandığı 28 tane dikdörtgen taş ile oynanır ve oyunun amacı sayıları uç uca birleştirerek eldeki taşları bitirmektir.¹⁴⁰ İstanbul’da yer alan “Dominocular Kahvesi” ne domino meraklıları gelirdi ve bu dominocuların en meşhuru da Kör Hafız olarak adlandırılan Osman Elmelevli adlı bir kişidir.¹⁴¹

¹³⁴ T.Standage (2004). *Mekanik Türk*. İstanbul: Saga Yayınları, s.184.

¹³⁵ Standage, 2004, **a.g.k.**, 42.

¹³⁶ Ç. Uluçay (2001). *Harem II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.154, TTK, Ankara, 2001.

¹³⁷ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 236.

¹³⁸ Sözer, **a.g.k.**, 149.

¹³⁹ A. Yıldızcı (1993) “Abraham Paşa Korusu” *DBİA*, c.1, s. 60.

¹⁴⁰ Sözer, **a.g.k.**, s. 166.

¹⁴¹ Birsell, 2017, **a.g.k.**, 77.

Osmanlı toplumunda kumar sayılamayacak oyun türlerinden aşık oyunundan sonra, tavla, satranç ve mangala gibi oyunlar da tarih boyunca oynanmıştır. Oyun kültürü açısından, sarayda ve toplumda tavla ve satranç kadar bilinen bir başka oyunu da burada anlatmamız gerekiyor.

2.3. Peçiç, Beçiz Oyunları

Peçiç, Beçiz oyunları isim olarak Bezik’le karıştırılabilir. Ancak, Bezik iskambil oyunlarıyla oynanan bir oyundur. Peçiç ve Beçiz oyunlarının tarifine gelirsek;

Peçiç- Bugün oynanmayan oyunlardan biridir. Sekiz katır tırnağı ile oynanırdı. Bu taşların bir yüzü, bir de tersi vardır. Taşlar avuç içinde karıştırılarak atılırdı. Yüzüstü veya tersine bir şekil alırsa, sekiz sayı kazanılır ve böylece oyuna devam edilirdi.

Beçiz Oyunu- Sarayda Enderunlular tarafından oynanan bir oyundu. Konaklarda oynanırdı. Oyunu karşılıklı iki kişi idare ederdi. Dört kişide oynayabilirdi. Altı zarla oynanırdı. Bu oyunun zarları tavla zarından farklıdır. Zarın bir tarafında yek bulunmaktadır. Diğer tarafları beyazdır.

Zarlar sallanarak atılınca biri siyah, biri beyaz olursa “beçiz”, biri beyaz diğerleri siyah olursa “dest”, hepsi beyaz olursa “bahar”, siyah olursa “çaka”, dört siyah olursa “çehar”, üç siyah olursa “se”, iki siyah olursa “dü” denirdi.

Başlangıç hanesine “bank” denilir. Beçiz gelirse bank hanesinden yirmi beş, çaka gelirse altı, bahar gelirse on, dü gelirse iki, çehar gelirse dört, se gelirse üç hane ilerletilirdi. Oyuna karşılıklı devam edilirken karşı tarafın fişine rastlanırsa, karşı taraf açığa çıkarılır. Oyuna yeniden başlaması icap ederdi.¹⁴²

Ayrıca, kumar sayılamayacak oyun türleri sıralamasında başka oyunlar da vardır. Oxford Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olan Thomas Hyde (1636-1703), De Ludis Orientabilis (Doğu Oyunları Üzerine) adlı eserinde, aşık, dokuztaş, satranç ve mangala gibi bugünde hala günümüz Türkiye’si sokaklarında çocukların oynarken görebileceğimiz oyunları Osmanlı oyunları arasında saymıştır.¹⁴³

¹⁴² Kumbaracılar, 1972, a.g.k, 45.

¹⁴³ Tez, 2009, a.g.k, 124.

2.4. Piyango

Aşık kemiklerinden zarlara, iskambil kağıtlarından kumarhanelerin doğuşuna geniş bir yelpazede derlemeler yapıldıktan sonra, bu alt başlıkta kısaca piyangoların tarihine ve Osmanlı'daki örneklerine bakacağız. Piyango, belirli bir mekana sahip olması gerekmeyen ve kolektif bir oyundur. Kolektif oyundan kasıt, oynayanların üzerinde bire bir yüz yüze bir deneyimin gerçekleşmediği, ancak ödülün sonunda tek bir şahsa verildiği bir anonim oyun türü olarak piyangolar üzerine de ayrı bir bahis açılması mecburiyeti doğmuştur.

Roma İmparatorluğu'nda İmparator Nero döneminden itibaren başlayan piyangoların tarihine ilişkin elimizdeki en eski bulgular, fakirlere yardım ve kent savunmasının düzenlenmesine katkısı olması amacıyla, 15.yüzyılda Gent, Utercht, Bruges ve L'ecluse şehirlerinde ve Burgonduya dükalıklarında oynandığına dairdir.¹⁴⁴

Devlet piyangosu ise 1569-1826 yılları arasında şekil ve içerik bakımından değişmekle birlikte İngiltere'de ortaya çıkmış, özellikle Thames nehri üzerinde British Museum ve Napolyon'a karşı birleşen ittifak için devlet piyangosundan finansal yardım alınmasıyla ortaya çıkmıştır.¹⁴⁵

Osmanlı Devleti'nde piyango'nun devlet tekeli dışında düzenlenmesinin zaman zaman yasaklanıp, zaman zaman serbestiyet kazandığı dönemler olmuştur. Piyangoyu, kumar alışkanlıklarının ve kumarhanelerin dışında tutulmasının sebebi de budur.

1878 yılında ABD Yüksek Mahkemesi'nin, piyangoların halkın ahlakını bozucu nitelikte olduğu kanısını açıklamasından sonra¹⁴⁶, 1894'te ABD kongresince her türlü piyango oyununun yasadışı ilan edilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da göreceğimiz benzer kararların bir eş zamanlısı olarak ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda piyango'nun serüveni, dalgalı bir seyir izlemiştir. İlk olarak, 1852 yılında Naum efendi tiyatrosundaki müşteri azlığından dolayı oluşan mali sıkıntıları aşmak için eşya ve sezonluk bilet piyangosu düzenleme izni almayı başarmıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Tunçay, 1999, **a.g.k.**, 19.

¹⁴⁵ M. Clapson (1992), *A bit of flutter: popular gambling and English society*. Manchester: Manchester University Press, p.14.

¹⁴⁶ Tunçay, 1999, **a.g.k.**, 21.

¹⁴⁷ Tunçay, 1999, **a.g.k.**, 29.

Bu tarihten kısa bir süre sonra, 1858 tarihli Osmanlı ceza kanunnamesinde piyango düzenleyenler, kumar oynatmanın cezalarıyla eşdeğer olarak cezalandırılmaları düzenlenmiştir. Piyango düzenleyenler bir aydan altı aya kadar hapis, 1 mecdiyeden elli mecdiyeye kadar para cezası ve piyango düzenlenen yerdeki para ve eşyaların toplatılması yazılmıştır.¹⁴⁸ Ancak, belirtmemiz gerekir ki bu yasak ve cezalar, izinsiz piyango düzenlenmesi hakkındadır. Bunun örneklerini aşağıda göreceğiz.

Nadir Özbek, Abdülhamit rejiminin piyangoları ahlaksız birer davranış olarak nitelemekle beraber piyangoonun toptan yasaklanması yerine kontrol altında tutulma yönteminin tercih edildiğini belirtmektedir.¹⁴⁹

Bu kontrol altında tutmanın bir iki örneğine bakmalıyız. 1880-1890 yıllarında Şark şimendiferi piyangosu düzenlemesi, 1898’de Bulgar piyangosuna izin verilmesi ile piyangolar yaygınlaştı.¹⁵⁰

Haziran 1886 senesinden evvel Mekteb-i Sanayii yararına ramazan aylarında düzenlenen piyangoonun artık kumar sayılmasından dolayı, söz konusu belgenin tarihindeki ramazan ayında kadın hastanesi yararına da olsa piyango düzenlenmesine izin verilmemesi, piyangoonun mahiyetinin ne olduğuna dair bir kararsızlığı göstermektedir.¹⁵¹

Ancak, Mekteb-i Sanayii’ye o yıl için verilmeyen izin başka bir kuruluşa verilmiştir. 1899’lu yılların hemen başında İstanbul’da Donanma Cemiyeti Piyangosu oldukça rağbet görmektedir. İlk büyük yerli piyango olarak ortaya çıkan bu piyango, savaş gemisi yapılması için düzenlenmiş ve Kadıköy İskelesi’nde bu çekilişin ilanı yapılmıştır.¹⁵²

1900 yılı başlarında Selanik’te satışı yasaklanmış olan Almanya ve Macar piyango biletlerinin satıldığı haberleri gazetelere çıkmıştır.¹⁵³ Burada önemli olan piyangoonun yasak olduğu vurgusu değil, Alman ve Macar piyango biletlerinin satılmasının yasaklanmış olmasıdır.

İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra Ekim 1908’de Galatada Yüksek Kaldırımında, Mahmudpaşa ve Bab-ı Ali Caddesi’nde piyango tertib edildiği ve kaçak tütün satıldığı, bazı kahvehanelerde kumar oynandığının Yeni Gazetede 12 teşrinievvel 1324 tarihli

¹⁴⁸ A. Akgündüz (1986). *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.872.

¹⁴⁹ N. Özbek (2013). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.258.

¹⁵⁰ Emiroğlu, 2001, **a.g.k.**, 599.

¹⁵¹ DH.MKT. 1351/7 19 N 1302- 21 HAZİRAN 1886.

¹⁵² Es, 2013, **a.g.k.**, 98.

¹⁵³ S. Nur Akkaya (2018). *II.Abdülhamit Döneminde Toplumsal Hayat*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 135.

sayısındaki yazı arşiv belgelerine yansımış gözükmetedir.¹⁵⁴ Yukarıdaki örneklerle birlikte, bu gazete haberinde de dikkatimizi çeken bilgi, Bab-ı Ali caddesinde düzenlenen piyango oyununun izin alınmadan düzenlenmiş olmasıdır.

1906 yılında yasaklanan Ziraat Bankası piyangoları, Meclis-i Vükela'nın ısrarı ile geçici bir süre ayrıcalık tanınarak düzenlenmiş, belirli bir süre Tayyare Cemiyeti'nde olan piyango düzenleme hakkı, 1939 yılında Milli Piyango Müdürlüğü'ne devredilmiş ve yeni bir dönem başlamıştır.¹⁵⁵

Oyunlarla oldukça haşır neşir olmaya başlayan Osmanlı toplumunda, kahvehanelerde ve belgelerde adları geçmese de “en çok” oynanılan belli başlı kumar oyunlarının neler olduğunu görmeye başlayabiliriz.

2.5. Kumar Oyunları

İlk Kumarhane İtalya Venedik'te açılmasına rağmen, bugünün çok popüler olan rulet, bakara ve blackjack gibi oyunlar Fransa'da icat edilmiştir.¹⁵⁶ Ve bu oyunlarla ilgili kelimeler de doğal olarak Fransızca'dan çevrilmiştir. Tavla ve satranca kıyasla, iskambil kağıtlarından üretilen oyunların kumar aracı olarak kullanılmasının sebeplerinden birisi de, kağıt oyunlarının sonlu olması –ki bu sonluluk oyunun berabere bitmesi ihtimalinin olmaması- eninde sonunda kazananın kısa sürede ortaya çıkmasıdır.¹⁵⁷

2.5.1. Barbut, Kılıç ve diğerleri

Bu başlık altında, bize göre kahvehanelerde, kulüplerde kumar söz konusu olduğunda oynaması en kolay, en genel olan oyun olan barbutla başlıyoruz.

Hulusi Kodaman, Barbut'u şöyle tarif ediyor; “Tavla zarı ile oynanan bir kumardır. Pulları çıkarılmış tavla içinde oynandığı gibi tavlanın iki üç büyüklüğünde kenarlı bir masa üstünde de oynanılabilir. Bu masalar, bilhassa barbut için hususi yaptırılır. Bilardo üstünde de oynandığı vakidir.”¹⁵⁸

¹⁵⁴ DH.MKT. 2641/84- 5 L 1326- 31 EKİM 1908.

¹⁵⁵ Tunçay, 1999, **a.g.k.**, 99, 137, 291.

¹⁵⁶ Schwartz, 2006, **a.g.k.**, 98.

¹⁵⁷ A. Nesin (2017). *Matematik ve Oyun*, İstanbul: Nesin Yayınevi, s.31.

¹⁵⁸ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 35.

İki kişiden başlayarak on kişiye kadar oynanabilen barbut oyunu, tavla zarı ile oynanan bir kumar türüdür ve oyun başlamadan önce oyuncular ortaya koydukları parayı siyah bir yazı tahtasına yazdırırlardı.¹⁵⁹ Barbut oyununda kazandıran zarlar: Düşüş (6-6), Dübeş (5-5), düsse (3-3), şeş beş (6-5) iken, kaybettiren zarlar ise Dört cihar (4-4), dübara (2-2), hep yek (1-1), iki bar(2-1) dır.¹⁶⁰ Bu zarların dışındaki kombinasyonlar oyuncuya kaybettirmektedir. Aşık oyununa benzeyen barbut için, bir dönem Beyazıt meydanındaki aşçılar kahvesinde aşçıların sıklıkla oynadığı da yazılmıştır.¹⁶¹

Barbut oynanan yerlere “bitirim” adı verilmiştir. Abdülhamit devrinde barbut oynanan yerlerden en meşhurunun Galata’da Kürekçilerde Hurşit’in bitirimi olduğu ve buraya devrin birçok tanınmış simasının devam ettiği aynı zamanda bu mekanın, meşhur hafiyelerden Fehim Paşa’nın himayesinde varlığını devam ettirdiği yazılmıştır.¹⁶²

Refii Cevad Ulunay, Hurşid’in bu bitirim yeri için; “Hurşit’in Kürekçiler’deki bitirim yeri korkunç bir batakhane idi ama Hurşid’in cebine para akıtan bir altın oluk gibiydi”¹⁶³ der. Oyuncuların “bitirim” adı verilen bu yerlerde bakara ve poker oyunlarında olduğu gibi fiş kullanılmadığı için, oyuncuların oyuna kattıkları paraları siyah tahtaya yazan “plakacılar” özel bir yer tutmaktadır.¹⁶⁴ Fiş kullanılmıyorsa, poker ve bakara ya da daha ayrıntılı oyunlar oynamadıkları da düşünülmelidir.

Barbut ve bitirim yerleri açısından sadece Galata özelinde mekanlar saymak yetersiz durmaktadır. Tatavla semti, her ne kadar 1923’e kadar Müslüman İstanbulluların “Küçük Atina” diyerek uğramadıkları bir semt olarak gözükmüştür.¹⁶⁵ Dolayısıyla Abdülhamit devrinde bu yer;

İstibdat devrinin meşhur barbut yerleri içinde Tatavlada Gogovista’nın dükkanile, Beyoğlunda Çiçekçi sokağında birkaç rumun işlettiği barbut kahvesi en başta gelenlerden sayılmaktadır. Bu yerlerde çok kuvvetli oyunlar olduğunu, altın para ile günde on, onbeş lira (mano) yazıldığını eski kumarbazlar söylüyorlar.¹⁶⁶

¹⁵⁹ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 36.

¹⁶⁰ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 36.

¹⁶¹ Kumbaracılar, 1972, **a.g.k.**, 44.

¹⁶² Parmak İzi, sayı 3, 21 Şubat 1935.

¹⁶³ R.C. Ulunay (2017). *Sayılı Fırtınalar*. İstanbul: Alfa Yayınları, s. 175.

¹⁶⁴ Parmak İzi, sayı5, s.7.

¹⁶⁵ O. Türker (2009). *Tatavla*. İstanbul: Sel Yayıncılık, s.19.

¹⁶⁶ Parmak İzi, sayı 3, 21 şubat 1935.

Kürt aşiret alayı zabitlerinden Hamza Efendi'nin barbut meraklısı olduğu, Abdülhamit'in kendisini çok sevdiği için hakkında verilen jurnallere de göz yumduğu da söylenir.¹⁶⁷

İkinci Abdülhamit devrinde en tanınan oyunlardan birisi de, yine iskambil kağıtlarıyla oynanan bir oyun olan Otuzbir oyunudur. 52'lik kağıt destesiyle oynanan otuzbir oyunu, dört ya da beş kişiyle oynanır ve kazanma esasları şöyledir;

Oyunun esası, otuz bir sayı bulmaktır. Bu sayıyı bulan, ortadaki bütün parayı kazanır. Otuz birden sonra kazandırıcı en büyük kağıt iki (as) dır. Ondan sonra iki (ikili) gelir. Fakat bu, İstanbul'da makbul değildir, kıymet vermezler, Anadolu'da makbuldür, kazandırıcı kağıtlardan sayarlar.¹⁶⁸

Parmak İzi mecmuasında, İstanbul batakhaneleri başlığı altında kumarhaneler üzerine Münir Süleyman Çapan'ın yazı dizisi, Abdülhamit devrinde kumarın Türkiye'de çok revaçta olduğunu belirtir. Abdülhamit zamanında birçok tanınmış simanın konaklarında altı kol iskambil oynadıklarını yazar.¹⁶⁹ Genelde altı kişi oynanan bu oyun, tek deste ve joker kağıdı eksik olarak oynanır ve oyunun sonunda ortadaki kağıtlar bittiğinde, en yüksek sayıya ulaşan kazanmış olurdu.¹⁷⁰

Barbuttan sonra oynanış ve yaygınlığı itibarıyla en bilinen oyunlardan birisi de "kılıç"tır. Kılıç oyunu desteden bir kağıdın seçilerek, o kağıdın geleceğine dair ortaya para konulduktan sonra, sırayla kağıtların açılması esasına dayanıyordu.

30,35 yıl evvel Türkiyede çok rağbet bulmuştu. Yurdun her köşesinde, bilhassa Karadeniz kıyılarında, barbuttan sonra en çok oynanılan bir oyundu. İstanbul'da da salgın halindeydi. Beyoğlu kumarhanelerinden maada, bütün kumar yerlerinde, her tarafta, en kuytu köşelerdeki mahalle kahvelerinde bile kılıç çekilirdi.¹⁷¹

İskambil kağıtlarıyla oynanan Kılıç oyununun bir diğer adı da: "sana bana"dır.¹⁷²

Kudret Emiroğlu, Hacı Şeyhoğlu Ahmet Kemal'in, barbut, otuzbir ve kılıç gibi oyunlardan başka hepsi iskambil kağıtlarıyla oynanan şu oyun adlarını saydığını

¹⁶⁷ Parmak İzi, sayı 4, 28 Şubat 1935.

¹⁶⁸ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 102.

¹⁶⁹ Parmak İzi, sayı 2, 14 Şubat 1935.

¹⁷⁰ Sözer, **a.g.k.**, 20.

¹⁷¹ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 89.

¹⁷² Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 88..

yazmaktadır; “Miti, iki kol, dört kol, altmışaltı, konsolit, porn, İstanbulda kömürcü denilen tramvay, zengin tramvayı, sesli ve sessiz prafa, piket, bezik, laskene, frap, Yahudi pastrası (cimdal), rami, cehennem, tango, eski ve yeni otuzbir, basma, bakara, çekme.”¹⁷³ İsmi sayılan oyunların geneli sayı esasına dayanır ve iskambil kağıtlarıyla oynanır.

Oynanış ve bir baskın olduğunda etrafın daha hızlı toparlanması imkanı sağlayan bir diğer oyun da “bakara” oyunudur. Bakara oyunu da asgari 5-6 kişiyle oynanan bir oyundur. Sayı esasına dayanır, iki ve üç kağıtla oynanırken elinde bakaranın en yüksek sayıları olan “sekiz” veya “dokuz” sayı varsa açar, rakibinin sayısına göre kazanır.¹⁷⁴

Oynanan oyunların yanı sıra, bu oyunlarda profesyonelleşmiş kişiler olması da kaçınılmazdır. Bunlar aynı zamanda hilebaz takımı olarak adlandırılabilir. “Bunlar dışarıda enayileri boğarlar, paralarını alırlar, kılıç yahut harbi denilen hilesiz oyunda heyecan duymak için bütün paralarını kaybederlerdi.”¹⁷⁵

Ahmet Rasim ise Türkiye’de kumar oyunlarının ikiye ayrıldığını belirterek;

Türkiye’de kumar oyunları yani kerizler iki kısma ayrılmıştır. Bunların birincisine “papel kerizi” yani kağıt oyunları denir ki bütün paseta, maka ve çeşitleri firavun adıyla üçe ayrılır. Diğer tahta kerizidir ki, tavla ve çeşiti olup barbut mühimce bir müstesnalık gösterir. Dühât-ı Çapakından olan (burada çalgıcılar maksud değildir) zar meselesinde nicelik ve nitelikçe bazı müstesnalar olmuşlardır. Bahsedilen müstesnalar aşağıdadır: Kubbe zar- sürme zar- elleri doğru zar- dolu zar- zar tutmak- zar sıkmak.¹⁷⁶

Genel terimlere gelince, bazı erbabının yazdıklarına göre: Posta –içerli dışarılı – seninkide- senin benim, benimki de senin benim –kırk parası önüne- boğuntu –sağlam kafeslik –kafese koymak-haver(ortak) –paycı –sana bakıyor –zara bakmak –iyiye dolu – kötüye dolu –detyo –danika kavaka (barbut ve pastayı kapsayan terim tek olup, parası biten adam diğerinden aldığı ödünç parayla oynar ve kazanırsa hem borcu iade eder hem de kazancın yarısını verir, kazanmazsa aldığı parayı borçlu kalır) tufalamak –kavanço etmek – denyo (denge koymak) gibi şeylerden ivaret olup yalnız tırnakçılıkla tufacılık arasında genel ve özel ve mutlak vardır.

Paseta ‘şans egal’ yani senin benim denilen oyunların en seçkin ve müstesnas olup onda dahi uzman Kumaş Ali, Çingene Kösti, Manici Zeruhi, İlikçi Mıstık, Karaman Abdi, Eğriboyun Nuri, Külhan Ahmed vesaire taraflarından verinle bilgiye göre bunun dahi özel mevzuatı:

Averta kesmek, faça, faça almamak, bütün altından bütün, ıskalata, terse tura (altında para alınmaz) terso, sota akoza etmek, apagiyyiki posta, üçüncüsün (ıskalatada üçüncü

¹⁷³ Emiroğlu, 2001, **a.g.k.**, 547.

¹⁷⁴ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 213.

¹⁷⁵ Ulunay, 2017, **a.g.k.**, 283.

¹⁷⁶ Ahmet Rasim (2009). *Şehir Mektupları*. İstanbul: Üçharf Yayıncılık, s.241.

düşürüp 5 punddarın kaybedeceğini önceden haber vermekte kullanılmaktadır) punddar (kağıt kesen adamın karşısındaki oyuncu), paycı, kağıtlara hesap yok (ne olursa olsun kağıtları saydırmaz) cırıkcı(ckavga çıkaran, çingar alayından dehşetlidir) çingar, gelin alıcılar (polis ve zabıta memurları, baskın sırasında kullanılındır) , ıskolya (kağıdı üstten veya alttan, ortadan çekme, yağcı.

Karavun veya hut fıravun denilen oyunda şans egal kumarlarındansa Çoçorine Yorgş ile Domuz İbrahim ve Karpik Mahmud, buna terim yapmaktan bir fayda çıkmayacağında birleşerek yalnız paçi, paroli, şey, dudiçi, kundiçi kelimelerinin kullanılmasına izin vermişlerdir.¹⁷⁷

Ahmet Rasim, iskambilin hemen hemen mahalle kahvelerine mahsus oyunlardan olduğunu belirttiikten sonra oyundaki gizli işaretleri satırlarına şöyle geçirir;

Onda da fazla olarak koltuk altı, ikili, koz, ver iskambilini çık dışarıya, tutulma, sessiz işaretlerdendir: çene oynatma, göz kırpma, dil çıkarma, omuz titretme, başparmak gösterme (onlu işareti) burun büzme (ufak koz) kaş kaldırma (koz yok) ve kırmak ve boş vermek gibi kullanılan sözlüğü vardır. Basma, otuz bir, lasgine vesaire hakkında tafsilata artık gerek yoktur sanırım.¹⁷⁸

Gazino oyunları arasında en ünlüsünün ve bir önceki bölümde Fransız Kraliyet sarayında oynanmaya başladığını belirttiğimiz rulet oyunu ise, İstanbul'un kumarhane olarak adlandırılan yerlerinde en çok oynanan oyun olduğunu düşünüyoruz. Rulet oyunu:

Rolet, kağıtla, zarla oynanılan bir oyun değildir. Bir mihver üzerinde dönen, yuvarlak, tabla gibi bir aletle oynanılır. Aletin içinde bir de küçük fildişi bir bilya vardır. Oyuncular paralarını koyduktan sonra, oyunu idare eden adam –krupye- aleti üstündeki maniveladan tutarak hızlı hızlı çevirir, bırakır. Bilya, tabanın döndüğü istikametini aksine döner, tablanın üzerindeki numaralardan birinin içine düşer. Numaralar 1 den 36 ya kadar karmakarışık bir sırada tertip edilmiştir. Numaraların yarısı çift, yarısı tektir. Aynı zamanda yarısı siyah, yarısı kırmızıdır. Oyun esnasında nuvar, ruj tabirleri kullanılır, kırmızı, siyah denmez.¹⁷⁹

Rulette oyuncuların tahmin ettikleri sayıya topların düşmesi halinde para kazanılır, yuvarlak top 0'a geldiğinde ise kaza kazanır.

Bezik oyunu ise 1900'li yılların başında Paris'te ortaya çıktı ve kısa bir süre sonra kahve ve gazinolarda oynandıktan sonra tüm dünyaya yayılmaya başladı.¹⁸⁰ 96'lık kağıt

¹⁷⁷ Ahmet Rasim, 2009, **a.g.k.**, 242.

¹⁷⁸ Ahmet Rasim, 2009, **a.g.k.**, 243.

¹⁷⁹ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 49.

¹⁸⁰ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 195.

desteleriyle oynanan Bezik oyununda amaç, oynanan masa ya da yere kağıtlar açarak 3000 sayısını bulmaktır.¹⁸¹

Yukarıda saydığımız oyunlara nazaran daha geç bir tarihte, bir oyun daha oynanmaya ve tanınmaya başlamıştır: Poker. İskambil kağıtlarıyla oynanan en yaygın oyunlardan birisi de poker oyunudur.. Pokerde, dört oyuncuyla ve yediliden asa kadar 32 kağıtla oynanan bir oyundur ve beş kağıt dağıtılan her oyuncu, elinde aynı renk kağıtlar olan bir seri yapabilmek için kağıtlarını değiştirme hakkına sahiptir.¹⁸² Pokerde ana amaç “her turda en yüksek değerli kağıt serisine sahip olarak, oyunun sonunda en çok parayı”¹⁸³ kazanmaktır.

Ağustos 1901’de Briç oyununun sakıncalı gözükmese de bir kumar oyununu tarif ettiğinden şüphelenilerek basılmak istenen Fransızca risalenin (Briç oyununu açıklayan) herşeye rağmen sakıncalı olup olmadığının zaptiyeden sorulması isteniyor.¹⁸⁴ Briç oyunuyla Osmanlı tarihinin kesiştiği nokta da oldukça trajiktir. İtalya’nın Eylül 1911’de Trablusgarp’ı işgal ederken bir ültimatom verdiği, ancak bu sırada Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa’nın İtalyan Elçisiyle briç oynaması, İbnülemin Mahmud Kemal’in de bir şiiriyle eleştirdiği duruma sebebiyet vermiştir.¹⁸⁵ Briç oyunu, 52 kağıtlık iskambil desteleriyle oynanmakta ve bugün bir spor faaliyeti olarak kabul edilerek, federasyonu da bulunmaktadır.¹⁸⁶ Briç oyunundaki amaç 52 kağıtlık deste dağıtıldığında, 13 el süren bir oyunda en fazla eli kazanmak ve böylelikle rakipten daha çok skor almaktır.¹⁸⁷

Doğrudan kartlarla ve taşlarla oynanmayan bilardo oyunu ise, Meşrutiyet devrinde oynanmaya başlanmıştır. Ahmet Rasim, 1897-1899 yılları arasında Kafe dö Komers’te ayrı bir bilardo salonu olduğunu ve bankota, karambol, İtalyan, İspanyol ve benzeri bilardo oyunları oynandığını yazar.¹⁸⁸ Servet-i Fünun edebiyatçılarının da uğradığı Commerce’de nargile de içilmektedir.¹⁸⁹

Bunlara ilaveten bir de meyhanelerde oynanan bir oyundan bahsetmek gerekmektedir. Bunu da bir kumar oyunu olarak görmek mümkün gözükmemektedir.

¹⁸¹ Sözer, **a.g.k.**, 35.

¹⁸² Nesin, 2017, **a.g.k.**, 62.

¹⁸³ Sözer, **a.g.k.**, 100.

¹⁸⁴ MF.MKT. 574/20- 06 Ca 1319- 21 Ağustos 1901.

¹⁸⁵ A.Ş. Çoruk (2017). *Osmanlı’nın Son Yılları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, s.76.

¹⁸⁶ <http://www.tbicfed.org.tr>

¹⁸⁷ E. Yaykın, *Sorularda Briç*, TBF, s. 15.

¹⁸⁸ Ahmet Rasim, 2009, **a.g.k.**, Ş136.

¹⁸⁹ S. Birsal (2016). *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*. İstanbul: Sel Yayıncılık, s. 18.

Kökleri Bizans'a dayanan eski bir meyhane oyunu. Özellikle birden fazla meyhanenin bulunduğu yerlerde, yakın geçmişe kadar uygulanan bir gelenektir. Her bölgenin bir lotaryacısı vardı. Lotaryacının meyhane çevresinde tanınan, güvenilir bir kişi olması, katılanları lotonun hilesiz yapıldığına inandırmak açısından önemliydi. Meyhanelerde oturan herkes dilerse lotoya katılabilirdi. Katılımcılar bir veya birkaç numaraya adını ve bulunduğu meyhaneyi yazar, buna göre bir ücret öder, son kalan boş numaralar hangi meyhanede doldurulursa çekiliş orada, hatta o masada yapılırdı. Çekilişe kazanan numaranın sahibine ödül olarak bir, bazen birkaç şişe viski verilir. ¹⁹⁰

1919 yılı İstanbul'una geldiğinde, "hoppala" ismiyle yaygınlaşmış bir oyun karşımıza çıkmaktadır. Bayezid'de izinsiz olarak bu oyunu oynatan Hasan Efendi'nin bir kahvehanesi olduğu varsayılabilir. Polis oyuna ait eşyaları, emanet deresinde korumaya almıştır. Bu oyunun yasak olduğu, oyuna ait on bir kalem eşyanın müdürlükteki emanet dairesinde korunacağı yazılmış, ancak bu oyunun detaylı bir tarifi yapılmamıştır. ¹⁹¹

Osmanlı toplumunun gündelik yaşantısının içerisine yerleşmiş bulunan oyunların, Osmanlı Devleti'ni yöneten saraylarda ne derece oynanıp oynanmadığının tespiti pek mümkün değildir. Öyle ki, Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım* kitabında, V. Mehmed Reşad döneminde Sultan efendilerin harem hayatı hakkında şu bilgileri verir:

Henüz ders almadan ud, keman çalarlar, eğlenceyi severler, geceleri de dairelerinde el işleri ve musiki ile vakit geçirirlerdi. Bazen de kendi yaşlarındaki kalfaları alarak beraberce iskambil oynarlardı. Çok sevdikleri kağıt oyunları papaz kaçırmaktı. ¹⁹²

Aşık kemiklerinden zarlara, zarlardan kağıtlara, kağıtlardan kumar salonları ve kumarhanelere kadar olan kronolojik çizgide, gittikçe büyüyen, yaygınlaşan ve kurumlaşan bir eğlence aracı ortaya çıkmaktadır. Sonunda ortaya konan ödül ne denli küçük veya büyük olsa da, oynama iç güdüsü ve hazzının tarih boyu pek değişmediği gözlemlenebilmektedir.

Osmanlı sokaklarında, kahvehanelerinde, kulüplerinde en fazla oynandığını düşündüğümüz oyunların bir tarifini sunmaya çalıştık. Meşrutiyet döneminden Erken Cumhuriyet'e bu oyunların nerelerde oynandığını III ve IV. Bölüm'de göreceğiz.

Bütün bu oyunlar ve kazanma ihtimalleri kumarbazların ilgisini hep canlı tutmuş gözükmektedir. Dostoyevski, kumarbazların oynama hırsı için; "*Kendimi para kazanmak, önümde duran para yığınını daha da büyütme hırsına kaptırmıştım. Bundan sonsuz bir haz duyuyordum.*" ¹⁹³

¹⁹⁰ "Loto" Rakı Ansiklopedisi, s.355.

¹⁹¹ DH. EUM. AYŞ 13/52- 25 N 1337- 24 HAZİRAN 1919.

¹⁹² S. Ünüvar (2013). *Saray Hatıralarım*. İstanbul: Timaş Yayınları, s.79.

¹⁹³ Dostoyevski, 2013, **a.g.k.**, 154.

2.6. Tombala

Bu kısa bölümde, “tombala” adıyla bildiğimiz oyunun yarattığı kafa karışıklığı ve varılan son yargıyı görme fırsatı bulacağız.

İngiltere’de 1778 yılında çocuk oyunu olarak ortaya çıkan tombala, 1880’de Kraliyet Deniz kuvvetlerinde oynanmasına izin verilen bir oyun haline gelen tombala, İtalyanca’dan İngilizceye ve Fransızcaya daha sonrada Türkçeye geçmiştir.¹⁹⁴

Tombala oyunu ile ilgili belgeler dizisi Mart 1889’da Beyoğlu’ndaki gazinosunda kiracısı tarafından yıllardır oynandığı bilinen tombala oyunun yasaklandığını öğrenen Jak Hason adlı şahıs, bu oyunun tekrar serbest olmasını istemesiyle başlıyor.¹⁹⁵ Gazino sahibi Hason talepte bulunmuş, bu oyun hakkında yapılacak mualeme için resmi yazışmalar başlamıştır. Bir hafta sonra ortaya çıkan belgede, söz konusu oyun hakkında Şehremaneti’ne bilgi almak için başvurulduğu, Hason’un dilekçesinde tombala adı verilen oyunun aslında tavla ve bilardo türünden olduğu bu yüzden serbest bırakılması gerektiği anlaşılmaktadır. Oyunun oynatılmasında bir mahsur olup olmayacağı bu kez de, Galata ve Pera bölgelerini de içerisine alan Altıncı Daire-i Belediye’den sorulacağı belirtilmiştir.¹⁹⁶ Bu belgeden Hason’un isteğine dair detayları bulabiliyoruz. Yıllardır oynatılan tombala’nın neden serbest bırakılması gerektiğine dair, tavla ve bilardo örnekleri vererek gerekçelerini sıralamış gözükmektedir. Ve aynı zamanda devlet nazarında tavla ve bilardonun kumar olarak nitelendirilmediğini tespit edebiliyoruz.

Bu iki belgeden yaklaşık 10 gün sonra, Altıncı Daire-i Belediye’nin tombala oyununun serbest bırakılmasına dair bir görüş bildirmiştir. Burada, tombala oyununun kumar gibi olmadığı, tavla ve bilardo türünden olduğu bunlara ek olarak bu oyunla ilgili yıllardan beri hiçbir şikayet görülmemesinden yola çıkılarak oynanmasında bir mahsur görülmemiştir.¹⁹⁷ Arşiv kaynaklarında görülen durum tombala oyununun serbest bırakılmasının ilk 15 günü hakkında kabaca bir tablo ortaya çıkmaktadır. Devlet kadrolarındaki karar mekanizmalarının tombala oyunu hakkında bir kafa karışıklığı içerisinde oldukları görülmektedir. Bu karışıklığın en somut yansıması, tombala oyununun seyrine dair görülecek olan ikinci aşama olacaktır.

¹⁹⁴ Emiroğlu, 2001, **a.g.k.**, 546.

¹⁹⁵ DH.MKT. 1599/88 27 Ca 1306- 1 Mart 1889.

¹⁹⁶ DH.MKT. 1602/32 5 B 1306- 7 MART 1889.

¹⁹⁷ DH.MKT. 1605/59 14 B 1306-16 MART 1889.

Yaklaşık 4 ay sonra, tombala oyununa neden izin verildiğine ve sebeplerinin ne olduğuna dair gerekçeler yeterli görülmemiş gözükmektedir. Oyuna izin verilmesinin yanlış bir karar olduğu, aslında tombalanın kumar oyunu olduğu ve bu sebeple kanunen yasaklandığı vurgulanarak, hangi sebeple müsaade edildiğinin açıklanması istenmiştir.¹⁹⁸ Bu belge aslında, tombala'nın geleceği ile ilgili hangi kararın alınacağını da açık bir işaretini vermiştir. Aradan geçen 4 ay da, tombalaya izin vermek ile kumar saymak arasında gidip gelen bir kararlar ağı görülmektedir. Bu kararlar, önce Ekim 1890'da gazinolarda tombala oyununun yasaklanmasını¹⁹⁹ ve ardından tombalanın aslında bir çeşit kumar olduğu ve oynatılmasına izin verilmemesi²⁰⁰ ile netlik bulmuş olacaktır. Yaklaşık bir buçuk yılda oyunun kumar sayılıp sayılamayacağına dair karar vermekte zorlanılmıştır. Tespit edilmesi gereken şudur ki, gazino ve benzeri eğlence mekanlarında tombala oyununun da, sonunda kazananın gelir elde ettiği durumlar oluşma ihtimali dahi yasaklanması için yeter sebep olarak görülmüştür.

Tombala oyunun 1899 yılında Hayrabolu'da çoğaldığı ve tombalanın bir kumar oyunu olarak kabul edildiği, taşradan gönderilen mektuplara da yansımıştır.²⁰¹

Tombala oyununun yeniden popüler hale gelmesi ve İstanbul halkının dikkatini kesilmesi ise 1920'li yılların başlangıcına rastlanmaktadır. Bu dönem, Beyaz Rusların İstanbul yaşantısına değişiklikler kattığı yılların başlangıcıdır. Öyle ki şehirdeki birçok lokanta, konser, bar, kabare ve kumarhane işi kısa sürede Rusların oldu.²⁰²

Zafer Toprak, Rusların kumarı tombalayla takviye ettiklerini, çiftetellinin yanına balalaykayı kattıklarını söylüyor. ²⁰³ Beyaz Ruslar sadece tombalayı popüler hale getirmemişlerdi. İstanbul'un bütün eğlence yapısını baştan aşağı değiştirmişlerdi. Beyaz Rusların İstanbul'a kattıkları tombalanın yanında keyif verici maddeler de vardı. Es, o yılları şöyle özetliyor: "*İstanbul bu yıllarda, Garden Bar'da yeni bir keyif maddesi tanıdı. Kokain ve eroin... Gırla gidiyordu. İçkiler arasında da yeni bir şişe: Votka!*"²⁰⁴

İstanbul'da Tombala'nın, Galata'daki ilk gazino olan Arkadi gazinosunda, Rus hosteslerin yaptığı çekilişle oynandığı varsayılmaktadır.²⁰⁵ Ancak bu oyunun ilk olmadığı yukarıda tespit edilmiştir. 1920'lerde İstanbul eğlence hayatında önemli bir yer

¹⁹⁸ İ.DH. 1142/89117 07 Za 1306- 5 temmuz 1889.

¹⁹⁹ DH.MKT 1774/12- 11 Ra 1308- 25 ekim 1890.

²⁰⁰ DH.MKT 1778/72- 22 Ra 1308- 5 Kasım 1890.

²⁰¹ Akkaya, 2018, **a.g.k.**

²⁰² Z. Toprak (2017). *Türkiye'de Yeni Hayat*, İstanbul: Doğan Kitap, s.76.

²⁰³ Toprak, 2017, **a.g.k.**, 77.

²⁰⁴ Es, 2013, **a.g.k.**, 68.

²⁰⁵ B. Freely ve J.Freely (2015). *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları, s.50.

tutan gazino, Arap Enver adlı eski bir komiser tarafından açılmış, 1919'da Beyaz Ruslar'a devredilmiştir.²⁰⁶

Tombalanın yoğun bir şekilde İstanbul halkının ilgisini çekmesi burada önemli olan noktadır. 1890'lı yıllardan itibaren münferit olarak oynandığı varsayılan oyunun, geniş halk kitleleri tarafından tanınması bu dönemde gerçekleşmiştir.

Beyaz Ruslar tarafından tombala oyunu oynatıldığına dair haberler, Aralık 1920 yılında çıkmaya başlamış ve halk tarafından yoğun ilgiyle karşılanmıştı.²⁰⁷

Tombala oyununun yaygınlaşmasına sebep olarak, işgal altındaki İstanbul'un çok parçalı güvenlik yapısının da etkisi olduğunu unutmamak gerekmektedir. Nisan 1921 yılında, Tombala oyununa izin verenlerin İtilaf devletleri zabıtası olduğu, durdurmak için Hariciye Nezareti'nin bu konuyu görüşmesi istenmiştir.²⁰⁸

1921'in Nisan ayındaki bir başka belge tombala konusundaki detaylı bilgiler de vermektedir. Tombala bir kumar oyunu olarak kabul edilmiş, bunun rus milliyetçileri tarafından getirilen ve toplumun ahlakını bozan bir oyun olduğu bilgisi verildikten sonra, Beyoğlu'nda çokça oynan bu oyunun, Şehzadebaşı ve Bayezid gibi İslam mahallelerinde de oynanmaya başlamasından duyulan rahatsızlık vurgulanmıştır.²⁰⁹ Bu belgede, tombala oyununa ruhsat verenin İtilaf devletleri zabıtası olduğu belirtilerek, oyunun yasaklanması için polis müdürlüğüne önlem alınması gerektiği de yazılıyor. Tombalaya karşı yürütülen kampanyalar bir şekilde İtilaf devletlerinin sayıları 400 e yaklaşan talih oyunlarının oynandığı kulüpleri kapatmayı düşünmelerini sağlar.²¹⁰ Hatta bu dönemde Tombalacılarla Mücadele Cemiyeti girişimleri de olur.²¹¹

2.7. Tanzimat'tan sonra Meşrutiyet'ten Önce

Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar olan yaklaşık 40 yıllık süreçte kumar olgusunun nasıl geliştiğini bu alt başlıkta değerlendirebiliriz.

²⁰⁶ “Arkadi Gazinosu” Rakı Ansiklopedisi, s.59.

²⁰⁷ B. Bakar (2012). *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, s.189.

²⁰⁸ MV 221/102- 27 B 1339- 6 NİSAN 1921.

²⁰⁹ BEO 4679/ 350856- 28 B 1339- 7 NİSAN 1921.

²¹⁰ Paul Dumont “Beyaz Yıllar” İstanbul 1914-1923, s.193.

²¹¹ Bakar, 2012, a.g.k, 193.

1840'ta düzenlenen Ceza Kanunnamesi'nden farklı olarak sahtekarlık, kalpazanlık gibi suçların yanı sıra kumarbazlık suçunun da cezası 1851 tarihli kanunnameye eklenmiştir.²¹²

12 Safer 1267 tarihli(1851) Osmanlı ceza kanunnamesinin 5.maddesinde, kumarbazlara üç ile yetmiş dokuz değnek vurulması, tekrarlaması halinde İstanbul'da ise kürek cezasına, taşrada ise prangaya vurulacağı yazılmıştır.²¹³

1858 Ceza Kanunnamesi'nde ise artık değneğe vurulma cezası ortadan kalkmıştır. Bu kanunnamenin 242. Maddesine göre, halkı kumar oynamaya davet eden, para temin edenlere bir aydan altı aya kadar hapis cezası ve 1 mecrediye altınından elli mecrediye altına kadar nakit para cezası verilmesi, kumar oynanan yerdeki para ve eşyaların toplanılacağı yazılmıştır.²¹⁴ Her iki kanunnamede gördüğümüz gibi, kumarbazlığı bir sanat ittihaz etme ifadesi dışında, kumar oynayanlara dair özel bir hüküm konulmamış gözüküyor. Bu değişiklik Birinci TBMM'nin açılmasından sonra gündeme gelecektir.

Cezalardan sonra, Tanzimat'ın ilanından Meşrutiyet'e kadar kumar olgusunun nasıl bir seyir izlediğini görelim. 1840 yılının sonundaki bir belge artık Beyoğlu'nun eğlence mekanı olarak ne kadar önemli bir yer haline geldiğini bize göstermektedir. Kahvehaneler, gazinolara, kafeşantanlar dönemin İstanbul'u için artık yabancı kavramlar ve mekanlar olmaktan uzaklaşmıştı. Beyoğlu'nda, Tarabya'da verilen balolarda kumar oyunu oynatıldığı ve bu oyunların engellenmesi için bölgede bulunan askerlerin, kumar oyununu yasaklamak için görevlendirilmeleri gerektiği bildirilmiştir.²¹⁵

Jurnaller, genel itibariyle yönetimle ilgili hoşnutsuzlukların iletildiği raporlar olsa da, zaman zaman şahıslar hakkında da özel bilgilerin yer aldığı hükümler söz konusu olmuştur. Jurnaller, çoğunlukla II. Abdülhamit dönemiyle ilişkilendirilse de, bu dönem öncesi de jurnallerin örnekleri Osmanlı arşivinde görülebilmektedir. 20 Kasım 1840 yılında saraya ulaşan jurnalde de, Galata'da kahvecilik yapan Ali'nin bir kumarcıdan ucuz piştov (silah) aldığı söylediği bildirilmiştir.²¹⁶ Ancak romanlarda ve edebiyatta, Ahmet Mithat Efendi'nin modernleşme sürecini ve alışkanlıklarını eleştirdiği, Felatun Bey ve Rakım efendilerin yansımaları devam etmiştir. Bu dönem, gazinoların, kahvehanelerin, lokantaların, otellerin neden bu kadar arttığının da bir başka

²¹² A. Akgündüz (1999) .Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'i Tahlili. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12(1), s.15.

²¹³ Akgündüz, 1986, a.g.k, 825.

²¹⁴ Akgündüz,1986, a.g.k, 872.

²¹⁵ İ.DH.29/1372-08 Za 1256- 24 Aralık 1840.

²¹⁶ C.Kırlı (2009). *Sultan ve Kamuoyu*. İstanbul: İş bankası Yayınları, s.202.

yansımasıdır. Safveti Ziya'nın romanında da, bu dönemde açılan otellerden bahsedilen pasajlar mevcuttur.²¹⁷ Bu otellerin bazıları, daha sonra içlerinde birer kumarhane barındıracaktır.

1841 yılının hemen başında, 1826 yılından sonra belediye ve güvenlik işlerini yürüten İhtisab Nazırı tarafından, Dahiliye nezaretine iletilen jurnalde de kumar oyununun engellenmesi talep edilmiştir.²¹⁸

Bu jurnallerin bir diğer örneği olarak, Ocak 1842'de, Beyoğlu'nda kumar oynarken yakalanan Ohan'ın Bursa'ya kovulmasının Bursa zaptiyesine bildirilmesi istenmiştir, söz konusu şahsın memuriyette görevli olması muhtemeldir.²¹⁹ Belgenin diliyle söylemek gerekirse Ohan "tard" edilmiştir.

1842 yılında İzmir'de bulunan Alexis de Valon da, tıpkı 1830 yılındaki gözlemlere benzer şekilde on kadar Türk'ün bir duvar dibinde ciddi ciddi kağıt oyunu oynadığını belirtmektedir.²²⁰ Ticaretin yoğun olduğu yerlerde ekonomik bir canlılık olabileceği gibi, bu tür sosyal ve kültürel araçlar da da bir değişim ve dönüşüm olacağı muhtemeldir. Gerard de Nerval de, 1843 yılının İstanbul'unun Rum köylerinde kumarhane olduğunu notlarına almıştır.²²¹

1844 yılında Britanya'da kart oyunları ile vakit geçirenlerin, marjinal genç kesimler olduğu raporu verildiği anlaşılmaktadır.²²² Britanya'nın çok uzağında sayılabilecek bir mesafede bulunan İstanbul için de bu alışkanlıkların toplumun daha alt kesimlerinin uğraş ve eğlencesi olduğunun kanıtı sayılabilecek derecede örnekler mevcuttur.

Zani, sarhoş ve kumarbazların değnek cezasıyla cezalandırılmaları hakkındaki irade bize Tanzimat sonrası kanunnameler ortaya çıkana kadar kumarın hafif bir suç şeklinde kabul edildiği görülmektedir.²²³ Bu suçlara dair uyarılar, sıklıkla artacak ve ileriki bölümlerde de görüleceği üzere, fiilin oldukça artması durumunda yeni çare ve tedbirlere başvurulacaktır. Şubat 1845'te, sarhoş ve kumarbazlara darbe ve işkence edilmemesi gerektiği, bu kişilerin zina, kadın ve genç çocuklara sarkıntılık ya da sokaklarda nara atmak gibi suçlardan ayrı tutulmaları gerektiği vurgulanmıştır.²²⁴ Ancak uygulamada böyle olmamıştır.

²¹⁷ Safveti Ziya (2009). *Salon Köşelerinde*, İstanbul: İşbankası Yayınları, s.3.

²¹⁸ İ.DH.1285/101175-19 Z1256- 11 Şubat 1841.

²¹⁹ C.ZB. 28/1374- 29 Za 1257-10 Ocak 1842.

²²⁰ A. de Valon (2015). *Doğu'da bir yıl*. (çev: İsmail Yeguz), İstanbul: Say Yayıncılık, s.45.

²²¹ Gerard de Nerval, *Doğu'da Seyahat*, s.76.

²²² Clapson, 1992, **a.g.k.**, 80.

²²³ C.ADL.43/2623- 09 S 1261-17 ŞUBAT 1845.

²²⁴ C.ADL.35/2081-13 S 1261-21 ŞUBAT 1845.

Ancak bu durum, kumar oynamak bireysellikten çıkıp herhangi bir mekanda oynamak halini aldığında cezalar konusunda bir değişiklik gözümüze çarpmaktadır. Galata’da Perşembe pazarında bir dükkanı lokanta olarak kullanacağını söyleyerek tutan Fransız vatandaşın, burada kumar ve “fuhiyyat” yaptırdığı tespit edildiğinde söz konusu haneden çıkarılması ve ev sahibinin de kiraya verdiği kişileri düzgün seçmesi konusunda uyarılması bunun bir tipik örneğidir.²²⁵

Artan vakaların önünün kesilmesi gerektiği bir şekilde düşünülmüş olacak ki, bu tarz uyarılar devam etmektedir. Han ve dükkan gibi yerlerde kumar oyununun önlenmesi gerektiği, kumarın belediye nizamına aykırı olduğu, kumarbazların oynamalarının önlenmesi ve hapis cezası alacaklarına dair uyarılar da başlamıştır.²²⁶

Evlerin, dükkanların sık sık başka amaçlar için tutulup, daha sonra sözünü verdikleri amaç dışında kullanılması durumu da vardır. İngiltereli “Yonako Covani” de balo oynatmak üzere kiraladığı haneyi, lokanta haline getirerek kumar oynattığının tespit edilmesi üzerine tuttuğu hanedan çıkarılacağı bilgisi verilmiştir.²²⁷

Yine bu dönemde kahvehanelerin de artık kumar oynamanın kamusal mekanı haline geldiğini ortaya koymaktadır. Dalga dalga başkent İstanbul’un sokaklarında artışı yaşanan bir “suç” unsuruyla devletin mücadele ettiğini görmek mümkündür. Kahvehanelerde uygunsuz hal ve hareketler dahil kumarın yasaklanmasının talep edilmesi, aslında bir süredir uygunsuzluktan duyulan rahatsızlığı da ortaya koymaktadır.²²⁸ Kumar oynayanlar için mekanın ne derece önemli olup olmadığını tahmin etmemiz güçtür. Çünkü, Ekim 1849 da Ramazan ayında mezarlıkta kumar oynarken birbirini yaralayan esnaflar olduğu bile görülmektedir.²²⁹ Polisin gözlem ve kontrolünün buralarda pek işlemeyeceğini düşünen kumarbazlardır bunlar.

Galata ve Pera’nın kapsadıkları alan itibarıyla biri küçük, biri büyük olmak üzere mezarlık alanlarına sahip oldukları düşünülecek olduğunda, bu geniş alanlarda kumar oynanması da çok sürpriz durmamaktadır.²³⁰

Bu dönemde, yine seyahatnameler arşiv belgeleriyle birbirlerinin sağlamasını yapar şekilde ilerlemektedir. İstanbul’a 1849 yılında gelen Albert Richard Smith, seyahatinde

²²⁵ A.MKT.MVL.6/66-19 M 1264-27 ARALIK 1847.

²²⁶ İ.MVL.115/2746-1 Ra 1264-7 Mart 1848.

²²⁷ HR.MKT.20/45-7 C 1264-11 MAYIS 1848.

²²⁸ A.MKT.MVL.147/92-14 L 1264-13 EYLÜL 1848.

²²⁹ A.MKT.MVL.20/86-14 Z 1265-31 ekim 1849.

²³⁰ N. Akın (2011). *19.yüzyılın ikinci yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Literatür Yayınları, s.148-149.

gemideki mürettebatın domino ve kart oyunları ile vakit geçirdiklerini yazmıştır.²³¹ Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde geçirdikleri vakitlerden birinde de, yağmur sebebiyle sığındıkları bir Rum kahvehanesinde içki ve sigara içerken, kağıt, bılardo ya da bugün adına bowling denilen dokuz kuka oyunu oynayanları defterine not almıştır.²³²

İstanbul Üsküdar’da Salih Efendi’nin kahvesinde kumar oynatarak haklin asayiş ve rahatını ihlal ettiği, bizzat bölge halkının arzuhalı ile istenmiştir.²³³ Sadece kahvehane ya da mezarlık, kumar oynamak için yeterli yerler değildi. İşkodra’daki Avusturya konsolosluğunun önünde kumar oynarken, ikaz edilmelerine rağmen silahlarını çekerek tehdit edenler dahi bulunduğunu görmek ilginçtir.²³⁴

İşkodra’daki hadiseden günler sonra, önemli Levanten nüfusunu bünyesinde barındıran İzmir şehrine dönelim. İzmir Karşıyakada, kumar oynanmasına izin veren zaptiye çavuşunun kürek cezasına çarptırılarak yerine başkasının tayini, bürokraside atılacak sert adımların da habercisi olacaktır.²³⁵

Osmanlı toplumunun yaşam alanları içerisine girmiş bulunan eğlence merkezlerinin –ki bunların en önemlilerinden biri de gazinolardır- içerisinde kumar oynatmamak üzere gazino açılmasına izin verilmesi emredilmiştir.²³⁶

1853 Kırım Savaşı, Osmanlı bürokratik elitinin istemeyeceği toplumsal değişikliklerin yaşanmasının ikinci sebebi haline gelmiştir. Öyle ki kıyıda ve karanlık sokaklardaki Galata’nın meyhaneler dünyası, yabancı askerlerin, denizcilerin uğrak yerleri haline gelirken, hayat kadınları ve suç faaliyetlerinde yaşanan artışı düzeltmek için Belediyenin görevlendirdiği 100 kadar İngiliz polisi başta başarılı olsa da, hızla bu durum eski haline geldi.²³⁷ 1839 yılından itibaren çok hızlı bir şekilde, İstanbul’un ve Anadolu’nun “suç” ve suçla ilgili faaliyetleri artış göstermeye devam etmiştir.

Zaman ve maken fark etmeksizin kumarın ne denli yaygınlaşmaya başladığının tespit edilmesinin ilk örneği, mezarlıklarda kumar oynanan 1849 yılında görülmüştü. Ancak aradan geçen yedi yılda değişen hiçbir şeyin olmadığı, önlem alınması gerektiği bildirilen mezarlıklarda kumar oynandığı ve buna bir daha izin verilmemesi gerektiği bir kez daha belirtilmiştir.²³⁸

²³¹ A. R. Smith (2015). İstanbul’da bir ay. (çev: Mehmet Şerif Erkek), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, s.31.

²³² Smith, 2015, **a.g.k.**, 120.

²³³ A.DVN.54/17-29 Z 1265- 15 KASIM 1849.

²³⁴ HR.MKT.37/42-18 Z 1266-30 Ekim 1850.

²³⁵ A.MKT.MVL 34/13-2 M 127-8 Kasım 1850.

²³⁶ HR.MKT.54/64 1 R 1269-12 Ocak 1853.

²³⁷ Freely ve Freely, 2015, **a.g.k.**, 47.

²³⁸ A.MKT.NZD. 186/61-13 L 1272-17 haziran 1856.

Bu yaygın ve geniş oyun ağının İstanbul ve çevresinde kendisine yeni alanlar açmaya çalıştığı görülmektedir. Bu oyun ağının genişlemesinde ona olan talebin de doğrudan bir ilişkisi olduğu düşünülmelidir. Bakkallarda ve bozacılarda kumar oynatıldığı, hatta kumar oynatmak için zahire satmak kılıfı altında girişimlerde bulunulması ağın genişlemesinin bir sonucudur.²³⁹ Kumar devlet için gittikçe büyüyen bir sorun haline gelecektir.

Ağustos 1857’de Dersaadet ve Bilad-ı Selase adı verilen ilçelerde Ermenilerin kumar oyunlarının men edilmesi isteniyor.²⁴⁰

İstanbul’da bunlar yaşanırken kumarın oynandığı yerler, Anadolu coğrafyasının dışına taşalı çok olmuştu. İmparatorluk, Kırım savaşı gibi bir trajediyi arkasında bırakmaya çalışırken, sosyal ve gündelik hayat bu gelişmelerden hiç etkilenmiyormuşçasına süregitmeye devam ediyordu. Ekim 1859 yılında, Kıbrıs’ta kahvehanesinde kumar oynatan Ahmed’e verilen hapis ve para cezasının yerinde olduğu ve kahvehanedeki paralara el konulmasına karar verilmişti.²⁴¹ Peki orada kumar oynayanlara ne olmuştu? Sanıyoruz ki kahvehaneyi kapatmak onlara en büyük ceza olarak düşünülmüştür.

Aralık 1859’da Kıbrıs Ceziresi ahalisinden Mehmed isimli kişinin birtakım adamlarla beraber kahvehanede kumar oynarken derdest edilerek, kahvehanede kumar oynadığı için para cezası verilmişse de kahvehaneyle ilgili bir yaptırım uygulanmadığı gözüküyor.²⁴²

Kıbrıs’taki kahvehaneden, deniz kenarındaki bir başka şehre bakmak gerekmektedir. Yunanistan’dan gelerek Antalya’da gazino işleten Vasilaki’ye, gazinosunda kumar oynatmakta olduğu tespit edildiğinden, kırk bir gün hapis cezasıyla karşı karşıya bırakılması uygun görülmüştü.²⁴³ Yine Kalkandelen’de bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra evlerinde kumar oynayanların, ikişer ay hapisle cezalandırılmaları da söz konusu olmuştur.²⁴⁴

²³⁹ A.MKT.MHM.127/46-12 B 1274- 6 MART 1858.

²⁴⁰ HR.MKT. 204/68- 10 M 1274- 31 AĞUSTOS 1857.

²⁴¹ A.MKT.MVL.110/84-22 R1276-19 EKİM 1859.

²⁴² MVL 783/85- 23 Ca 1276- 18 Aralık 1859.

²⁴³ HR.MKT.322/19-16 C 1276- 10 OCAK 1860.

²⁴⁴ A.MKT.MVL.127/66.1-3 Za 1277- 13 MAYIS 1861.

Kumarın önlenmesi konusunda jurnallerde kullanılan “önüne geçmek” deyiminin sebep olduğu yanlışlıktan dolayı, araştırmalarda son derece dikkatli olunması ve kumarın önlenmesi gerektiği bile dikkatlerden kaçmamış ve tekrar uyarılar yapılmıştır.²⁴⁵

Şubat 1862 tarihinde, Kıbrıs’ta kahvehanesinde kumar oynatan kahveci esnafının tespit edildiği ve bunların para cezası ve bir ay hapis cezasına çarptırılmaları gerektiği bildirilmiştir.²⁴⁶

Bütün bu önlem ve tedbirlerin yeterli gelmediği çok açıktır. Öyle ki, kahvehanelerde açıkça kumar oynanmakta olduğu, gereken tedbirlerin alınması ve yasaklanması için uyarılar devam etmektedir.²⁴⁷ 1862 yılında kahvehanelerde kumar oynanmasının yasaklanması gerektiğini belirten yukarıdaki belgeden sonra, uzunca bir süre devletin sessiz kaldığını gösteren veriler mevcuttur.

Macarov, 1868-69’da çıktığı Kudüs Yolculuğu’nda,İskenderiye’de kazandığını kumarhane ve birahanelerde çarçur eden genç bir adamdan bahseder.²⁴⁸

Abdülaziz devrinde belgeler açısından iki önemli belge vardır. Bunlardan birincisi, kumar oyunlarının engellenmesi konusundaki yetkinin 6. Daire-i Belediyenin memurlarına verilmesinin sağlanmasına dairdir.²⁴⁹ Belgenin içeriğinde bu görevin yaklaşık 1860-61 yıllarından sonra zabitanın bu işte görevli oldukları ve onlarında her mahalleye sebepsiz giremedikleri üzerinde durulmuştur.

İkinci belge ise, Hazine-i Evrak odası halifesi Mehmet Nuri Bey’e “Nasihad yahud Kumar Belası” isimli tiyatro metninin, belgenin iletildiği zaman bazı şartları yerine getirerek yayınlanabileceği ancak şimdilik ruhsat verilerek basılmasına izin verildiği belirtilmektedir.²⁵⁰ 1874 yılında basılan bu eserde, Fransız asilzadesi Mösyö Rigor’un kumar alışkanlığı anlatılır. İskambil kağıtlarıyla büyük ihtimalle “kılıç” oyunu oynamaya zorla davet edilen Rigor, oyun oynadıkça bütün mal varlığını kaybediyor. Rigo kendisini oyunda yenen kumarbazlardan birisini öldürdükten sonra eve geldiğinde yanlışlıkla kardeşi cenerali de öldürüyor. Rigo eserin sonunda idam edilirken, kumarın ne kadar kötü bir alışkanlık olduğundan bahsedildikten sonra, padişaha övgülerle eser sonlanıyor.²⁵¹

²⁴⁵ A.MKT.UM.508/70-16 R 1278-21 EKİM 1861.

²⁴⁶ A.MKT.MVL 142/14- 26 Ş 1278- 26 ŞUBAT 1862.

²⁴⁷ A.MKT.NZD.403/99-27 Ş 1278- 27 ŞUBAT 1862.

²⁴⁸ M. Macarov (2015). *Kudüs Yolculuğu*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

²⁴⁹ ŞD.681/11-23 L 1290- 14 ARALIK 1873.

²⁵⁰ MF.MKT.15/154-28 L 1290- 19 ARALIK 1873.

²⁵¹ Mehmed Nuri (1874). *Nasihad Yahud Kumar belası*, İBB Atatürk Kitaplığı, No. K/3429.

1872-73 tarih aralığında Basiretçi'nin mektuplarından ilki, kumarhanelerin yaygınlığından dem vurmaktadır:

Geçen gün ahabtan birine tesadüf ettim. Kumardan bahis açıldı. Onun bir ahababı var imiş. Birkaç bin liralık servet sahibi imiş. Beyoğlu kumarhanelerine dadanmış. Herifi soyup soğana döndürmüşler. Gayeti, öyle bir kumar soygununu bir hafiyeeye terfîk edip birer mahallerini öğrenip basmaktan ibarettir.²⁵²

Sultan Abdülaziz devrinin sonundan itibaren, karagöz, ortayounu, köçek eğlenceleri Beyoğlu'ndan yayılmaya devam etmiş, Gedikpaşa tiyatrosunda “Vatan Yahut Silistre” oyunu sahnelenmişti.²⁵³ Bu veriler, Beyoğlu'nun canlanan ve özellikle ileride görüleceği üzere toplumsal yaşama olan etkilerinin artmaya başlamasının da önemli göstergeleridir.

Kumarın oynandığı ilginç yerleri Basiretçi Ali mektubunda;

Ahabtan birisi söyledi, bir zamandır kumar oyunu hayli ilerlerdi; hatta çocuklara da sirayet etmiş. Mektebe gideceğiz diyerek babalarından para alıp cami avlularında kumar oynuyorlar. Doğrusu buna teessüf olunur. Bari mektep hocalarına tembih olursa da bunları biraz tekdir ve ihafe ile menetseler.²⁵⁴

diye anlatmaktadır. Belki de, bütün bu çaba ve gayretlerin arkasındaki asıl amacı Dostoyevski'den daha iyi açıklamak mümkün değildir “*Zengin olmak için kişinin elinde başka bir olanağı yoksa, kumar; gözgelişi ticaretten niçin kötü olsun? Evet, yüz kişide biri kazanır kumarda, ama bana ne bundan!*”²⁵⁵

2.7.1. Encümen-i Ülfet

Bu bölümün son konu başlığı, Meşrutiyet öncesi döneme denk gelen “modern” bir kumarhane girişimidir. 24/25 Kasım 1870 yılında Çemberlitaş'taki Asım Paşa Konağı'nda, Maliye Nazırı Mustafa Fazıl Paşa'nın kurduğu *Encümen-i Ülfet* açılmıştır.²⁵⁶

Burada yüksek dereceli memurlarında üye alındığını belirten Refik Ahmet Sevensil;

²⁵² Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Mektupları*, s.136.

²⁵³ R.H.Karay (2015). *Üç Nesil Üç Hayat*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s.129.

²⁵⁴ Basiretçi Ali Efendi, s.148.

²⁵⁵ Dostoyevski, 2013, **a.g.k.**, 23.

²⁵⁶ S.F. Göncüoğlu (2017). *İstanbul'un İlkleri ve enleri*. İstanbul: Timaş Yayınları, s.114.

Encümen-i Ülfet üyeleri, kulübün çeşitli salonlarında söyleşi, okuma, yemek ve oyun gibi toplumsal zevkleri tadarak vakit geçirirlerdi. Oyun deneyimi arasında kumarın da bulunduğunu görüyoruz. Demek ki Türkiye’de ilk düzenli kumar oynanılan yer de bu kulüp oluyor.²⁵⁷

diye gözlemlerini aktarmaktadır. Sadrazam Mehmed Emin Ali Paşa’nın himayesindeki kulübün açılışı bir ramazan günü Şura-yı Devlet Başkanı Kamil Paşa başta olmak üzere, Mehmed Rüştü Paşa ve önde gelen bir çok devlet adamının katıldığı da belirtilmektedir.²⁵⁸

Encümen-i Ülfet, Sadrazam Ali Paşa’nın ölümünden sonra, İstanbul cami hocalarının da baskısıyla sonraki sadrazam Mahmud Nedim Paşa tarafından kapatıldı ancak Beyoğlu’nda kumarhanelerin yaygınlaşmasına ön ayak oldu.²⁵⁹

²⁵⁷ R. A. Sevengil (2014) *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*. İstanbul: Alfa Yayınları, s.251. ayrıca bkz. R. E. Koçu “Encümen-i Ülfet” İstanbul Ansiklopedisi, c.09, s.5113-5114.

²⁵⁸ Göncüoğlu, 2017, **a.g.k.**, 146.

²⁵⁹ N. Sakaoğlu “Encümen-i Ülfet” Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 3.cilt, s.172.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1876'DAN CUMHURİYET'E KUMARIN YAYILMASI

II. Abdülhamit dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun oldukça uzun ve önemli bir evresini (1876-1908) kapsamaktadır. Son yıllarda, sosyal kontrol ve güvenlik çalışmalarının odak noktası da ister istemez bu dönemle kesişmektedir. Tezin bu üçüncü bölümü, II. Abdülhamit döneminden başlamak üzere, II. Meşrutiyet, I. Dünya Savaşı yılları ve 1920 Türkiye'sine uzun bir dönemi kapsayacaktır.

1876 yılında ilan edilen Meşrutiyetle açılan ilk Osmanlı Meclisi pratiği, 1877-78 Rus Savaşı gerekçe gösterilerek kapatıldığından dolayı uzun sürmemiştir. Ancak bu dönemden itibaren kurumları ve bürokrasisiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu, modern devlet örnekleri sergilemeye başlamıştır diyebiliriz. Bu örneklerin çıkış noktası 1789 Fransız devrimiyle başlatılabilir. Devrim sonrasında kurulan İkinci İmparatorluğun gözetim ve denetim mekanizmasını üst düzeyde polis faaliyetleri, muhbirler, casuslarla kontrol altına alma çabası, kısa bir süre sonra II. Abdülhamit döneminde ortaya çıkacak faaliyetler de, muhbirlik ve casusluk ağıyla Fransa'da kurulan İkinci İmparatorlukla benzeşmektedir.²⁶⁰

Meşrutiyet rejimi bir an bile vakit kaybetmeksizin, Osmanlı polisinin sosyal ve toplumsal hayata en etkili şekilde müdahale edebilmesi için düzenlemeleri hayata geçirmişti.²⁶¹ Kamu düzeni bu dönemden itibaren istatistiki kayıtları tutulan ve asayiş kavramının nesnelleştirilme çabasının da görülmeye başlandığı yılların başlangıcı olacaktır.²⁶²

Bu bölüme başlamadan evvel, II. Abdülhamit döneminde kumarın yaygınlaşmasına bağlı olarak, Abdülhamit'in kişisel yaşantısında kumarın nerede durduğu da önemlidir. II. Abdülhamit'in sadrazamlarından Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa'nın oğlu Celalettin Paşa, onun içki içmeyen ve kumar oynamayan birisi olduğunu söylemiştir.²⁶³

²⁶⁰ D. Harvey (2013). *Paris Modernitenin Başkenti*. (çev: Berna Kılınçer), İstanbul: Sel Yayıncılık, s.192.

²⁶¹ Özbek, 2013, **a.g.k.**, 113.

²⁶² N. L. Aksu (2017). *Osmanlı İstanbul'unda Asayiş*. (çev:Serra Akyüz), İstanbul: İletişim Yayınları, s.119.

²⁶³ A. Hür (2013).Abdülhamit II. *Rakı Ansiklopedisi*, İstanbul: Overtteam Yayınları,Rakı Ansiklopedisi, s. 13.

II. Abdülhamit devrinde toplumsal hayatta dejenerasyonun başladığı, kumarın özellikle bu “bozulma” evresinde önemli bir yer işgal ettiğinden yakınan yazarlar da olmuştur.²⁶⁴

Tırnak içerisinde başlayan bu “bozulma” evresi de, tezimizin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümün ilk alt başlığında, kumar olgusuna karşı devletin ne gibi tedbirler aldığını göreceğiz.

3.1. Kumara Karşı Devlet

1800’lü yıllardan itibaren, sadece Osmanlılar için değil, dünyada yoğun bir sanayileşme ve modernleşme sürecine girmişti. Bu sürecin Osmanlı Devleti için baş aktörü İstanbul olmuştur. Beyoğlu’nun ve Galata bölgesinin kozmopolit yapısı, Osmanlı belgelerinin (devlet erkinin) doğal olarak dikkatini verdiği ve üretilen belge sayısı açısından en yoğunlaştığı bölge olarak dikkat çekmektedir. Ancak görülecektir ki, ağırlığın dışında kalan geniş bir coğrafyada da kumar olgusu yayılmaya devam etmiştir.

1876-1923 döneminde 1850 ve 1858 ceza kanunnamelerinde olduğu gibi yasak olan kumar olgusu iyice yoğunlaşmıştır. Kumar olgusunun yayılması ile birlikte yasakların uygulanması konusundaki hassasiyette artacaktır. Bu yayılma sadece belgelerde değil, Tanzimat dönemi edebiyatçılarının eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal değişim ve dönüşümler edebiyatta da kendisini iyiden iyiye hissettirmiştir.

Ahmet Mithat Efendi’nin 1876 yılından başlayarak yayımladığı *Paris’te Bir Türk, Müşahadat, Hayret ve Cellat* romanlarında “kumar” olgusu bir şekilde okuyucuların karşısına çıkar.²⁶⁵ Ahmed Midhad Efendi’nin *Felatun Bey ve Rakım Efendi* (yayımlandığı tarih 1875) romanının başlangıcının da Tanzimat’la başlayan iki farklı yaşam tipolojisi sunması da seçtiğimiz tarihin isabetliliğine ufak bir katkı sunmaktadır.²⁶⁶

Yine, Recaizade Mahmud Ekrem’in *Araba Sevdası* ve Namık Kemal’in *İntibah*’ın da da kumar alışkanlığı olan karakterler vardır.²⁶⁷

²⁶⁴ Karay, 2015, **a.g.k.**, 135.

²⁶⁵ M. Karabulut (2010). Tanzimat Dönemi romanlarında eğlence hayatı, adab-ı muaşeret ve kılık-kıyafet” s. 136.

²⁶⁶ Tanpınar, 2015, **a.g.k.**, 293.

²⁶⁷ Karabulut, 2010, **a.g.k.**, 138.

1858 Ceza Kanunu'nun 242.maddesine dayanak olarak, kumar yasaklarının uygulanmasına dair Meşrutiyet döneminde tespit edebildiğimiz ilk belge, Mart 1884 tarihli ve “kumarın yasak olduğu ve polislerin şüpheli yerleri denetlemesi gerektiği” vurgulanmıştır.²⁶⁸

Ancak tam da bu dönem aralığında Basiretçi Ali Efendi'nin mektuplarına gitmemiz gerekmektedir. Kumarhanelerin uzunca bir süredir kapatıldığını belirten yazar, baçika (oyun) adı verilen ve bilardo başlarında sabah akşam oynanan bu kumarın da yasaklanması gerektiğini vurgular.²⁶⁹ Demek ki bilardo toplum hayatı için bilinen bir eğlence aracı haline gelmiştir.

1881 yılında ise “Kumarbazın Encamı” adlı bir tiyatro oyununun Osmanlı Dram Kumpanyası tarafından oynanacağına dair el ilanları vardır.²⁷⁰ Bu oyun ve ilan, tiyatroda, edebi eserlerde kumarın yer bulmaya devam ettiğinin bir göstergesidir.

Ancak gariptir ki, diğer taraftan sırf içeriğinin “ahlak-i Osmaniye”yi bozacağı endişesiyle “Derine scandal de Paris” kitabının ülkeye girişi 1889 yılında yasaklanmıştır.²⁷¹

Müslümanlar için oldukça önemli olan Ramazan ayında ise kumar oynanmaması için ekstra bir özen ve çaba sarfedilmektedir. 1897 yılı Ramazan ayında şeriatça yasaklanmış oyunlarla ve İslamiyetin adabına yakışmayacak tavırlarda olmamaları ve bunların engellenmesi için zabitanın görevlendirildiği ifade edilmiştir.²⁷² Ancak alınan önlemlerin hiçbirisi yeterli görülüyor olacak ki, kumarın yasak olduğuna dair hatırlatmalar bir türlü son bulmuyordu. Zabita ve polise sürekli uyarılar devam etmektedir.

1899 yılının Eylül ayında, kumar oyununun yasak olmasına rağmen *Şeriat-ı İslamiyye*'ye aykırı olarak Büyükdere'de kumar oynanmasına devam edildiği bilgisi verilen bir belge de ilginç bir bilgi yer almıştır. Amerika'da kumar oynanan bir yer tespit edildiğinde o yerin hemen basılıp, kumar oynayanların derdest edildiği anlatılır.²⁷³ Dolayısıyla polis ve zabitanın yapması gerekenin bu olduğu düşünülmüştür.

²⁶⁸ Y.PRK.ZB 2/56 5 Ca 1301- 3 Mart 1884.

²⁶⁹ Basiretçi Ali Efendi, İstanbul Mektupları, s.417.

²⁷⁰ M. And (1994). Osmanlı Dram Kumpanyası. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı, 6.cilt, s. 176.

²⁷¹ M.A. Fidan (2013). Arşiv Kaynaklarına göre Osmanlı son döneminde romanlara dair. *II.Milletlerarası Tarihi Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu*, İstanbul, s.239.

²⁷² Y.PRK.BŞK. 49/79-30 Ş 1314- OCAK ŞUBAT 1897.

²⁷³ BEO 1379/103369- 24 Ca 1317- 30 Eylül 1899.

Bir ay sonraki belge, Büyükdere’de kumarın engellenmesi ile ilgili uyarıları yinelerken, Amerika’daki uygulamalar hakkında biraz daha bilgi verilip, polis idaresinin kumar oynanan yeri bastığında kumar alet ve edevatını da zapt ettiğini söyler.²⁷⁴ Bu iki belgede, kumar alet ve edevatını betimleme zahmetine katlanılmamıştır. Buradan hali hazırda İstanbul’da basılan yerlerde polisin bu aletlere aşina olduğu sonucu kolayca çıkarılabilir. Dönemsel açıdan ele alındığında, alet ve edevatla oynanan kumar oyunlarının en bilineni ve en yaygını Rulet oyunudur. Dolayısıyla bu tarihsel dönem açısından, belgenin dilinin de ayna tutmuş olduğunu göz önünde bulundurarak, alet ve edevattan kastın Rulet olduğunu düşünüyoruz.

Nisan 1901 tarihli belgede bize, polislerin görev ve taksimi için komisyonlar kurulduğu ve kumarın bir insana ne türlü fenalıklar yaratabileceği anlatılarak yeni bir ton tutturulmaya çalışılmıştır.²⁷⁵

Bu fenalıklar anlatıldıktan sonra, bir kez daha karşımıza Ramazan ayı vurgusu çıkmaktadır ve bu kez kumar oynayanların yanında sarhoş gezenlerinde sokaklardan men edilmesi belgenin içerisine dahil edilmiştir.²⁷⁶ Ramazan’da özellikle İslamın tesettür kaidelerine itina ve dikkat edilmesi ve kumar oyunları gibi şeran yasak olan oyunun oynanması ve oynamak için toplananlara engel olunmasına dikkat çekiliyor.²⁷⁷ Şer’an yasak ifadesi, ramazan ayıyla ilgili bir uygulama olsa gerektir. Çünkü, 1904 itibariyle “örfen” bir ceza kanunnamesi zaten yürürlüktedir.

Uyarılar bu kez de kumarın bir illet olduğu ve yaygınlaşmasının önlenmesi gerektiği üzerinde dururken, kumarda kazananlardan başka kaybedenlerin de davasının kabul edilmesi gerektiği üzerinde durulmuş.²⁷⁸ 16 Mayıs 1904 tarihinde, kumarda kaybedenlerin açtıkları davanın kabul edilmemesi ve 1858 ceza kanunnamesi istikametinde para vererek kumar oynatanların bir aydan altı aya kadar hapis cezası, bir mecdiye altınından elli mecdiye altınına kadar nakit para cezası alınacağı tekrar edilmiştir.²⁷⁹ Kaybedenlerin davasının kabul edilmesinin makul gerekçesi, kumar oynandığı ve bir daha oynanması için teşvik edilmesi düşünülebilir.

²⁷⁴ DH.MKT. 2253/34- 27 Ca 1317- 3 Ekim 1899.

²⁷⁵ Y.PRK.BŞK.64/68- 1 M 1319-20 NİSAN 1901.

²⁷⁶ Y.PRK.BŞK. 68/80- 29 Z 1320- 29 MART 1903.

²⁷⁷ DH.MKT. 908/37- 29 Ş 1322- 8 KASIM 1904.

²⁷⁸ ŞD.2364/1-12 S 1322- 28 NİSAN 1904.

²⁷⁹ DH.MKT. 851.773- 1 RA 1322- 16 MAYIS 1904.

Şubat 1904'te yayınlanan Jandarma Nizamnamesi'nin 201.maddesi, panayır ve Pazar yerlerinde kanunlara ve polise karşı gelerek kumar vesair oyunlar oynayacakların tevkif edileceği belirtilmiştir.²⁸⁰

Kumar yasağının uygulanmasına yönelik tedbirler sadece imparatorluk nüfusu içerisindeki Müslümanlar için geçerli değildir. 1907'nin yılbaşında, Hristiyanların yeni yıl yortularında kumar oynanması yasak iken kahvehanesinde kumar oynatılmasına müsaade eden kahveci de vardır.²⁸¹

Yılbaşı yortusu için kumar yasaklarına dair uyarılar gazetelere de dağıtılmıştır. Yılbaşı kutlamalarında kumar oynanmasına ve silah atılmasına izin verilmemesine dair talimatın, Yeni İkdâm, Sabah, Yeni Gazete, Tercüman-ı Hakikat, İstanbul, Jöntürk, Levent Herald ve Byzantion gazetelerine de gönderilmesi istenmiştir.²⁸²

5 Rebiyülevvel 1325 (Nisan 1907) tarihindeki Polis Nizamnamesi'nin 80. maddesinde genel olarak kumarhanelerin kapatılacağı, ruhsatsız olarak oynatılan piyango'nun yasaklanacağı yazılmıştır.²⁸³

Bu arada da, *Sebilürreşad* dergisi 5 Kanunuevvel 1329'da çıkan 11.cildinde “*Alemi İslamı Tehdit Eden Marazdan: Kumar*” başlıklı yazıyı okuyucularıyla paylaşmış ve Mısır'da çıkan bir yayından yazıyı aldıklarını belirtmiştir. Yazıda kumarın insan hayatındaki kötü etkilerinden bahsedilmiş, ruhsal sağlığının bozulmasına neden olacağına değinilmiştir.

Bu yazıda, kumarın yasak olmasına rağmen yaygın olmasından yakınılır: “*Kendisinde gizli ve aşikar manalı kumar bulunan her oyun İslamiyette katiyen memnudur. Fakat bütün bunlarla beraber ahali-i İslam arasında tamam ve intişarı da heman hiçbir milletinkinden eksik değildir.*”²⁸⁴ İslamiyette ve ceza kanunlarında yasak olmasına rağmen kumarın toplum arasında hızlıca yükselmesine vurgu yapılmıştır.

Yasaklarla ilgili yapılan uyarılar, sadece İstanbul için değil Anadolu'da kumarın ne denli yaygınlaşmaya başladığının bir göstergesidir. Muğla'da Aralık 1908 yılında kumarın ve işretin yasaklanması için bir dilekçe sunuluyor.²⁸⁵ Aradan geçen zaman zarfında Muğla'da mahalli yönetimin aldığı kumara dair tedbirlerden memnun kalmayan dört kişiden bahsedilmektedir. Bu isimlerin birtakım kimseleri(bu kimselerin kim olduğu

²⁸⁰ Düstur, I. Tertip, c.7, s. 1152.

²⁸¹ TFR.I.MN. 115/11416- 15 Z 1324- 30 Ocak 1907.

²⁸² DH.EUM. KADL 3/39- 04 M 1329- 5 OCAK 1911.

²⁸³ Düstur, I. Tertip, c.8, s.679.

²⁸⁴ Sebilürreşad, 5 Kanunuevvel 1329, cild 11.

²⁸⁵ BEO 3448/258593- 13 Za 1326- 7 aralık 1908.

belirtilmemiştir) halka karşı kışkırttıkları iddia edilen kişilerden Tabib Halil Efendi'nin Muğla'da belediye doktoru olmadığı ve şehirden ayrıldığı, Müdde-i Umumi Muavini Remzi Efendi, Redif mülazımı Cemil ve Murad adlı kişilerin de bağlı bulundukları dairelere haber verildiği ve başka da bir şey yapılamayacağı Aydın Valiliği'ne bildiriliyor.²⁸⁶

Muğla'dan bu haberler gelmeye devam ederken, Beyoğlu ve Yüksekaldırım'da kumar oynanmasının engellenmesi için Zabtiye Nezareti'nden Polis Müdüriyetine mektuplar gitmeye de devam etmiştir.²⁸⁷

Görüyoruz ki, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki her yer ve bölgeden kumarla ilgili haberler gelmiş ve bunların engellenmesi için merkezden uyarılar olmuştur. Bugün Irak sınırlarında bulunan Basra'da şeriat ve edebe aykırı olarak kumar oyunları ve yapılan fuhşiiyyatın men edilmesi için tedbirler alınması tavsiye edilirken, memurlardan bir kısmının da bunlara katıldıkları ve bu durumun 1908 yılında ilan edilen Meşrutiyet'in kötü bir sonucu olduğunu savunduklarına da dikkat çekilmesi oldukça ilginçtir.²⁸⁸

Kumara karşı devletin koymaya çalıştığı tedbirlerin bir özetini gördüğümüz bu başlıkta, oynanan oyunlar, mekanlar ve kişileri içeren belgeleri görmedik. Tanzimat'tan itibaren yasak olan ve engellenmeye çalışılan kumar olgusu, aynı zamanda Avrupa'da da ciddi bir sorundu. Avrupa'da da kumarhanelerin kapatılması ve kumar oynanmasının önüne geçilmeye çalışılmaya devam edilmiştir. Bu tarih aralığında yolculuklarını anlattığı eserinde Stefan Zweig, Belçika'nın Oostende kentinde kumarhanelerin bulunduğunu, bunların kapatılmasına karar verilmesine rağmen bu kararların uygulanmadığını söyler.²⁸⁹ Benzer şekilde, Osmanlı'da da 1876'dan itibaren kumar olgusu toplumun tüm kesimlerini içine alarak büyüyecektir ve yasaklar hiçbir fayda vermeyecek, alınan kararlar uygulanamamış olacaktır. Devletin kumara karşı bakışını gördük. Bundan sonra, kumar mekanlarının , kumar oynarken işlenilen suçları incelemeye başlayabiliriz.

3.2. Kumar Mekânları

Bu alt başlık, II. Abdülhamid döneminden Erken Cumhuriyet dönemine kadar kumar mekanları ve yerleri üzerine bir gezintidir. Osmanlı' da kumar oynanan yerleri

²⁸⁶ DH.MKT 2682/63- 12 M 1327- 3 Şubat 1909.

²⁸⁷ ZB 622/56- 13 E 1324- 26 EYLÜL 1908.

²⁸⁸ DH. SYS. 64/19- 20 Ş 1329-16 AĞUSTOS 1911.

²⁸⁹ S. Zweig (2011). *Yolculuklar Üzerine*. (çev: Ahmed Arpad) İstanbul: Everest Yayınları, s.4.

incelerken, ister istemez bu “mekanın suçluluk hali”²⁹⁰ üzerinde de düşünmemiz gerekiyor. Kumarhaneler ya da daha doğru bir ifadeyle “içerisinde kumar oynanılan yerler” bizatihi mekan olarak suçlu durumdadır.

Osmanlı devlet yönetimi, bu bölümde yoğun olarak göreceğimiz üzere “16.yüzyıldan 19.yüzyıla dek başkentin sosyalleşme mekanlarına denetim, baskı ve hoşgörü arasında gidip gelen özel bir ilgi göstermiştir.”²⁹¹ Bu sosyalleşme mekanları, sadece kahvehaneler, kulüpler, dernekleri değil, birden fazla insanın toplandığı evi, sokağı da ifade eder hale gelmişti.

3.2.1. Evde ve Sokakta Kumar

Kumarın kamusal mekanlar dışında oynandığı yer olarak belirtilebilecek “ev” ya da “hane”lerde kumar oynanmasının Osmanlı arşiv belgelerine yansıyan örnekleri oldukça açık bir sosyolojik tablo ortaya koyduğu gibi, devletin “göz”ünün kimlerde olduğuna dair de örnekler sunmaktadır. İnsanın belki de kendini en rahat hissettiği, kamusal alan baskısı görmeden devletin yasal görmediklerini uygulayabilmek açısından ev en önemli adrestir.

Kumarın evlerde oynanmasına dair Meşrutiyet döneminin en önemli başlangıcı, İzmir’de bir evde ortaya çıkıyor. Ocak 1877 tarihli belgede, İzmir Ticaret Mahkemesi Reisi Kamil Efendinin evinde kumar oynatılmakta olduğu ihbar ediliyor, kendisi ticaret mahkemesi reisliğinin vermiş olduğu avantajları kullanmak istemiş olsa gerektir ki, dilekçe yazarak hatta Avrupalı avukatlardan yardım alarak kararın bildirilmesi için bekleyişe geçiyor.²⁹² Bu belge için önemli olan nokta, bir şekilde ihbarın değerlendirilmiş olmasıdır.

Evi özel hayatın merkezine koyduğumuzda, ev dışında kalan kısımları kamusal alanlar olarak düşünmek mümkün gibi gözükse de burada da bir ayırım ortaya koymak gerekmektedir.

1884’te Kadıkaryesi (bugünkü Kadıköy) sokaklarında ruhsatsız kulübe inşa ederek geceleri kumar oynatanın önce Fransalı Viktor Herolt sanıldığı, ancak bunun Fransa sefaretine sorulduğunda onun olmadığı anlaşılmıştır.²⁹³ Bu kulübenin büyüklüğü ve çapı

²⁹⁰ Çokuğraş, a.g.k, 15.

²⁹¹ Aksu, 2017, a.g.k, 84.

²⁹² A.MKT.MHM. 481/73-5 M 1294- 20 OCAK 1877.

²⁹³ DH.MKT. 1346/51-1 S 1302-20 KASIM 1884.

hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmuyor, belge sadece bu kulübenin ruhsatsız olduğundan bahsediyor.

Kasım 1890'da ise Direklerarası'nda bir gömlekçinin gençleri kumar oynamaya teşvik etmesinden dolayı, Mürüvvet gazetesinde çıkan haber üzerine de tahkikat yapılması isteniyor.²⁹⁴

Çocukluğunu Beşiktaş semtinde geçiren Hagop Mintzuri'de hatıralarında, kahveci Musa Çavuş'un oğlu Hakkı'nın babasına yardım etmek yerine sokakta kağıt oyunları oynayanları izlediğini ve zaman zaman onlara katıldığından bahseder.²⁹⁵

Detaylı bilgi verilmesi de, evlerde toplanarak kumar oynandığına dair yoğun istihbaratların devam ettiğini belgelerden anlamak mümkündür. Kasım 1904'te kumar oyununun ısrarla yasak olduğu tekrar hatırlatılarak, Beyoğlu'nda bazı evlerde toplanıldığı haberinin geldiği ve bunun için tedbir alınması gerektiği belirtilmiştir.²⁹⁶

Mayıs 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanına çok az bir süre kalmışken Edirne Vilayet İdare Meclisi Baş katibi Reşid Bey'in ve belediye reisi Dilaver Bey'in hanelerinin kumarhane olarak kullanıldığı ve kendilerinin de bu oyuna iştirak ettikleri, gece sekiz dokuza kadar bunu devam ettirdikleri, Hamidiye hafif süvari alayları komutanı tarafından ihbar edilmiştir.²⁹⁷ Belediye başkanının, başkatibin ve iki arkadaşlarının geceleri sürdürdükleri belgenin diliyle “kumpanya” bir şekilde deşifre olmuş ve gereğinin yapılması için havale edilmiştir. Buradaki tespitin ve ihbarın ne şekilde yapılmış olabileceği akla gelen sorulardan birisi olmakla beraber, belgenin içeriğinden anlaşılan bunun bir akşam baskını olmadığı, söz konusu kişilerin kumar oynadıkları mekanda bulunan birisinin tanıklığı üzerine gerçekleştiği muhtemeldir.

Gerede' de manifaturacı Ohannes Santurciyan Efendi, ikamet ettiği handa gençleri kumara ve işrete teşvik eden “alüfte” güruhundan Mari'yi şikayet etmiştir.²⁹⁸ Gençleri kumara teşvik edenin tırnak içerisinde “alüfte” güruhundan tanımlanması, devletin bireylere karşı geliştirdiği kategorizasyonu da ortaya koymaktadır.

Yine İstanbul'da hususi hanelerde yani evlerde kumar oynanmasının menî konusundaki karar bir kez daha hatırlatılarak, Beyoğlu'ndaki Madam Ursula'nın ismi

²⁹⁴ DH. MKT 1779/45- 25 Ra 1308- 8 Kasım 1890.

²⁹⁵ H. Mintzuri (2012). *İstanbul Anıları 1897-1940*. (çev: Silva Kuyumcuyan), İstanbul: Tarih vakfı yurt yayınları, s.6.

²⁹⁶ DH.MKT 908/83- 29 Ş 1322- 8 KASIM 1904.

²⁹⁷ Y.PRK.ASK 256/50-09 R 1326-11 MAYIS 1908.

²⁹⁸ DH.EUM.VRK. 3/110- 29 Ş 1328- 5 Eylül 1910.

veriliyor.²⁹⁹ Görüyoruz ki, evde ve sokakta kumar oynatıldığı bir şekilde ihbar edildiğinde ihbar üzerine önemle durulmuştur.

Evlerle ilgili hassasiyet sadece Anadolu coğrafyası için geçerli değildir. 1911 yazında Beyrut'taki kumarhanelere karşı bir mücadele yürütülmekle beraber, İtalyan vatandaşı olan Çentaro'nun hanesine konsolosluğun haberi olmaksızın polis ve jandarma tarafından baskın yapılarak, kumarla ilgili eşyalar müsadere edilmiştir.³⁰⁰

Ne olursa olsun bir kez evinizde kumar oynanmış ve sürülmenize karar verilmişse, evinize geri dönmeniz de pek kolay gözükmüyor. Beyoğlu'nda evinde kumar oynattığından dolayı Konya'ya sürülen Eleni, sürgünde yeterli zamanın geçtiğini düşünerek İstanbul'a dönmek istiyor, ancak dönmesine izin verilmiyor.³⁰¹

Bugün Gürcistan sınırları içerisindeki, Batum şehrine Osmanlı döneminde de bir eğlence şehri olarak belgelerde de sıkça karşı karşıya gelinmektedir. Ekim 1918'de devriyeler tarafından kumar oynarken ve oynatırken yakalanan beş kişiye ait ikametgah senetleri Batum'da oturan beş kişiye aittir.³⁰²

Yine aynı yılın sonunda, Batum'da Osmaniye Caddesinde kumar oynandığı için mühürlenene evin kefaletinin ödendiğinden mührünün söküldüğü bilgisi veriliyor.³⁰³ Bu kez sürgün mekanizması işlememiş gözükmüyor. Belki de hassasiyet, İstanbul şehrinde yoğunlaşıyor.

Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı sonunda, işgal altındaki İstanbul'da kabul günleri, poker partileri oldukça olağan bir hale gelmiş durumdaydı.³⁰⁴ Savaş yıllarında zenginleşen sınıfların da etkisiyle, kumar, alkol ve kadın ticareti yaygınlaştı.³⁰⁵ Bu durum, işgal İstanbul'unun yaşadığı 4 yıllık (1918-1922) süre göz önüne alındığında, emniyet ve polis teşkilatının zayıflamış olmasıyla da alakalı olabilir.

Yeni Mecmua'nın 15 Ağustos 1918'de yayınlanan 57.sayısında "Hafta Musahabesi" başlığı altında kumar oyunlarının nerelere kadar yayıldığını Necmettin Sadak şöyle ifade ediyor;

²⁹⁹ DH. EUM. THR 64/82- 12 Ca 1339- 11 Mayıs 1911.

³⁰⁰ DH.H. 22/3- 22 C 1329- 20 Haziran 1911.

³⁰¹ DH. EUM. 3.ŞB. 24/48- 29 Ra 1336- 12 Ocak 1918.

³⁰² DH.EUM.ADL. 48/28- 01 M 1337- 7 Ekim 1918.

³⁰³ DH.EUM.VRK. 29/28- 07 Ra 1337- 11 Aralık 1918.

³⁰⁴ Toprak, 2017, a.g.k, 76.

³⁰⁵ Z. Toprak (1994). Birinci Dünya Savaşı'nda İstanbul. *DBİA*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, c.II, S. 243.

Her memlekette kumar oynanur, fakat zan itmeme ki hiçbir memlekette paralı talih oyunları bu kadar çoğalmış, bu kadar aşırı bir hal almış olsun. Artık memlekette her kulüb hatta her ev kumarhane oldu. Dört kişi bir araya geldimi heman (kare) teşkil idiyor. Kağıtlar, fişler meydana çıkıyor. Kadın erkek hele kadınlar dokuzdan doksana kadar, eli kağıt tutanlar hep oynuyor. Yeni yetişen nesil evvela (poker)i, sonra (bakara)yı talim idiyor. Bu ibtilanın daha çirkin tezahürleri de var: arkadaşlarımdan bir muallim en mutena bir mektebimizde, ders zamanları arka sıralarda iskambil oynandığını yana yakıla hikaye idiyordu. Masa başına kadar sabr edemeyibde, vapurda liralık, beş liralık kağıdların numrolarıyla bakara oynayanları gözümle gördüm.³⁰⁶

Dalga dalga önlenemez bir şekilde yayılan kumar olgusunun diğer mekanlarını incelemeye geçebiliriz.

3.2.2. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kahvehaneler

Kahvehaneler 1550'li yılların başında İstanbul'da açılmaya başlamıştı ve başlangıçtan IV. Murad devrine ve oradan Tanzimat'ın erken yıllarına kadar varoluş sebeplerine uygun toplanma yerleri olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Ancak, kahvehaneler de içerisinde sadece kahve içilecek yer olarak değil, işletmenin kârını yükseltecek yeni bir yol bulmuş oldular: Kumar.

16.yüzyılın ortalarından itibaren imparatorluk coğrafyasının başkenti İstanbul'da yaygınlaşmaya başlayan kahvehanelerin, birer kamusal mekan haline gelmeleri de, Avrupa ile hemen hemen aynı zaman dilimine rastlamaktadır.³⁰⁷ Londra ve Paris gibi içerisinde büyük nüfusları barındıran şehirlerde de, kahvehaneler 18.yüzyılın başlarından itibaren ortak buluşma yeri haline çoktan gelmişti.³⁰⁸ İstanbul'da Londra ve Paris'ten farksızdı.

Dolayısıyla kahvehaneler imparatorluk başkentindeki sosyalleşme mekanlarıydı. Belgelerde sıkça bu bölgeden vukuatların ortaya çıkması da bu yüzdendir. Çünkü Galata ve Pera, Tanzimatla başlayan bir çekim merkezi haline gelmemiş, aksine uzun bir tarihsel dönemle bu özelliğini pekiştirmiştir. Ancak, belgelerin ağırlığını İstanbul şehri oluştursa da, imparatorluğun yönetimi altında bulunan geniş coğrafyadaki şehirlerin kahvelerinde de kumar oynandığının örneklerini göreceğiz.

³⁰⁶ Yeni Mecmua, 15 Ağustos 1918, sayı 57.

³⁰⁷ R. Sennett (2013). Kamusal İnsanın Çöküşü. (çev: Serpil Durak-Abdullah Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.34.

³⁰⁸ Sennett, 2013, a.g.k, 16.

Ocak 1906'da Kavala'daki kahvehanesinde kumar oynatan Mihal'in muhakemesi yapılırken³⁰⁹, Kadıköy iskelebaşındaki bir kahvehanenin, yasaklı olan kumar oyununu oynatacakları anlaşıldığından buna izin verilmemesi için uyarılar da bulunulmuştur.³¹⁰ Kahvehanelerin mekansal olarak "kumar" oyunlarının merkezi olmasının dışındaki sıkıntıları da merkezi yönetim için mevcuttur. Noemi Levy-Aksu'nun sözleriyle kahvehanelerin, *"Heterojen bir müşteri kitlesini bir araya getirerek sınıflar arasındaki sınırları silikleştirdikleri ve böylece toplumsal düzeni sarstıklarına da inanılmıştır."*³¹¹

Kahvehaneler, sadece sahibi olan kahveciyi değil, bölgedeki "serseri ve mazanne-i su-i eşhas" ın da adeta bir ortak gibi çalıştığı yerler haline çoktan gelmişti. Balıkhane Nazırı Ali Bey, İstanbul'da kumar kahvelerinde, kahvecilerin aldıkları "mano" ya yani kumar oynatılan yeri kontrol altında tutan kabadayıya verilen hisseler, "kopukların" hissedar olduğunu anlatır.³¹²

Kumarcıların bitirim yeri dedikleri Karamano'da "ta sabaha kadar otursanız kimse aldırıyor, fakat tavla şakırtısını, bezik patırtısını, piket gürültüsünü, barbut alayını, pasata dalaveresini dinlemeye kulak ister."³¹³ İçinde kumar oynandığı tespit edilen Osmanlı kahvehanelerinin genelinde bu durum yüksek ihtimalle yaşanmıştır.

Geceleri kumar oynatıldığı ihbarı alınan, Hasan kalfa'nın oğlu Ömer'in kahvehanesinin kurallara da uymaması nedeniyle kapatıldığını bildiren belgede, söz konusu Hasan kalfanın nerede çalıştığı, kim olduğuna dair herhangi bir bilgi verilmemekle birlikte, oğlunun kahvehanesinin kapatılması belgenin ana konusu olmuştur.³¹⁴ Belgeler çoğu zaman spesifik bilgilerin ötesinde, genel ve kapsayıcı ifadeler kullanmıştır. Kumar meselesinde bazen kahvehanelerin, otellerin, gazinoların ismi verilirken, bazen bundan uzaklaşmış ve semtin ismi verilerek yapılması istenenler sıralanmıştır. Manastır valiliği, kahvelerde kumar oynandığı, polis müdürü ve jandarma komutanın rüşvet aldıklarına dair iddialara dair, delilin olmadığını yazıyor.³¹⁵

Ağustos 1907'de Galata'da bulunan bazı otel, gazino ve kahvehanelerde fuhuş yapıldığı (otellerde fuhşun yapıldığını varsayarak), ve kumar oynatıldığı (söz konusu eylem gazino ve kahvehanelerde gerçekleşiyor olsa gerek) bildirildiğinden gereğinin

³⁰⁹ TFR.I.AS 30/2962- 13 Za 1323- 9 OCAK 1906.

³¹⁰ BEO 2796/209665- 4 S 1324-30 MART 1906.

³¹¹ Aksu, 2017, **a.g.k.**, 85.

³¹² Balıkhane Nazırı Ali Bey, Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, s.43.

³¹³ Ahmet Rasim, 2009, **a.g.k.**, 135.

³¹⁴ TFR.I.SL 137/13623- 2 S 1325-17 MART 1907.

³¹⁵ TFR.I.MN. 126/ 12584- 21 R 1325- 3 Haziran 1907.

yapılması istenmektedir.³¹⁶ Tüm mahalleyi kapsayan tek bir talimat dışında, aynı belge içerisinde özel kahvehane isimlerinin de sayıldığı görülmektedir. Divanyolu’nda Arif’in kiraathanesinde ve Tavukpazarında ve Şehzadebaşında Ali Çavuş kiraathanesinde ve Kocamustafapaşadaki her kiraathanede, Kapan-ı Dakik’te kumar oynatıldığının sivir memurlar marifetiyle tespit edildiği ve bu konuda önlem alınması gerektiği, bazen özel kahvehanelerinde fişlendiğini göstermektedir.³¹⁷

Galata bölgesi’nin kahvehanelerinin aynı zamanda kumarhane olarak işletildiğini görmüştük. Arkadi Sokağı’daki Hamdi Reis’in kumar kahvesi de, Hamdi Reis’in çokça para kazandığı ve sarayla olan ilişkileri sayesinde de polis gözetimi açısından rahat edilen bir yer haline gelmiştir.³¹⁸ Ergün Hiçyılmaz, Meyhaneler kitabında Arkadi Sokak için şunları söylüyor : “Fazlı Baba’nın piyade yatak oteli, Hamdi Baba’nın kumarhanesi ve Pezevenk Papazoğlu’nun mekanı da buradadır. Otel, zar, kadın ve mey. Bu sokak şenlikli olmayacak da, neresi olacak?”³¹⁹

Kahvehanelerin, otellerin, gazinoların denetlenmesi her zaman gelen yasadışı oyunlardan dolayı olmayabiliyordu. Bazen de günün siyasi yapısına uygun olarak, şehirlerine uygun olarak asılsız ihbarlar gelebiliyordu. Ancak her ne kadar bu ihbarlar asılsız olsa da önemli olan içerikleridir.

Mart 1908’de Adana’da Rum kahvesi adı altındaki kulüpte muzır neşriyat bulunduğu, kumar oynatıldığı, Yunan Milli Piyangosu’nun biletlerinin satıldığı ve Adana vilayeti tercümanının rüşvet aldığına dair birden fazla konu başlığında ihbar ve şikayet içeren bu talebin asılsız ve uydurma olduğunun anlaşıldığı ifade edilmiştir.³²⁰

Kumar oynanması için seçilen bu mekanlardan, toplumun her kesimi kumar oynama fırsatı bulmuş gibidir. Tophane semtindeki Arnavud Osman’ın kahvehanesinde yaşananlar bunun en güzel örneğidir. Tophane-i Amire Sıbyan Bölüğü’nden bir grup öğrencinin, üzerlerinde askeri elbiseleri olduğu halde, Osman’ın kahvehanesinde iskambil oynadıkları, Galata’daki meyhanelerde içki içtikleri tespit ediliyor. Sıbyan bölüğündeki bu çocukların, kahvehanenin içinde ve dışında pikelerin üzerinde yattıkları ve polis memurlarının bu durumu bilmelerine rağmen hiçbirşey yapmamaları üzerine, Zabtiye nezareti Beyoğlu Polis Müdürlüğünden görevini yapmasını istemiştir.³²¹

³¹⁶ ZB 390/3- 1 A 1323- 14 AĞUSTOS 1907.

³¹⁷ ZB. 328/35- 17 TE 1323- 30 EKİM 1907.

³¹⁸ Birsal, 2017, **a.g.k.**, 52.

³¹⁹ E. Hiçyılmaz (2016). *Meyhaneler*. İstanbul: Ulak Yayıncılık, s. 86.

³²⁰ DH.MKT. 1237/19- 28 M 1326-2 MART 1908.

³²¹ ZB 367/92- 7 E 1324- 20 EYLÜL 1908.

Beyoğlu'nda Panaaya Kilisesi altındaki kahvehanede kumar oynatmaktayken tutuklanıp Adliye'ye sevk edilen Ali'nin hikayesi oldukça ilginçtir.³²² 1804 yılında inşa edilen Panaiya Rum Kilisesi, bu çevrede yoğun bir Rum nüfusun olduğunu da göstermektedir.³²³ Ali, kanuna aykırı olarak tutuklandığına dair Beyoğlu Bidayet Meclisi'nde bir dava açıyor. Ancak Dahiliye Nezareti, açılan davada Polis Meclisi Reisi ve azasının zanlı, müdür muavini Veli Bey'in de şahit sıfatıyla haklarında soruşturma yapılamayacağını Adliye Nezareti'ne bildiriyor.³²⁴ Ancak, nezaretler arası nasıl bir iletişim yürütüldüğünü bilemesekte yaklaşık bir ay sonra, Beyoğlu Bidayet Mahkemesi'nde açılan bu davada ilgili kişilerin sorgulanabilecekleri Zabtiye Nezareti'ne bildiriliyor.³²⁵

Çocukların da kumar oynamaya devam ettikleri anlaşıyor. İkdam gazetesinin 11 Kasım 1908'de çıkmış olan sayısı üzerine gerekli soruşturmaların yapılması Zabtiye Nezareti tarafından isteniyor. Haberde özetle, Beyoğlu'ndaki kumarhanelerin gün be gün artmakta olduğu ve bu kumarhanelere çocuklarında gitmekte olduğu “üzüntü” duyularak haber verilmiş ve bunun üzerine gerekli işlemlerin yapılması için bir kez daha soruşturma açılmıştır.³²⁶ Yine de, kumarhanelerin yayılmasının önüne bir türlü geçilemediği ortadadır. Ayak satıcılarından dolayı sokakların geçilemez olduğu, tifo hastalığının bazı semtlerde yayıldığı, bazı kıraathanelerde kumar oynandığının haber alındığı ifadeleriyle devam eden belgede, Tanin gazetesinin 17 Şevval 1326'da çıkan nüshasındaki bir yazıda gazino ve kıraathanelerde kumar oynandığı vurgulanarak şu trajik kelimeler kullanılıyor “*Acaba ne yapmalı? Bari kumar memnu değildir diye ilan idelim de zabıta da kurtulsun!!!*”³²⁷

Boyanofça'daki kahvesinde kumar oynatan ve belgenin diliyle bir çocuğa “tasallut” olan Priştineli Cemal'in, Priştine'ye gönderilmesine kaimmakam tarafından karar veriliyor.³²⁸

Kumar oynanan yerleri bazen de kumarbazlar haber vermekteydiler. Yedikule'de 27 senedir kahvecilikle uğraşan şahsın baziçe (oyun anlamında) denilen kumar oyununu

³²² ZB 326/145- 22 E 1324- 5 EKİM 1908.

³²³ O. Türker (2016). *Pera'dan Beyoğlu'na*. İstanbul: Sel Yayıncılık, s.14.

³²⁴ DH.MKT 2630/69- 17 N 1326- 13 EKİM 1908.

³²⁵ DH. MKT 2652/83- 14 L 1326- 9 KASIM 1908.

³²⁶ DH.MKT 2656/15- 17 L 1326- 12 KASIM 1908.

³²⁷ DH. MKT 2659/ 21 L 1326- 16 KASIM 1908.

³²⁸ TFR.I.KV. 199/ 19896- 05 Ca 1326- 5 Haziran 1908.

oylattığından dolayı bir kumarbaz tarafından dilekçe verilerek ihbar edilmesi bunlardan biridir.³²⁹

Bir kez daha, İstanbul’da kumar oynandığı bilinen kahvehanelerin gözetim altında tutuldukları, kumar oynattıklarına dair bir bilgi gelmesi halinde buna müsaade edilmeyeceği belirtiliyor.³³⁰

Belgeler de bazen açık adresler ve ifadeler geçse de, bu belgelerde kumarla ilgili ifade edilenin ne olduğu söylenmemektedir. Bayezid civarında Parmakçı cihetinde Arnavud Abdi Ağa’nın gözetimindeki Terakki Kırathanesinin üstündeki odalarda gece üçten sonra kumar oynanmakta olduğu yazılmış.³³¹ Büyük ihtimalde burada da oynanışı kolay olan barbut oynanmaktadır ve “kumar”dan kastedilen budur.

İster gözetim altında tutulsun, ister zabitanın dikkati tekrar tekrar çekilmiş olsa da, kahvehanelerde kumar oynanmasının bir türlü engellenemediği çok açık olarak görülmektedir. Aksaray, Bayezid, Galata ve Şehzadebaşı’nda bulunan kahvehanelerde kumar oynatıldığına dair ihbarlar devam etmektedir.³³²

Kahvehanelerde kumar oynanmasının önüne geçilememesi bir yana bazen de polis yaptıkları baskınlarda başarısız olabiliyordu. Değirmenci Hasanın kahvesinde kumar oynanadığını haber alan polisler, başta “kumarcı” nail olmak üzere dört kişinin kaçmasına engel olamıyorlar.³³³

Osmanlı Meclis-i Mebusan’ındaki tartışmaları sütunlarına taşıyan Muallim dergisindeki yazıda, İstanbul mebusu Şefik Bey’in, aslen kumarın teftiş edilmeyen büyük kumarhanelerde oynandığını, önceden utanılacak bir eylem olarak görülen kumarın artık öyle görülmediğini anlatıyor.³³⁴

3.2.2.2. Lala Dimitri

Osmanlı İmparatorluğu’nda kumarın yasaklanması ve oynandığı yerler üzerine bir konu başlığı açarken, arşiv belgelerinin üzerinde önemle durduğu bazı dükkan ya da mekanların da özel ilgi alanı olarak dikkatle takip edildiğini belirtmekte fayda vardır.

³²⁹ DH. EUM. THR. 14/50- 22 Za 1327- 5 Aralık 1909.

³³⁰ DH.EUM.THR. 91/75- 18 L 1327- 2 Kasım 1909.

³³¹ DH. EUM. THR 51/20- 23 N 1328- 28 Eylül 1910.

³³² DH. EUM. KADL. 3/18- 29 Z 1328- 1 Ocak 1911.

³³³ DH.EUM.ADL. 48/19- 29 Za 1335- 16 Eylül 1917.

³³⁴ Muallim, Kanunusani 1334, sayı 18, Ocak 1918.

İkinci Meşrutiyet'e kadar olan zaman çizgisi içerisinde bu yerlerden kayda değer olarak bahsedilmesi gereken ilk özel yer Lala Dimitri'nin sahip olduğu yerlerdir. Lala Dimitri, Refii Cevad Ulunay'ın *Sayılı Fırtınalar*'ın daki Dimitri olabilme ihtimali yüksektir. İstanbul'un ünlü kabadayılarını ve olaylarını anlattığı eserinde Dimitri, Galata'nın tanınmış isimlerinden Arif Beyle beraber, Karakuş ismiyle bilinen bir gaziinoya gitmesiyle hikayeye dahil olmaktadır.³³⁵ Dönemin ünlü kabadayıları ile gezdiği ve onların da koruması altında olduğu anlaşıyor.

Temmuz 1903 ile Dimitri özel ismi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Galata Doğruyol'da Dimitri'nin idaresindeki üç dükkan ile yine Galata'da Kürekçiler içerisindeki kahvehanede kumar oynanmakta olduğu ve buna bölgedeki zabıta tarafından müsamaha gösterildiği anlaşıldığından, hem dinen hem ahlaken bunun engellenmesi gerektiği bildirilmiştir.³³⁶ İlk belgenin tespit edildiği tarihten itibaren yaklaşık olarak 4 yıl boyunca bir sessizlik dönemi geçmiş, Dimitri'nin dükkanları hakkında herhangi bir işlem yapılmamış gözükmektedir. Kürekçiler, kumarhaneler bakımından oldukça zengin bir yer olmalıdır. Ulunay, oradan şöyle bahsediyor: “*Kürekçilerin varidatı yalnız mano değildi. Arada parası çok, akli az kumar meraklısı enayiler de düşerdi. Fendbazlar, bunların kurnazlıklarına ve ceplerindeki paraya göre tayin eyledikleri müddet zarfında temizlerler, kapar koyuverirlerdi.*”³³⁷

Ocak 1907'de bir kez daha dükkanlarla ilgili aynı uyarı yapıldıktan sonra, ihmali görülen zabıta memurları hakkında yapılması gereken tahkikatın Zabtiye Nezareti'ne gönderilmesi gerektiği vurgulanmıştır.³³⁸ Hemen arkasından Şubat 1907'de yine Dimitri'nin dükkanları ve kahvehanede kumar oynandığının tespit edildiği, zabitanın bu işlemlere göz yumduğunun anlaşıldığı, kumarın dinen yasak olduğundan yola çıkılarak yasaklanması ve oynanmasının önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir.³³⁹ Zabıta ya da Daire-i Belediye'nin harekete geçmemesinin altında yatan sebeplerden en önemlisi, belgelerden de anlaşılaacağı üzere bölgede kumarın oynanmasının engellenmesi ile görevli Zabtiye memurlarının bizzat bu faaliyetin içerisinde yer almalarıdır. Dolayısıyla sadece tek bir özel isim altında ard arda emir ve görüşlerin devam etmesi ancak buna rağmen hızlıca bir çözüm bulunamaması dikkat

³³⁵ Ulunay, 2017, **a.g.k**, 187.

³³⁶ DH.MKT. 744/70- 04 Ca 1321- 29 Temmuz 1903.

³³⁷ Ulunay, 2017, **a.g.k**, 20.

³³⁸ BEO 3001/225072- 3 Z 1324- 18 OCAK 1907.

³³⁹ ZB 94/115- 30 KS 1322- 12 ŞUBAT 1907.

çekicidir. Zabtiye'nin bildirdiği görüşlerin hemen ertesi günü bölgedeki zabıta ve polislerin rolü çok daha iyi anlaşılmaktadır. Polis ve zabitanın hem lakaydı oldukları, hem de bizzat kumara katılmış oldukları yazılarak, bir an önce icraate geçilmesini isteyen belge de yıllarca çözülmemiş bir sorunun kaynağına yönelmektedir.³⁴⁰

Dimitri bahsinde konunun sonlanması açısından en önemli aşamalardan birisi, Hususi İrade'nin yani direk padişah'tan gelen bir emir oluşturmaktadır. Lale Dimitri'nin idaresindeki dükkanlardan bahsedilerek, kumarın buralarda kesinlikle oynatılmaması gerektiği üzerinde durulmuştur.³⁴¹

Mart ayındaki belgeyle de Dimitri ile ilgili bahis kapanmış gözükmektedir.³⁴² Dimitriyle ilgili belge ve bilgilerin takibi ve sonlanması arasında 4 yıllık bir zaman dilimi vardır. Tek bir isme ait dükkanların bu kadar uzun sürmesi, bu alt başlıkta Dimitri'nin incelenmesinin en önemli sebebidir.

Bahriyede Çarkçı Mülazım-ı Evveli Kasımpaşalı Fehmi'nin'de Doğruyol'da kahvehane açarak, muhtemeldir ki, Dimitri ve kumarbazlıkla bilinen diğer isimlerle rekabete girmesi sonucu, uygun bir memuriyetle taşraya gönderilmesi karara bağlanıyor.³⁴³ Dimitri olayının da bize gösterdiği gibi, Galatada bulunan meyhane ve kumarhanelerde oynanan yasadışı oyunlara, Galata Polis Merkezi'nin müdahalesi olmadığını, İkdam ve Osmanischer Post gazetelerinin muhabiri İbrahim Efendi ihbar ediyor.³⁴⁴

3.2.3. Gazino, Otel ve Kulüplerde Kumar

Kumarın oynandığı yerlerin çeperi yavaş yavaş biraz daha genişlemektedir. Ev'den sokağa oradan kahvehanelere taşınan oyun, gazino ve otellerin arak taraflarında kendine alan açacaktır. Aslında kumar oynanan yer anlamında "casino" sözcüğü ile uzun kültür periyodunda Türk eğlence kültüründe gazino olarak algılanan yer başka durmaktadır. Gazino, batı dillerindeki kelime anlamı itibarıyla poker ve rulet gibi oyunların oynandığı kumarhaneler için kullanılmaktadır³⁴⁵ ve gazino kelimesi Osmanlı coğrafyasına çok geç

³⁴⁰ Y.PRK.ASK 243/70- 29 Z 1324- 13 ŞUBAT 1907.

³⁴¹ İ.HUS. 150/71- 29 Z 1324- 13 ŞUBAT 1907.

³⁴² ZB 594/141- 18 ŞUBAT 1322- 3 MART 1907.

³⁴³ ZB 314/20- 10 TS 1324- 23 KASIM 1908.

³⁴⁴ DH.EUM.KADL 2/52- 22 Z 1328- 25 ARALIK 1910.

³⁴⁵ Mirable Dictionary (2007) s. 114.

ve farklı şekilde girmiştir. Bu sebeptendir ki, Osmanlı arşiv belgelerine de bu aynen yansımış, gazino ve kumarhaneler başka şeyler olarak var ola gelmişlerdir.

Bu ara bölümün başlangıcını Francois Marion Crawford ile başlatmak yerinde olacaktır:

Galata'da tek bir meyhane yoktur ki-hatta Pera'nın bazı saygın kafelerinde- arkadaki odada kumarhane cehennemi bulunmasın... Ziyaretçinin şansı iki sıfır ve dokuzu veya on rakamı olan rulet masasının cenderesinde galip gelir de alıp götüreceği bir şey kazanırsa, kapıya yeltendiği an, müessesenin onu soyacak ve gerekirse boğazını kesecek özel bir güvenlik gücü olurdu.³⁴⁶

Yukarıdaki cümleler, arşiv kayıtlarına girmemiş kumarhane mekanlarıyla ilgili gayriresmi bilgilerin dolaşımında olduğunu göstermesi bakımından büyük fırsatlar da sunmaktadır.

Gazinolarla ilgili yurtdışından haberler yapılmaya ve dergilerde anlatılmaya başlanmıştır. Servet-i Fünun Dergisinin 11.sayısında, Monako gazinosunun gelirleri ve gazinonun mimari özelliklerinden bahsedilerek “*Monako hükümetinin en güzel en latif bir binası*” olarak övülmesi de dikkat çekicidir.³⁴⁷ Gazinolarla ilgili bilgiler artık bir şekilde okuyucuları ile buluşmaya başlamıştır.

Ekim ve Kasım 1892’de birbirini takip eden belgelerde, babasının sahibi bulunduğu Kadıköy’deki Mühürdar Gazinosu’nda içki satıp kumar oynattığı bildirilen Emin efendi hakkında gerekli tahkikatın yapılması istenmiştir³⁴⁸ ki burada önemli olan Emin efendinin kumar oynatıp oynatmadığı değil, bir şekilde Mühürdar Gazinosu’nda kumar oynandığının haber alınmasıdır. Gazinonun sözleşmesiyle ilgili, sözleşmenin başka bir şahsa ait olduğuna dair tespitler de devam edegelmiştir ancak söz konusu tespit ve karmaşalar bu bölümün konusu olmaktan uzaktır.³⁴⁹

Arşivden çıkan bazı belgelerin, zaman zaman spesifik bilgiler içerdiği görülmüştü. Bu belgelerden ikisi de Tarabya’daki bir otelden bahsetmektedir. Ancak burasının Flamme’nin gazinosu olma ihtimali oldukça yüksektir. Salah Birsal, Flamme’yi şöyle anlatıyor: “*Kahvede şak-şuk, şak şuk tavlalar atıldığı gibi, piket, vist, briç gibi yüksek gradolu iskambil oyunları da oynanır. Çalgı ve şarkı da vardır. Flamme, Ahmet Mithat Efendi’ye göre balıklı yerdir. Misafirhane (otel) dendi mi Flamme’nin adı söylenmiş*

³⁴⁶ F. M. Crawford (2015). *1890’larda İstanbul*. (çev:Şeniz Türkömer) İstanbul: İşbankası Yay, s.72.

³⁴⁷ Servet-i Fünun Sayı 11, 1307.

³⁴⁸ DH.MKT 2013/120- 1 R 1310-23 EKİM 1892, DH.MKT. 2020/98- 25 R 1310-6 KASIM 1892.

³⁴⁹ DH.MKT. 6/38-10 N 1310-28 MART 1893.

olur.”³⁵⁰ Otelin kapısının önüne iki Karadağlı konularak, içeride kumar oynatıldığı, balolar verildiği, Müslümanların da bu otele girip çıktığının tespit edilmesi üzerine, otelin kapısına iki polis konularak gün aşırı otel hakkında jurnal verilmesi talep ediliyor.³⁵¹

Kapıda bekleyen bu kişilerin de Karadağlı denmesine rağmen Basiretçi Ali satırlarında iki Hırvattan bahseder: “*Flammenin gazinosunun içerisindeki kapının önünde müsella ve ellerinde koca sopa ile ikişer Hırvat duruyor. İşittiğime göre Beyoğlu zabıtası tarafından flamenin gazinosu arandığı vakit, bu Hırvatlar asakiri zabtiyeyi bile içeri sokmamak istemişler.*”³⁵²

Aynı zamanda tek bir talimat yeterli görülmemiş olacak ki, bir Hususi İrade ile de bu otelin içinde gerçekleşenlerle ilgili zabitanın da sürekli teftiş halinde bulunması isteniyor.³⁵³ Bu gazino 20.yüzyılın başlarında bir yangınla yok olmuştur.

Makriköy (Bakırköy)’de Sakızağacında Ermeni milletinden Mardik ağanın gazinosunda Müslüman ve yabancı devlet memurlarından birkaç kişinin her akşam toplanarak kumar oynadıkları, burada gazinonun üstünde bulunan bir özel odada toplandıkları vurgulanmıştır.³⁵⁴ Bu devlet memurlarının kimler olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmuyor. Semt, il ya da kasaba fark etmeksizin gazinolar söz konusu ise burada devletin dikkatini çekecek yasadışı oyunlar bulunuyordu.

Kahvehane, gazino ve otel gibi umuma mahsus yerlerde (kamuya açık) ve hanelerde toplanarak kumar oynandığı, otellerde kalanların eşlerinin ve ailelerinin tesettürlü olmaları gereken yerlerde açık saçık gezdiklerinin gazetelerde çıkması üzerine, gerekli tedbirlerin alınmasına dikkat çekiliyor.³⁵⁵ Bu belgede, kumar oynanmasına dikkat çekilmiştir. Belgeye eklenen bir başka yasaklanması gereken konu ve önem verilen husus “açık saçık gezme”dir.

Şubat 1907’de bir vakitten beri Galata’da çeşitli yerlerde *her nasılsa* kumarhane açıldığı ve buralarda darb ve cerh olaylarının olduğu ve bunların kapatılması gerektiği yazılıyor. Belgenin diline bakılacak olursa, Galata’da kumarhanelerin açılmasının şaşırtıcı bir olaymış gibi algılandığı görülüyor. Önlemler alınmasına rağmen kumarhane açılmasının gerçekleşmesi üzerine bir ifade kullanılmış. Yukarıda defalarca belirttiğimiz gibi, hiçbir önlem yeterli olmamaya devam edecektir. Zabtiye Nezareti’ne kapatılması

³⁵⁰ Birscl, 2016, a.g.k,16.

³⁵¹ BEO 485/36307- 28 Ra 1312- 29 Eylül 1894.

³⁵² Basiretçi Ali Efendi, İstanbul Mektupları, s.218.

³⁵³ İ.HUS 29/94- 28 RA 1312- 29 EYLÜL 1894.

³⁵⁴ Y.PRK.ASK 168/114- 1901.

³⁵⁵ Y.A.RES 132/3- 01 C 1323- 3 AĞUSTOS 1905.

ihbar edilen yerlerin işletmecilerinin önce Yunan sonra Avusturyalı oldukları ve Galata zabıtasının yetersiz kaldığı bir an evvel bu kumarhanelerin kapatılması gerektiği Sadrazam imzasıyla uyarılıyor.³⁵⁶ Buralarda kumarhane açıldığı bilgisi verilse de, aslında bunların tam manasıyla kumarhane olmadıklarını tespit etmemiz gerekmektedir. Kumarhane olarak bahsedilen yerler, bir otelin, bir gazinonun ya da bir kahvehanenin içerisinde kumar oynanmasından dolayı adlandırılmış yerler olarak durmaktadır.

Haydarpaşa Gazinosu'nda da ne kadar süreyle kumar oynatıldığını bilmemiz mümkün gözükmemekle birlikte, 1907 yılında önceden bu gazinonun işletmecisi olan ve kumar oynattığından dolayı İzmir'e gönderilen Hacand isimli şahsın kefaletle İstanbul'a gelmesine izin verilmesi bu gazinoda da bir dönem kumar oynatıldığı fikrine varmamızı sağlıyor.³⁵⁷

Makriköy (Bakırköy)'de istasyon civarında Rum cemaatinden iki kişiye ait olduğu bildirilen gazinonun kapalı iken açılarak içeride kumar oynandığının haber alınması üzerine söz konusu gazinonun kapatılması isteniyor.³⁵⁸ Bu gazinoda sabahlara kadar kumarın devam ettiği, gündüzleri de oraya devam eden Müslümanlar olduğu bir başka belgede vurgulanmıştır. Burada önemli olan Ekim 1907'nin ramazan ayı olması ve bu "mübarek günler" de kumarın engellenmesi, Küçükçekmece kaymakamlığı tarafından talep ediliyor.³⁵⁹ Kumar izinleri başlığı altında, Ramazan ayıyla ilgili hassasiyetlerin ne kadar önemli olduğu görülmüştü. Bu gazinoya ilgili en önemli ayrıntılardan birisi de, "eyyam-ı mübarek"te bu gazino da alınan oruçların bozulduğu ve kumar oynatıldığı haberinin verilmesidir.³⁶⁰

Gazinolar dışında, bazen diğer içkili mekanlar da kumar oynanan yerler olarak anılmıştır. 1908 yılının sonuna doğru Beyoğlu'nun meşhur birahanelerinden Londra Birahanesi de belgelerde kendine yer bulur. Birahane önünde kumar oynandığının ihbarı alınması üzerine adres basılır, bir miktar akçe de toplanır.³⁶¹ Bir başka belgede ise Londra birahanesinde kumar alet ve edevatının ele geçirildiğinden bahsetmektedir.³⁶²

Tekrar İstanbul'a uzak bir yerleşim yerine gidiyoruz. Aralık 1908'de Mersin'de Ziyapaşa gazinosunda ilginç olaylar meydana geliyor. Yunan tebaasından Nikola'nın

³⁵⁶ Y.A.HUS 508/178- 29 Z 1324- 13 Şubat 1907.

³⁵⁷ ZB 435/46- 23 TS 1323- 5 Ağustos 1907.

³⁵⁸ ZB 479/53- 1 TE 1323- 14 EKİM 1907.

³⁵⁹ BEO 3168/237572- 07 N 1325-14 EKİM 1907.

³⁶⁰ ZB 479/56- 3 TE 1323- 16 EKİM 1907.

³⁶¹ ZB 328/53-09 TS 1324- 22 KASIM 1908.

³⁶² ZB 328/62- 11 TS 1324- 24 KASIM 1908.

burada kumar oynatmasını önlemek için olay yerine giden zabıtaya karşı Yunan konsolos ve kavasının (hizmetlisinin) karşı çıkması üzerine, bu durumun bir daha yaşanmaması için Yunan elçiliğine tebligat yapılması isteniyor.

Gazinoya girişin 40 para olduğu ve adam başı 10 kuruş alınarak kumar oynanmasını engellemek üzere, zabıta yüzbaşısı kumar edevatını almak istediği sırada gazinoda bulunan Yunan konsolos, söz konusu gazinonun Yunan toprağı olduğunu iddia ederek yüzbaşısıyı durdurmaya çalışır.³⁶³ Kumar edevatı ifadesi, söz konusu gazinoda barbuttan daha hazırlıklı oyunların oynandığını göstermektedir.

Yaklaşık 6 ay sonra gazinoda meydana gelen bu olayın çözüme kavuştuğu görülmektedir. Zabıtaya engel olmak isteyen Yunan konsolos vekili Mösyö Sparatis'in yerine Mösyö Stefanoto tayin edilerek olay halledilmiş gibi durmaktadır. İspanyol usulü olarak adlandırılan bir oyunla belirlenen hedefe nişan alınarak atış yapılmasının kumar şekline dönüştürüldüğü anlatılmaktadır.³⁶⁴ İspanyol usulünden kastedilen bilardo oyununun bir çeşididir.

İstanbul, Büyüka'da Mesroy'un gazinosunda, belgede her ne kadar kumar oynamak ifadesi geçse de, önemli olan Aleko ile Koço'nun orada ne yaptıklarıdır. Aleko ve Koço'nun "lotarya" denilen hileli piyango çekti olduklarından dolayı derdest olunmuş gözüküyorlar.³⁶⁵

Bugün Yunanistan sınırları içerisinde kalan ve Osmanlı döneminde Yanya sancağına bağlı olan Meçova'da yaşananlar, kumarla ilgili şikayetlerin bazen de bölgede bulunan esnaftan gelmektedir. Meçova esnaflarının piri, çarşının gece saat bir iki gibi kapanmasının sebebinin bazı meyhane ve gazinolarda geç saatlere kadar kumar oynanmasından dolayı olduğunu şikayet etmiştir.³⁶⁶

Mersin'deki Ziyapaşa gazinosunda kumar edevatının toplandığına dair ifadeler vardı. Beykoz gazinosundaki oyun salonlarının kapatılması hakkındaki karar verilirken, Gazino müdürünün Mösyö Peerlö olduğu bilgisi de belgenin içerisinde verilmiş gözükmektedir.³⁶⁷ Bu belgede, oyun salonları ifadesi oldukça önemlidir. Oyun salonlarının olması demek, dönemin en yaygın oyunlarından ruletin Beykoz Gazinosu'nda oynandığı ihtimalini kuvvetlendirir.

³⁶³ DH.MKT. 2695/14- 5 Z 1326-29 ARALIK 1908.

³⁶⁴ DH.MKT 2807/7- 18 R 1327- 9 MAYIS 1909.

³⁶⁵ DH.EUM.VARK. 4/12- 07 N 1328- 12 EYLÜL 1910.

³⁶⁶ DH.MUİ. 56-1/148- 19 M 1328-31 Ocak 1910.

³⁶⁷ MV 224/59- 26 Z 1340- 20 Ağustos 1922.

Gazinoların bir şekilde kumar oynanmasına elverişli mekanlar olduğu açıktır. Sırada oteller var. Beyoğlu'ndaki, Büyüka'daki otellerde kumar oynandığı bilgisi iletilerek, söz konusu yerlerde oynanan oyunlara müdahale etmekle görevli memurların da müdahale edemedikleri belirtilerek, bir kez daha bu hususta önlem alınması istenmesine rağmen³⁶⁸, bu isteğin sadece belgelerin üzerinde yazılı olarak kaldığı önümüzdeki örneklerde de ortaya çıkacaktır. Nedense memurlar, kumar oynanan yerlerin teftişi konusunda son derece isteksizdirler.

Otellerde kumar oynanması artık olağan hale gelmiş durumdaydı. Bu otellerin toplantı ya da balo salonlarında, en olmazsa gizli odalarında kumar oynanmaya devam ettiği artık çok açıktır. Hotel de Paris, Pera Palas, Hotel St. Petersburg, Hotel Bristol'un aldıkları isimlerle beraber, istedikleri işletme tarzlarıyla beraber, isimlerini taşıdıkları şehirlerin kültürünü yansıtmaya istekleri de kaçınılmaz olacaktır.³⁶⁹

Otellerle ilgili örneklerin yine de çok fazla olmadığını söylememiz gerekiyor. Bir başka belge, imparatorluğun en hassas dönemleri ve yerlerinden birisi olan Suriye'deki hassasiyetler gözler önüne seriyor. 1916 yılının Temmuz ayında Halep'teki Baron oteli ile ilgili ihbarlar geliyor. Bunlar otelin kumarhaneye çevrildiği, yüksek mevkideki memurlara kumar borçları verildiği ve Ermeniler üzerinde de etkisi olduğu bildirilen Baronla ilgili bilgi verilmesi isteniyor.³⁷⁰ Çeşitli ifadelerle başvurularak yapılan tahkikat sonucunda, her ne kadar bazı ifadeler oteli savunsa da, Baron otelinin fuhuş ve kumar yuvasına dönüştürüldüğü kanaatine varılarak, otelin sahibinin bir başka yere sevki uygun görülmüştür.³⁷¹

Oteller ve gazinolar, kelime anlamı itibariyle işlevlerinin dışında faaliyet göstermiş ve burada tespit edilen kumar faaliyeti yasaklanmaya çalışılmıştır. Ancak, bu otel ve gazinoların dışında bir mekan daha vardır ki, yapıları itibariyle üst düzey devlet memurlarının üyeleri olduğu kulüpler ve yerlerdir. Bu mekanlarla ilgili yaptırım uygulanmamıştır.

³⁶⁸ Y.A.HUS 334/63- 23 S 1313- 15 AĞUSTOS 1895.

³⁶⁹ Z. Çelik (1998). *Değişen İstanbul*. İstanbul: Tarihvakfı yurt yayınları, s.176.

³⁷⁰ DH.ŞFR. 66/56- 21 N 1334- 22 TEMMUZ 1916.

³⁷¹ DH.EUM.2.ŞB. 26/9- 15 L 1334- 15 AĞUSTOS 1916.

3.2.3.1. Kulüpler ve Cercle D'Orient

Gazino ve otellerin ardından, bir başka mekan daha ortaya ortaya çıkmıştı: Kulübler. Daha önce de belgelere yansıdığı şekliyle, eğer bir şekilde kumar oynatılması niyeti güdülyorsa, bu oynatılacak yerin adına “Kulüb” denilerek bir şekilde kolluk kuvvetlerinin gözlerinden ırak olma çabası vardır denilebilir. İlk olarak, arşiv belgelerinde kapatılması talep edilen kulüplere bakmamız gerekiyor. Bunlara, devletin göz yummadığı daha küçük çaplı kulüpler olarak düşünebiliriz. Böylelikle, Cercle d'Orient'i bu kulüplerden ayıran farkları da anlayabiliriz.

Devletin göz yummadığı ilk kulüp, Aralık 1893'te Selanik'in Yenice-i Vardar kasabasında kulüb çatısı altında açılan bir kahvehanede, askerlerin ve memurların kumar oynamakta oldukları haber verilmiştir.³⁷²

İstanbul Aksaray'da Mustafa Efendinin, Direklerarası'nda Ali Çavuşun gazinolarının üst katında ve Direklerarası'nda Erzurum kıraathanesiyle Konya kıraathanesinin arak taraflarında kulüb isminde bir yerde kumar oynandığı, kumarın padişahın da iradesiyle yasak olduğu, bu yerlerin kumarhane olarak kabul edilerek kapatılmaları gerektiği Zabtiye nezareti tarafından isteniyor.³⁷³

İzmir'de Alyoti mevkiinde Nikola İstavridis'in resmi izin almayarak kurduğu Avcılar Kulübü'nde memurlardan ve bazı yabancıların gittiği ve burada kumar oynadıkları bildirildiğinden gereğinin yapılması isteniyor.³⁷⁴

Büyükada'da bulunan Yat Kulübü üyeleri(azası) tarafından ihbar edilerek bu kulüpten ihraç edilen Kumarbaz Dilber Efendi'nin adada bulunan Ermenileri teşvik ettiği bilgisi Yıldız Sarayı'na ulaşmıştır.³⁷⁵ Dilber Efendi'nin uzun süredir bu kulübün bir üyesi olduğu düşünülebilir. Bu durumda söz konusu kulüpte de asıl faaliyet alanı dışında gelişmelerin yaşanmış olabileceği aşikardır.

Kulüplerle ilgili bilgiler ve istihbaratlar gelmeye devam etmektedir. Beyoğlu'nda Yunan konsolosluğu civarındaki Osmanlı İtilaf Kulübü'nde sürekli kumar oynandığının bilindiği ve konunun tahkik edilmesi isteği vardır.³⁷⁶

³⁷² BEO 327/24496- 5 C 1311- 14 ARALIK 1893.

³⁷³ Y.PRK. BŞK 73/64- 04 N 1322- 28 Kasım 1904.

³⁷⁴ BEO 2795/209563- 7 S 1324- 2 NİSAN 1906.

³⁷⁵ Y.PRK.TKM. 50/39- 25 L 1325- 1 ARALIK 1907.

³⁷⁶ DH.EUM. KADL. 2/22- 23 Za 1328- 26 Kasım 1910.

Bugün yine Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Siroz sancağı Negrita nahiyesine bağlı Duyeşte karyesinde kurulan Musiki ve Jimnastik cemiyetinin kumarhane olarak kullanılacağı için açılmasına izin verilmiyor, Rum Patrikliği de söz konusu duruma dahil olmak istiyor.³⁷⁷

Şimdi, üyeleri arasında çok üst düzey devlet adamlarının yer aldığı Cercle d'Orient'e merceğimizi çevirelim. Yukarıdaki örnekler dışında, böyle kulüplerin kapatılmasıyla ilgili şikayete rastlamıyoruz. 1882 yılında inşaatı biten, üyeleri arasında Talat Paşa ve Enver Paşa gibi isimlere ek olarak iş ve bankacılık dünyasının önde gelen isimlerinin, sadrazamların, diplomatların bulunduğu Cercle d'Orientte, bakara ve poker oyunları da oynandığını Henry Morgenthau'nun günlüğünden de öğrenmek mümkündür.³⁷⁸ Kulübün gelirlerinin büyük bir bölümünü de üye aidatları, iskambil ve bilardo oyunlarından alınan hisseler oluşturmaktaydı.³⁷⁹ Üyeleri olan kişilerin, aynı kulüpte kumar oynayıp oynamadıklarını bilmek mümkün değildir. Ancak bu kişilerin orada kumar oynandığını bilmemeleri de ihtimal dışıdır. Beyoğlu'ndaki bu kulübe kimlerin geldiği, düzenli bir şekilde İstanbul Mutasarrıfları tarafından saraya ihbar ediliyordu.³⁸⁰

2 Nisan 1884'te İngiltere'de yayınlanan *The Derby Daily Telegraph* gazetesinde *İstanbul'un Kumar Evleri* başlığıyla yayınlanan haberde, bir diplomatın Oryantal Kulüb'te kaybettiği kumar borcunun 1.000 sterlinden 1.400 sterline yükseltilmesi sonucu buna tepki olarak, İtalyan Büyükelçisi Kont Korti ve 10 diğer diplomatın kulüp üyeliğinden istifa ettikleri belirtilerek, polisin kumara karşı operasyon başlattığı da haber verilmiştir.³⁸¹ Kulüpte uzun süredir kumar oynandığı anlaşılmaktadır, eğer İtalyan Büyükelçisi ve diğer diplomatlar, bu kulüpten ayrılmasalardı, söz konusu haber başlığa taşınmayacak ve polis tahkikat başlatmayacak gibi durmaktadır. Ancak bu operasyonun kumara karşı değil, kumar borcunun olduğundan çok fazla olarak tahsil edilmesine karşı bir önlem olarak düşünebiliriz. Çünkü Oryantal Kulüb'te kumar faaliyeti devam etmiştir.

1889 yılında Beyoğlu'nun diğer kulübü olan "Club de Constantinople" da oynanan oyunların çok daha fazla müşteri çektiği ve Cercle'nin birçok üyesinin de o kulübe

³⁷⁷ DH.İD. 126/15- 29 R 1329- 29 Nisan 1911.

³⁷⁸ Freely ve Freely, 2015, **a.g.k.**, 210.

³⁷⁹ O. Koloğlu (2005). *Cercle d'Orient'dan Büyük Kulüp'e*. İstanbul: Boyut yayın grubu, s. 35.

³⁸⁰ S. Kani İrtem (1999). *Abdülhamid Devrinde Haftiyelik ve Sansür*. İstanbul: Temel Yayınları, s. 137.

³⁸¹ The Derby Daily Telegraph, 2 April 1884. Ayrıca bkz, Ek 8.

giderek oyunlar oynadığı belirtilmektedir.³⁸² Club de Constantinople ile ilgili tespit edebildiğimiz bir bilgi şimdiye kadar yoktur.

1896 yılında Cercle D'Orientte, Dörtlü Bezik için 15 kuruş, küçük poker için 30 kuruş, Briç için 15 kuruş alınıyordu.³⁸³

1914 yılında Cercle D'Orient kulübüne üye olan kişiler arasında Enver Paşa, Abbas Hilmi Paşa, Midhat Şükrü, Paris elçisi Rıfat Paşa, Ayan reisi Rıfat Bey, elçi Ahmet Rüstem Bey, Adliye Nazırı İbrahim Bey gibi önemli isimler bulunuyordu.³⁸⁴ Cumhuriyet döneminin önemli isimleri Şükrü Kaya, Şükrü Saraçoğlu, Celal Bayar, Ali Fuad Cebesoy da bu kulübün üyeleri idi. Oryantal Kulüb 1944 yılında kapanarak, yerini Büyük Kulübe bırakmıştır.

Büyük Kulüp bu şekilde hikayesini sonlandırırken, kapatılması ya da şikayeti ile ilgili bir belgeye rastlamadığımız ve üyeleri yine üst düzey devlet adamları olan bir başka kulüpten de bahsetmemiz gerekiyor: Cercle de Union.

Fransa Cumhuriyeti'nde Büyükelçilik yapan Naum Paşa 28 Temmuz 1911'de, Amerika'nın Saint Petersburg Büyükelçisi M.Riddle, Romen Ortaeli M.A.Lahovary, M. De Patrimonio ve Dük de Grammont ile Cercle de L'Union'da briç oynarken fenalaşarak hayatını kaybeder.³⁸⁵

Polis Mecmuası 4. Sayısında Paris polis teşkilatında kumarla mücadele yöntemleri üzerinde okuyucularını aydınlatmaya çalışılırken,³⁸⁶ Kumar oyunları zabıtasının kulüpler ve batakhanelerde ne gibi yöntemler izlediği üzerinde durulur. Bu yazı dizisinde en önemli olan nokta, Mecmua'nın okuyucularına rulet ve lotarya oyunlarının da ismini saymasıdır.

Oteller, gazinolar ve kulüplerle ilgili gezinti burada son buluyor. Bu alt başlıkta kumarın geniş ve yoğun olarak oynandığı yerlere, esasen otel kategorisinde ele alınabilecek bir başka örnekle bitirmek gerekiyor. Birkaç satır da bu yerler hakkında bilgi vermemiz gerekiyor.

Gazino, otel ve kulüplerin dışında kumarın oynandığı yerler olarak daha başka yerlerde vardı. Yalova'nın kaplıcalarında kumar oynandığının belirtilmesi³⁸⁷, kumarın “mekansızlığı” üzerine tekrar düşündürüyor. Mayıs 1918'de Adapazarı'nda otel ve

³⁸² Koloğlu, 2005, a.g.k, 40.

³⁸³ Koloğlu, 2005, a.g.k, 38.

³⁸⁴ Koloğlu, 2005, a.g.k, 90.

³⁸⁵ Said Naim Duhani, Eski İnsanlar, Eski Evler, s.114.

³⁸⁶ Polis Mecmuası, 1 eylül 1329, 14 eylül 1913, sayı 4.

³⁸⁷ DH. İD. 68/15- 18 L 1331-20 Eylül 1913.

pansiyonlarda kalanların kayıt defterlerinin tutulmadığı ve buralarda alenen kumar oynandığının haber alındığı yazılmıştır.³⁸⁸

Kumar, kendisini her mekan ve şartta göstermeye devam ederken diğer taraftan, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında da kumara dair çözüm yolları tartışılmaya devam ediyordu. Servet-i Fünun dergisinin 27 Kanunuevvel 1917 sayısında kumar üzerine ne gibi tedbirler almak gerektiği üzerinde durulmuştur. Kumarın yirmi, otuz senedir memleketin her yerinde artmaya devam ettiği, hatta memurların da yoğun bir şekilde kumar oynadıklarını belirten bu yazıda, tiyatroların, kahvehanelerin, sinemaların eğlence hayatında ağırlık kazanması gerektiği fikri ortaya atılmıştır. Çünkü kumarın bu kadar yaygın olmasının sebebi; “Misal, vilayet merkezlerinin bir takımında, akşamları zihni ve vucudu dinlendirecek vasıtalar yoktur. Varsa bile bir iki meyhanedir. Memurin vesaire, bir ihtiyaçla ya işrete saldırıyorlar, ya kumara.”³⁸⁹

Polis Mecmuası, 1 Ocak 1920 yılı sayısında kumara karşı İstanbul zabıtasının, bazı lokanta ve benzeri dükkanların kulüp olarak kullanıldığında söz konusu yerin ne şartlarda kapatılacağına dair talimatname yayınlar. Özetle, ruhsat almamış kulüplere kesinlikle izin verilmeyeceği, kulüplerin ayrı bir yerde kurulmaları istenmekte ve Osmanlı ile İtilaf devletleri arasındaki görev dağılımı anlatılmaktadır. Talimatnamedeki esas önemli madde, kulüplerde bakara, rulet, trent kurant ve bunlara eşdeğer oyunların kesinlikle yasak olduğudur.³⁹⁰

Bu alt başlıkta değerlendirdiğimiz veri, eğer kumar sıradan insanlar tarafından oynanıyor ve bir şekilde kontrol edilmesi gereken yerlerde ortaya çıkıyorsa, arşiv belgelerinde o yerlerle ilgili sıklıkla uyarılar yapılmıştır. Kumar olarak adlandırılabilir faaliyetlerin istisnaları ise, ismi duyulmuş ve çok fazla üyesi olan kulüpler oluyordu.

3.2.3.2.Konkordiya

Konkordiya, sahne sanatçılarının çalıştığı, müşterilere meşrubatın yanı sıra içki servisinin de yapıldığı, 19.yüzyılın sonlarında içlerinde Kristal Palas, Trocadores, Bizans'ın Büyük Alkazar'ı, Mandasi Courren, Flamme ve Alhambra gibi kafeşantanlardan birisiydi. ³⁹¹ Bu kafeşantanların bazıları da bir taraftan asıl işlevlerini

³⁸⁸ DH.ŞFR. 87/217- 09 Ş 1336- 11 MAYIS 1918.

³⁸⁹ Servet-i Fünun, 27 Kanunuevvel 1917, numro 1373.

³⁹⁰ Polis Mecmuası, 1 Kas 1336, sayı 121, 1 ocak 1920.

³⁹¹ “Kafeşantan” Rakı Ansiklopedisi, s. 285.

yerine getirirken, içlerinde kumar oynanmasına müsaade edilen yerler haline gelmiş ve belgelerde de kendilerine yer bulmuştur. Birçok farklı işlevi olan kafeşantanlar gibi Konkordiya'nın tiyatrosunda da giderek önemli tiyatro oyunları da sahnelenir olmuştur.³⁹² Yukarıda adı geçen bu mekanların birçok farklı işlevi olduğu, adlarının anılma şekillerinden de anlaşılabilmektedir. Konkordiya benzeri yerler aynı zamanda gazino, tiyatro, kumarhane olarak kullanılmıştır. Kumar oynamak için başka başka mekanlar olması, net bir yer sayamamamıza neden olmaktadır. Metin And'a göre, Tanzimat döneminde kumar yerlerinden çıkanlar, tiyatrolardan çıkan halka saldırıp adli olaylara sebep olabiliyordu.³⁹³ Kumar yerleri olarak kastedilen yerler, kahvehaneler ya da kulüpler olsa gerektir, çünkü müstakil kumarhane yapıları yoktur.

Daha öncesinden de Konkordiya'nın bulunduğu yer kumarhane olarak işletilmiştir. Hanaki isminde meşhur bir Rum'un burada kumarhanesi olduğu, daha sonra Arnavutluk bağımsızlık hareketinin önemli ismi olacak Esat Toptani'nin ağabeyi Toptani Gani Bey'in de burada kumar oynadığı, hem de oynanan oyunlardan hisse aldığı yazılmıştır.³⁹⁴ Dolayısıyla mekan olarak oldukça bilinen bir yer olduğu açıktır. Konkordiya'ya, Beyoğlu özelinde ismi her ne kadar kumarhane olarak geçmese de, başka isim ya da amaç altındaki mekanların "kumarhane" olarak kullanılmasının örneği olarak bakmak gerekmektedir.

Haziran 1889'da Konkordiya namındaki tiyatrodaki özel bir salonda "jiro" adında bir oyun oynanmakta olduğu bilgisi Yıldız arşivindeki yerini alır.³⁹⁵ Bu oyunun ne olduğuna dair bir bilgi tespit edemedik.

Burada bir rulet salonu olduğu ve aynı zamanda bir kumarhane olarak kullanıldığı çok açıktır. Ancak "Konkordiya Kumarhanesi" olarak isimlendirilmez, gazinonun bir parçası olarak bu faaliyetler gerçekleşmektedir. Rulet oyununun henüz yaygınlaşmaya başladığı yıllardı, en çok rulet oynanılan yerin Konkordiya tiyatrosu olduğu varsayılır.³⁹⁶ Konkordiya'yı Ahmet Rasim Şehir Mektupları'nda şöyle anlatır:

New York'ta yayınlanan Comic Review yani miza mecmuası muharrirlerinden Amerikalı yadigar dil bilimi açısından yaptığı kılı kırk yarar araştırmalar sonucunda alışveriş yerlerinde kullanılan dil başlıklı bendinde halkla elit tabaka arasındaki önemli dil farkını iyice belirledikten sonra diyor ki: Alışveriş yerlerinde kullanılan dil bambaşkadır. Mesela bir zamanlar Konkordiya'nın rulet salonuna girdiniz mi işiteceğiniz sözler şunlardan ibarettir:

³⁹² Akın, 2011, **a.g.k.**, 263.

³⁹³ M. And (2017). *Türk Tiyatro Tarihi*. İstanbul: İletişim Yay, s.69.

³⁹⁴ Ulunay, 2017, **a.g.k.**, 212.

³⁹⁵ Y.PRK.TKM. 15/20- 12 L 1306- 11 HAZİRAN 1889.

³⁹⁶ Kodaman, 1944, **a.g.k.**, 47.

Caru-ruline-kaşkaval-tırnak-aşöval koydu-benimki kare(murabba) idi- ruj-nua-apro. Caru, sıfır demektir, ruline rulet sandığı, kaşkaval bir nevi peynir adına da benzerse de rulet aletinin manivelası, tırnak buyanın düştüğü aralıkların ara çizgisi. Aşöval iki numara ara çizgisine, kare dört numara kesişme çizgisine para koymak demektir. Numaraların içi kırmızı ve siyah olmakla ruj kırmızıya nuar siyaha ayrılmıştır. Fakat rulet oyunu dönen ve hileye en çok uygun olduğu için müdavimler arasında “hile” ye “kaşkarika” ve apryo yani hazır olun diye bağırarak oyuncuya da kaşkarıkacı tabir olunur.³⁹⁷

Şubat 1891’de Konkordiya tiyatrosu sahibi Yunanlı Andria’nın kumar suçundan dolayı üç ay hapis cezası almasına Beyoğlu Bidayet Mahkemesi ceza dairesinde hüküm verilir. Ancak bu suçlu bulunma halinin henüz temyiz mahkemesine gönderilmemiş olmasından dolayı, Mürüvvet gazetesinde yazılmak istenen makaleye engel olunması isteniyor. Sonuçta, bu karar gazetede basılmak üzereyken sansür memuru tarafından engelleniyor.³⁹⁸ Biraz da adı bir şekilde eğlence yaşamının basamaklarında önemli yer elde etmiş olan Konkordiya’nın, hüküm kesinleşmeden adının çıkmasına izin verilmediği anlaşılabılır. Diğer taraftan, Konkordiya’nın sahibi Mal Andreas ile Cristal gazinosunun sahibi Petraki Raftapulos’un yabancı oldukları için polisin söz konusu yerlere baskın yapılmadığından bahsedilmiştir.³⁹⁹

Konkordiya, 1896 yılında yıktırılarak, yerine St. Antuan Kilisesi’nin yapılmasıyla kendine ayrılan tarihi zamanı doldurmuştur.⁴⁰⁰

3.2.4. Hapishaneler ve Esir Kamplarında Kumar

Kumarın oynandığı yerlerin mekanlara göre dağılımında, en ilginç başlık ve yerlerden birisi de hapishanelerdir. Hapishane, kumar oynamaktan dolayı suçlarını çekmek üzere buraya gönderilen insanları içerisinde barındırmaktadır. Cezasını çekmek için hapishaneye gönderilenlerin içeriye girmelerine sebep olan suçu burada gerçekleştirmeleri de ironiktir. Suç işlenerek girilen yerde, suç içeride devam etmektedir.

Hapishanelerle ilgili karşılaşılan ilk belgede, 1909 yazında, henüz Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde olan Akka hapishanesinde mahbus olan Arif el Maliki, hapishane müdürü ve baş gardiyanın mahbuslara işkence ettiği ve tutuklulardan para

³⁹⁷ Ahmet Rasim, 2009, **a.g.k.**, 241.

³⁹⁸ DH.MKT 1804/108- 22 C 1308- 2 ŞUBAT 1891.

³⁹⁹ Birsal, 2016, **a.g.k.**, 18.

⁴⁰⁰ And, 2017, **a.g.k.**, 92.

alarak kumar oynanmasına müsaade ettiklerini ihbar etmesinden dolayı kendisine baskı yaptıklarını bir dilekçe Beyrut vilayetine ulaştırmıştır.⁴⁰¹ 5 yıl sonra bu kez İstanbul Hapishanesi'nde bir gardiyan aynı suçu işlemekten dolayı görevinden azledilecektir.

1914 yazında, İstanbul Hapishanesi gardiyanı İbrahim Galib'in, koğuşlarda kumar oynanmasına göz yummuş ve görevinden azledilmiştir.⁴⁰² Hapishaneler üzerinde otoritenin özeni hiç kaybolmamıştır.

Mahkumlar arasında kumar oynayanların men edilmesinin hapishane idaresinin kontrolünde olduğu ve gerekli tedbirlerin alınması içinde önce hapishane müdüriyetinin sonra vilayetin sorumlu olduğu hatırlatılarak, buna göre muamele edilmesine dikkat edilmesi tavsiye edilmiştir.⁴⁰³

Örneklerin sayıca çokluğundan ziyade, kumarın hapishanelerdeki yaygın oynanışı bu başlık için en önemli noktadır. Birinci Dünya Savaşı tüm hızıyla devam ederken, Canik hapishanesinde tutuklu bulunan Hasan oğlu Mevlüdile Salih oğlu İsmail'in kumar oynayarak hapishane düzenini bozmaları üzerine Tokat Hapishanesi'ne nakillerine karar verilmiş.⁴⁰⁴

Bu kez İşgal Altındaki İstanbul'a uzanmak gerekiyor. İstanbul Hapishane-i Umumisinde çıkan kavga ve cinayet olaylarının kumar yüzünden olduğu, hapishanenin düzensiz olduğu ve gardiyan sayısının artırılması gerektiğinden bahsediliyor.⁴⁰⁵

Hapishanelerde kumar oynanmasına dair araştırmanın bu bölümü, belgenin kaleme alındığı tarihte Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunan Akka'da 1909 yılında başlamıştır. 1922 tarihli belgede, Akka artık Osmanlı sınırları içerisinde değildir. Anadolu'da Milli Mücadele başarıyla sonuçlanmış, yeni Cumhuriyetin temelleri atılmaya başlamıştır.

Aralık 1922'deki belge, Hapishane-i Umumi'de kumar oynanmasına halen mani olunamamasından dolayı, ikinci sınıf gardiyanlarından Hakkı Ali'nin istifasıyla yerine Mahmud Celaleddin Efendi'nin tayinini konu almaktadır.⁴⁰⁶

Hapishanelerde kumar oynanmasına dair belgelerin içeriğinde oyun türlerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Mahkumlar arasında iskambil kağıtlarına ek olarak bit

⁴⁰¹ DH.MKT 2850/56- 1 C 1327- 20 HAZİRAN 1909.

⁴⁰² DH. MB. HPS. 90/61- 15 Ş 1332- 9 TEMMUZ 1914.

⁴⁰³ DH. MB. HPS. 77/6- 29 B 1335- 21 MAYIS 1917.

⁴⁰⁴ DH. MB. HPS. 33/31- 04 B 1336-15 NİSAN 1918.

⁴⁰⁵ DH. MB. HPS. 99/8- 16 M 1339- 30 EYLÜL 1920.

⁴⁰⁶ DH. MB. HPS. 140/44- 12 R 1341- 2 ARALIK 1922.

yarışları, tebeşir ve sabunlardan zarlar yapılarak kumar oynandığını varsaymak gerekmektedir.⁴⁰⁷

Hapishaneler dışında, savaş esirlerinin tutuldukları kamplarda da kumar oynandığına dair veriler oldukça az olmasına rağmen, kişilerin tamamen kapalı bir alanda ne şekilde vakit geçirebildiklerini de anlatmaktadır.

17 Temmuz 1917 tarihli Sabah gazetesinde bir esir kampıyla ilgili haber çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı olanca hızıyla devam ederken, İngiltere modern tarihin ilk sivil esir kampını kurar. Ali Özuvar *Knockaloe ve Meçhul Türkler* adlı kitabında bu kampın ayrıntılarını vermektedir. Bu kampta esir olan Türklerin kamp içerisindeki sosyal yaşamları detaylıca incelenirken bu çalışma için de veriler sağlamıştır.

Ali Özuvar'ın söz konusu araştırması, kumarın zaman ve mekansızlığına yönelik oldukça ilginç bilgiler içerir. Kampın büyük bir kalabalık barındırdığı, bazı esirlerin acınası bir halde oldukları, zamanlarını kumar oynayarak, sigara içerek ve kavga ederek geçirdikleri şeklinde bilgiler vermektedir.⁴⁰⁸

Bu kampa dair en enteresan bilgileri esir alman rahiplerinden Adolf Vielhauer verir: “Satranç, domino ve kağıt oyunlarının önüne geçilemiyordu. Bu oyunlar yüzünden kumar, kanser gibi kampa yayılıyordu...”⁴⁰⁹

Kumarın mekânsal dağılımından sonra, kumar oynarken, kumar yüzünden işlenen suçları ve bu suçları işleyen sıradan insanları göreceğiz.

3.3. Kumar ve Suç

Kumarın mekanlarının yanı sıra, kumar oynamakta ustalaşmış kumarbazlar da sayıca artmaya başlamıştır. Kumarbazlar aynı zamanda, kumarda yitirdikleri ya da kazandıkları para uğruna da suç işlemişlerdir. Bu kişiler, kumarbazlıklarıyla nam salmış ya da kumar oynamaları toplum ve devlet için çok mühim bir yasadışılık arz eden kişilerdir. Çoğunlukla bunlar, önemli devlet görevlerinde bulunan bürokratlar ya da yerel idarede göz önünde bulunan şahıslardır. Aynı zamanda kumarbazların oyunlarını rahat oynamaları ağısından, aslında kumarı engellemekle görevli olan devlet memurları da vardır.

⁴⁰⁷ Parmak İzi, sayı 2, s.11.

⁴⁰⁸ A. Özuvar (2008). *Knockaloe ve Meçhul Türkler*. İstanbul: İşbankası kültür yay, s.54.

⁴⁰⁹ Özuvar, 2008, a.g.k, 84.

Dostoyevski'nin deyişiyile, bu kumarbazlar “...koyduğu parayı bir misline çıkarabilir, ama yalnız merak ettiği için, şansının nasıl olduğunu anlamak amacıyla yapar bunu..”⁴¹⁰ Ya da “Kumarbaz oyun için oynar. Kumar onda bir heyecan vasıtasıdır.”⁴¹¹

Kumar oynamak, elbette ki devlet tarafından cezalandırılmayı gerektiren bir durum olagelmıştır. Kumara verilen cezaların, 1851 ve 1858 ceza kanunnamelerinde olduğu gibi, kumar oynama faaliyetinin tekrarı halinde olmaktadır. Ancak, her kumar oynayanın bu suçtan dolayı hapse girmiş olabileceğini düşünmemek lazımdır. Kumarbaz oldukları bilinen Fenerli Niko ve Arnavutköylü Yorgi'nin hırsızlık suçundan yattıkları hapis süresinin yeterli görülerek tahliye edilmeleri bunun bir örneği olarak durmaktadır.⁴¹² Yorgi ve Niko'nun hapis cezası almalarının sebebi hırsızlıktır. Ancak, “kumarbaz” olarak isimlendirilmeleri önceden de bu şekilde tanındıklarını göstermektedir.

Mayıs 1883 yılında, Antalya mutasarrıfıyla birlikte Hafız Mehmed Bey, tabur ağası, ceza reisi ve ayandan Ali Bey'in sabahlara kadar kumar oynadıklarının telgraf ile bildirilmesi bu belge gruplarının bir başka örneğini teşkil eder.⁴¹³ Ancak burada ilginç bir durum vardır, her ne kadar bu şahısların toplanarak kumar oynadığı bir şekilde ihbar edilmişse de, sanıyoruz ki bir evde toplanarak oynadıklarından delillerin bu şahıslar için yeterli görülmemesi gibi bir sonuç doğurmuş gözükmemektedir. İki ay sonrasının başka bir belgesi, söz konusu şahıslarının kumar oynadıklarına dair bilginin aslının olmadığı belirtilmiştir.⁴¹⁴ Kumar oynadıklarının haberinin de telgraf çekilerek bildirilmiş olması, belgedeki dikkat çekici ifadedir. Bir ihtimal, belgede adı geçen kişilerin nüfuzları ve soruşturmaya olan etkileri daha sonra herhangi bir kovuşturmayaya yer verilmemesine neden olmuştur. Ancak burada ne olursa olsun belgenin ulaştığı sonuçtan bahsetmek gerekmektedir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde Mart 1889 tarihli bir haberde “*Kumarbazlar İstatistiki*” yayınlanmış ve bu makalede Dünyadaki kumarbazların sayısı elli bin kişi olarak verilmiştir.⁴¹⁵ Bu sayıya neye dayanarak ulaşıldığı pek belli değildir, ve tüm dünyada beş bin kumarbaz olması da pek mümkün değildir. Mustafa Refik imzasıyla yayınlanan yazıda, Memalik-i Osmaniye topraklarında iki bin beş yüz kişi kadar kumarbaz olduğu, kumarbazlık alanında en yetenekli milletlerin Ruslar ile Rumların

⁴¹⁰ Dostoyevski, 2013, a.g.k, 24.

⁴¹¹ Yeni Mecmua, a.g.m.

⁴¹² A.MKT.NZD. 38/45 03 N 1267- Temmuz 1851.

⁴¹³ DH.MKT.PRK 1340/85- 14 B 1300-21 MAYIS 1883.

⁴¹⁴ Y.MTV 11/79- 29 Ş 1300-5 TEMMUZ 1883.

⁴¹⁵ Tercüman-ı Hakikat, 18 Recep 1302- 19 Mart 1889.

sayılması gerektiği belirtilir. Gazete yayınlanan bu istatistiki bilgiden sonra, arşivde bir ilginç belgeyle daha karşı karşıya kalınıyor. Trabzon valiliğinden Dahiliye nezaretine bir telgraf çekiliyor. Bu şifreli telgrafta, Osib ile arkadaşı Diran'ın ifadelerinde hokkabazlık yaptıklarını söylemelerine rağmen bu iki kişinin aslında kumarbaz oldukları ve bu sebeple Batum'a gitmek istediklerini itiraf ettikleri için Osib ile Diran hakkında uygulanacak muamelenin bildirilmesi talep ediliyor.⁴¹⁶

Bir başka telgraf, Kasım 1891 tarihindeki Reuters haber ajansına Marsilya'dan çekilmiştir. İçlerinde Osmanlı askerlerinin bulunduğu ve İstanbul'a doğru ilerlemekte olan gemideki askerler kumar oynamışlar, sonrasında çıkan tartışmada birkaç kişinin yaralı ve ölü olduğu Londra'dan bildirilmiştir.⁴¹⁷ Bu olayın ilginç yanı, söz konusu yaralanma ve cinayet eyleminin gerçekleştiği yer, ne bir kumarhanedir, ne de bir evdir. Belki de uluslararası karasularında seyretmekte olan bu gemide, kumar yüzünden işlenen suçlar kapsamında en aykırısı gibi durmaktadır.

Burada Osmanlı'da işlenen suçlara kısa bir ara verelim. Fransa'dan iki örnek görelim. Kumarbaz olarak tanınan kişiler, Paris Emniyet Müdürlüğü'nün kayıtlarına ayrıntılı olarak geçmiştir. 14 Ocak 1886'da 28 yaşındaki kumarbaz Prado, Paris'te bir cinayet işlemiş ve 27 Aralık 1888'de giyotinle ölüme mahkum edilerek cezası infaz edilmiştir.⁴¹⁸

Yine Paris'te 16-17 Mart 1887'de bir hayat kadını, oda hizmetçisini ve kızını öldüren kumarbaz ve dolandırıcı 31 yaşındaki Henri Jacques Pranzini'de 31 Ağustos 1887'de giyotinle idama mahkum edilerek, cezası infaz edilmiştir.⁴¹⁹

Kumar cezasının nasıl uygulanacağı, kumarbazların işlediği suçların yanı sıra bir de kumarı önlemekle görevli memurların ne şekilde ödüllendirileceği de önemlidir. Suçları engellemek bu görevlilerin en temel faaliyetidir. Kumar oynanmasına engel olunabilmesi için devletin ortaya attığı bir çözüm göreceğimiz üzere pek bir işe yaramamış gözüküyor. 1873 yılında "kumar oynanırken zabt olunacak akçenin nısfının (yarısının) miriye ve nısf-ı diğerinin zabt iden memurun itasına dair" çıkarılan yasa, söz konusu paranın paylaşılmasının memurlar için iyi bir teşvik olabileceğini düşünmüştür.⁴²⁰

⁴¹⁶ DH.ŞFR. 146/106- 11 TS 1306- 23 KASIM 1890.

⁴¹⁷ Y.PRK.EŞA 14/101- 25 R 1309- 28 KASIM 1891.

⁴¹⁸ E. Parry (2004). *Bir Albüm Dolusu Cinayet*. (çev: Mehmet Harmanlı), İstanbul: Oğlak Yayınları, s.41.

⁴¹⁹ Parry, 2004 , **a.g.k.**, 29.

⁴²⁰ Düstur, Tertip I, C.4, S.617.

1892'nin kışıyla birlikte Beyoğlu'nda kumar oynatılmaması için oluşacak masraflardan elli liradan, görevlendirilen Polis Meclisi Reisi Hüsnü Efendi'ye beş lira ve Üçüncü Komiser Tahsin Efendilere bir lirasının verilmesi gerektiği bildirilmiştir.⁴²¹ Hüsnü ve Tahsin efendilere özel tahsisat ayrılmıştır.

1894 yılında bir gemi içerisinde İstanbul'a seyahat etmekte olan Georgina Adelaide Müller'de, Arnavutların Karadağlıların olduğu gemide boş zamanlarında kumarla ve çeşitli kart oyunları ile bu yolcuların vakit geçirdiğini yazmaktadır.⁴²² Bu anekdot, uzun gemi yolculuklarının vakit geçirme aracının iskambil kağıtları olabileceği kadar, oyunun içerisine para faktörü girdiği zaman "suç" denilen kavramın da devreye girebileceğini göstermektedir. Ve aynı zamanda, yukarıda Marsilya'dan çekilen telgrafın da doğruluğu ihtimalini artırmaktadır.

Kumar oynayan, oynatan ve bu suça mani olmayan memurların görevlerinden azledikleri sık sık bu araştırmada karşılaşılabacaktır. Kumar oynatmak ve oynamak suçunun 1862 yılı ile çok fazla değişiklikler taşımadığı, burada bahsedilen cezaların çeşitlendirildiği ortaya çıkmıştır. Sokaklarda kumar oynanması, bazen iki kişinin arasında olan bir şey olmaktan çıkabilmektedir.

Aydın'da başkomiserin haftada beş lira alarak, Kordon üzerindeki pasaport dairesiyle karakolhane karşısındaki mahallelerde kumar oynatılmasına müsaade etmesi ve yine şehirde yasaklanmış olan fuhuşhaneleri (genelevleri) yüz Mecidiye rüşvet karşılığı serbest bıraktığına dikkat çekilerek, konu hakkında zabtiye tarafından bir rapor ortaya konulmuştur.⁴²³

Ağustos 1895'te, belgenin üretildiği tarih aralığında kumarbazlığın iyice çoğalmaya başladığı, yasağının korunması gerektiği ve kumarbazlığın özellikle Büyükkada'da ortaya çıktığı dikkatlere sunulmuştur.⁴²⁴

Büyükkada ile ilgili belgelerdeki vurgular devam edecektir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Büyükkada ciddi bir şekilde kumar oynanan mekan ve yerler konusunda biraz daha fazla imkana sahiptir. Aksi takdirde, iki ayda bir Büyükkada'ya yapılan vurgu şaşırtıcı değildir.⁴²⁵

⁴²¹ DH.MKT. 2023/43- 1 Ca 1310-21 Kasım 1892.

⁴²² G. A. Müller (2010). *İstanbul'un saltanatlı günleri*. (çev: Hamdiye Betül Kara) İstanbul: Dergah Yayınları, s.11.

⁴²³ BEO.340/25441, 1 B 1311-8 OCAK 1894.

⁴²⁴ BEO 666/49943- 19 S 1313- 11 AĞUSTOS 1895.

⁴²⁵ Y.A.HUS 334/35- 21 S 1313- 18 AĞUSTOS 1895.

Kumarın oynanmasını ve yaygınlaşmasını önlemekle görevli polis memurlarının, bazen bu oyundan rüşvet aldıklarını yukarıda örnekle görme fırsatı yakalanmıştı. Ancak bazen kolluk kuvvetleri de, bizzat bu oyunun cazibesi ve yasağına kapılmış gibi gözükmemektedir. Suriye Polis Neferi Hamdi Efendi'nin kumar oynanan yerlere ve topluluklara katılmasının memuriyetinin gerekleriyle bağdaşmadığı vurgulanarak hakkında yapılacak tahkikat ortaya konmuştur.⁴²⁶

1900 yılının Aralık ayında Silivri ile Çatalca arasındaki Sürgün köyünde kumar oyunu yüzünden ilginç yazışmalar gerçekleşir. Kumandanlık çıkan olayların vergi tahsilatı yüzünden gerçekleştiğini söyler, ancak jandarmanın meyhanede işlet ve kumar oynayanlara müdahalesinden dolayı olayların tırmandığı bilgisi de vardır.⁴²⁷ Neredeyse bir seneye yakın soruşturmaların sürmüştüğü anlaşılmaktadır. Yortu (Noel) gecesi meyhanede kumar oynayan Rum ahali ile jandarma arasında olaylar çıkar. Kumandanlık vergi tahsilatına gidildiğinde arada atılan kurşunlarla bir kişinin öldüğünü belirtse de, ihbarların kumar oyununa engel olunmasından dolayı çıktığı yazılmıştır.⁴²⁸ Yılbaşı gecesi vergi tahsilatına gidilmesi çok mümkün gözükmemekle birlikte, sonraki yıllarda yortu gecelerinde kumar oynanmasına engel olunmasını tavsiye eden yazışmalar, bu gece hakkındaki gerçeğe en yakın tahminin, kumar oyunları olduğudur.

1901 yılı Kasım ayında, Drama polis komiseri İzzet Efendi'nin rüşvet aldığı ve kahvelerde kumar oynattığı gerekçesiyle büyük ihtimalle Selanik Adliyesi'nde katiplik yapan Sadık Mehmed'in dilekçesi üzerine gerekenin yapılması istenmiştir.⁴²⁹ Sadık Mehmed'in burada ihbarı vardır.

Kumar oynamak bazen de ibadetlerin yerine getirilmesinin önüne geçiyor ve insanlara kötü örnek olunmasına sebep oluyorsa, bu sayılan sebepler Midyat naibliği görevinden alınarak yerinize uygun birisinin tayin edilmesine de sebep olabilmektedir.⁴³⁰ Mart 1901 tarihini taşıyan yukarıdaki örnek, yerel bazda da bu tarz ihbarların Osmanlı merkez yönetimi için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

1902 yılı başlarındaki bir belgede, Kadıköy'de bazı devlet memurlarının kumar ve benzeri oyunlar oynadıklarının tespit edilmesi ve yasaklanması isteniyor. Bu belgenin ilginç tarafı şudur, devlet memurlarının kumar oynamasının Amerika'da bile yasak

⁴²⁶ ŞD. 2282/11- 11 B 1315- 6 ARALIK 1897.

⁴²⁷ DH.MKT. 2436/77- 16 Ş 1318- 9 ARALIK 1900.

⁴²⁸ DH.MKT. 2449/81- 15 L 1318- 5 ŞUBAT 1901.

⁴²⁹ DH. MKT. 2550/103- 19 B 1319- 1 KASIM 1901.

⁴³⁰ DH.ŞFR. 256/47- 16 ŞUBAT 1316- 1 MART 1901.

olduğu bilgisi belgenin satırları arasında geçmiştir.⁴³¹ Memurlukta kumar oynanmasının evrensel bir yasak olduğu kanısına varılabilir.

Memurlukta kumar oynanmasına dair hassasiyet devlet açısından oldukça vazgeçilmez bir durumdur. Gelibolu ahalisinden Mustafa'nın Gelibolu mutasarrıfı İbrahim Sarım Efendi'yi şikayet etmesi ise belgenin içeriği açısından oldukça önemlidir. Bu belgede Mustafa, mutasarrıfın kasabaya silah sokulduğu haberini araştırmadığı aynı zamanda satranç düşkününü ve kumar oynanmasına göz yumduğuna dair şikayetin tahkik edilmesi isteniyor.⁴³² Satranç düşkününü olması belki kumar oyunu oynanmasına göz yummasına bir neden olarak düşünülerek şikayet iletilmiş olsa gerektir.

Kumarbazlık sadece görevden alınmanın bir yolu da olmayabilirdi. Mart 1902 tarihli örnek, kumarbazlık bahsi açısından son derece değişik ve ilginç bilgiler içermektedir. Fransa'nın Montpeiller Ziraat Mektebi'nde eğitim gören ve kumara düşkünlüğü sebebiyle intihar ettiği bildirilen İlyas Behçet Efendi'nin cenaze masraflarının Ziraat Bankası'ndan ayrılan paradan ödenmesine karar verilmiştir.⁴³³ İlyas Behçet Efendi'nin 350 frank borcu olmasının onu intihara sevk ettiği ve cenazesinin defin masraflarının 764 frank gerektiği, o dönem Fransa elçiliğindeki İmam ve Hasib Bey tarafından takip edilmiş ve söz konusu para da onlar tarafından istenmiştir. Yurtdışında böyle bir dramatik olayın ardından aslında belge bize şunu göstermektedir, intiharına ne sebep olursa olsun cenazesinin ortada kalmaması için uğraşmış olması önemlidir.

Memurların görev başında kumara göz yumması ya da kumar oynaması durumunda sürgün ve görevden alınma gibi yaptırımlar uygulandığını biliyoruz. Ancak ordu içerisinde bir görevdeyken kumar oynanması, bu görece hafif cezaların uygulanmayacağını da gösteriyor. Hassa Ordusu nüfus kaleminde müstahdem olarak görev yapan Yüzbaşı Mehmed Bey'in sarhoşken, Makriköy'de bir gazinonun üstünde kumar oynadığı şahit olunduğundan, Askeri Ceza Kanununun onüçüncü madesi gereğince yirmi gün hapsine karar verildiği yazmaktadır.⁴³⁴

Kumar borcu bazen intihara sebep olabilirken, bazen de kumar kavgalarının tam ortasında cinayetle sonuçlanabilirdi. Bugün Kosova sınırları içerisindeki Prizrenli Kumarbaz Şaban'ın nehir kenarında cesedinin bulunmasıyla başlayan soruşturma, onu

⁴³¹ DH. MKT. 2578/23- 11 L 1319- 21 OCAK 1902.

⁴³² DH.MKT. 2594/12- 19 Za 1319- 27 Şubat 1902.

⁴³³ BEO 424/31736- 19 Z 1311- 29 MART 1902.

⁴³⁴ Y.PRK.ASK 181/62- 27 M 1320- 6 MAYIS 1902.

öldürüp paralarını alan Prizrenli Fazlı'nın tutuklanmasıyla sonuçlanmıştır.⁴³⁵ Kosova sınırlarından sık sık bu tarz haberler gelmesi, kumarın coğrafyasının yaygınlığı hakkında bir kez daha ispat sunmaktadır.

Mayıs 1903'te Selanik'in Katrin Kazası Telgraf ve Postahanesi memuru Sami efendi'nin sabahdan akşama kadar sarhoş gezdiği, kahvehaneleri dolaştığı, paralarını kumara yatırdığı ve yaptırmakla yükümlü olduğu posta direklerini yaptırmadığına dair bir muhbirin dilekçesi ile Sami efendi'nin durumunun tahkik edilmesi istenmiştir.⁴³⁶ Muhbirin bu şikayetinde Sami efendiyle kişisel husumeti olduğunu varsaysak bile belgede adı geçen kumar oynama meselesi tez metni için önemli bir vurgudur. Bundan çok kısa bir süre sonra aynı ihbar devlet memuru olmasa da devlet tarafından görevlendirilen bir mühendis için de söz konusu olacaktır. Prizren ve Yakova yollarının keşfiyle birlikte tamir ve inşaa işlerini yürütmek üzere görevlendirilen Mühendis Nuri Efendi'nin güvenilir olmadığı, kumar oynadığı ve işret ettiği için azl edilerek yerine ahlaklı ve çalışkan birinin tayin edilmesi istenmiş, kumar oynaması başlı başına bir görevi suistimal olarak görülmüştür.⁴³⁷

Görevden azledilme dışında, hiçbir memuriyette bulunmayan meşhur şahısların da faaliyetlerinin önlenmesi son derece önemli gözükmektedir. Kosova bölgesinden kumarbazlarla ilgili çok fazla istihbarat gelmesi de ilginçtir. Kumarbazların bulundukları bölgede kumar oynamalarının önüne geçilmesinin tek güvenlik yolu polislerdir. Prizrenli Ortodoks Vasilya ile Katolik Gonyakin isimindeki şüpheli şahısların kumarbaz oldukları, polislerle konuşup gezdiklerinden dolayı onların bu ilişkilerinin halkta korkuya yol açtıkları Rusya'nın Prizren konsolosunun yazısı İstanbul'a ulaşıyor.⁴³⁸

Haziran 1903'te Kalkandelen'de kumar oynarken aralarında çıkan tartışma sonucu Halid bin Mehmed'in yaralanması üzerine, oradan kaçan Ahmet ve Behçet'ten, Behçet'in yakalandığına dair telgraf çekilmiştir.⁴³⁹ Belgelere yansıyan kumarla ilişkili suç eylemlerinin bir çoğu bıçakla yaralama şeklinde gerçekleşmiş gözükmektedir. Burada söz konusu olan kumarda kaybedilen paralarla ilgili olmalıdır ve çıkan tartışmaların sonucunda da çoğunlukla bıçak kullanıldığı görülmektedir.

⁴³⁵ TFR. I. KV 2/117- 24 N 1320-25 ARALIK 1902.

⁴³⁶ TFR.I.ŞKT 10/990- 17 S 1321-15 MAYIS 1903.

⁴³⁷ TFR.I.A 6/600- 24 S 1321-22 MAYIS 1903.

⁴³⁸ TFR.I.KV. 17/1616- 29 S 1321- 27 MAYIS 1903.

⁴³⁹ TFR.I.KV 18/1774-07 Ra 1321- 3 Haziran 1903.

Gilan’da kumar oynarken birbirlerini yaralayanlar hakkında Priştine Mutasarrıfı Asaf Bey tezkiresinde, kumar oynarken birbirlerini bıçakla yaralayanlar hakkında bilgi veriyor ancak burada da kumarın ne olduğu anlatılmıyor.⁴⁴⁰

Kosova sınırlarında yeteri kadar dolaştıktan sonra, tekrar Ege kıyılarına bakmak gerekiyor. İzmir’de bulunan Mirliya Şakir Paşa’nın bazı münasebetsiz mahallerden ve kumarhanelerden, polis idaresinin mahbuslardan tahsil ettiği paradan hisse aldığı, zevk ve eğlenceye daldığı şikayet ediliyor.⁴⁴¹ Bu belgede önemli olan ifade, Şakir Paşa’nın gerçekten de bu eylemleri gerçekleştirip gerçekleştirmediği değildir. Belgede önemli olan, o yılda İzmir’de kumarhanelerin bulunduğu ifadesidir.

Bazen kumarbazların hiçbir suç işlemesine de gerek kalmadan, kumarbazlıklarından dolayı haklarına işlemler yapma hakkına devlet sahip olabiliyor. Manastırdan Aziz’in kumar oynayarak malını tüketmesi üzerine, araba ve hayvanının da elinden alınması isteniyor.⁴⁴²

Mühendis, telgraf memuru ya da polis olmak kumar oynamak için bir engel teşkil etmiyordu. 1903 yılı sona ermek üzereyken sıkça belgelerde sözü edilen yerlerden olan Prizren’de Bidayet Hukuk Başkatibi Muavini ve Zabıt Katibi Fehim ve Ahmed efendilerin, ramazan ayında kumar oynatılan yerlerde bulunduklarından dolayı görevlerinden alınmaları ve açılacak başka bir pozisyonda değerlendirilip değerlendirilemeyecekleri hakkında bilgi istenmiştir.⁴⁴³ Fehim ve Ahmed efendilerin kumar oynamalarının cezası memurluktan atılmak olmamıştır, bu yönüyle kendilerini bir miktar şanslı saymaları gerekmektedir. Ancak görev yerlerinin değiştirilmesinin bir çözüm olarak düşünülmesi ilginçtir.

Razlık’ta Yunus ismindeki bir şahsın kıraathanesinde kumar oynayan Yüzbaşı Ömer ve Mülazım-ı Evvel Ali Efendi, kendilerini ihbar eden polis memuru Derviş Efendiyi dövdükten sonra kumara devam ediyorlar ve bu iki isim hakkında gerekli işlemin yapılması isteniyor.⁴⁴⁴

Köprülü Jandarma çavuşlarından Şakir’in kumar oynattığı için kaydının silindiği belirtilen belgede iki kumarbaz arasındaki kavgada detaylı olarak anlatılıyor. Kumarda iki Osmanlı mecidiye altını kaybeden Hüseyin ile Şakir’in tartışma çıkarmaları üzerine

⁴⁴⁰ TFR.I.KV 21/2048- 23 RA 1321- 19 HAZİRAN 1903.

⁴⁴¹ Y.EE.KP 20/1912- 30 C 1321- 13 EYLÜL 1903.

⁴⁴² TFR.I.ŞKT. 23/2218- 20 Ş 1321- 11 Kasım 1903.

⁴⁴³ TFR.I.KV 47/4650-08 L 1321- 28 ARALIK 1903.

⁴⁴⁴ DH.MKT. 804/18- 10 L 1321- 30 ARALIK 1903.

hane sahibinin her ikisini de evden kovduğu, bir saat sonra Hacı Hüseyin'in aynı yere geri dönerek kapının açılmadığı ve bunun üzerine Hüseyin'in bıçakla cerh ettiği yine Kosova Vilayetine çekilen telgraftan anlaşılmıştır.⁴⁴⁵

Askeri görev yaparken kumar oynamanın farklı bir şekilde değerlendirildiği örneklerle yukarıda rastlanılmıştı. Üçüncü Ordu-yı Hümayuna mensup Nizamiye On sekizinci alayın birinci bölük üyelerinden Hasan, Zeynel, Süleyman, İsmail ve Mustafa kumar oynamaktadırlar. Bu esnada Hasan'ın kazandığı para üzerine çıkan tartışma üzerine İsmail ve Hasan, Veysel ve Süleyman tarafından öldürülmüştür. Bundan sonra Zeynel, Süleyman ve Mustafa on beşer yıl kürek cezasına çarptırılmış, söz konusu olayı bilen Mehmed'in ise kırk beş gün kürek cezasına çarptırıldığı bu kişilerin cezalarını çekmeleri için hükümete teslim edilmeleri istenmiştir.⁴⁴⁶ Gemide birbirlerini yaralayan Osmanlı askerleri örneğine benzer olsa da, burada cezalar çok daha farklı durumdadır. Burada iş biraz daha büyümüş, öyle zannediliyor ki çok fazla kişinin katıldığı bir oyun gecesi düzenlenmiştir. Ancak söz konusu belgelerin hiçbirinde alkol ya da müskirat ifadesine rastlanmaması dikkat çekicidir. Bize öyle gelmektedir ki, böylesine kalabalık kumar partilerinde özellikle alkolden uzak kalınması pek mümkün gözükmemektedir. Belgelerde yer aldığı şekliyle bu yorumu kısaca sonlandırmak yerindedir.

Piyade Üçüncü Şube Müdürü Miralay Arif Bey'in kumar oynadığından dolayı taşrada bulunan dördüncü orduya memur edilmesi, kumar oynamak suçundan daha düşük bir memuriyete gönderilenlerin bir başka örneğidir.⁴⁴⁷

Kumar borcuna batmış kişilerin, çoğu zaman bu borcu ödemenin bedelini kendilerinin çekmediği durumlar da var gibi gözükmektedir. Yakovalı Ahmed, dokuz yaşındaki kardeşini kumar borcundan dolayı zorla birisiyle evlendirmek isteyince, bu davranışının şeriat kurallarına uyup uymadığına dair Yakova Kaymakamlığı'nın bir merakı oluyor.⁴⁴⁸

Şubat 1906'da Şehzade Camii civarında öğrencileri “ahlaksızlığa” ve kumara alıştırmak isteyen Kumarbaz Ali hakkında, mektep öğrencilerinin oraya toplanmasından dolayı aralarında kavga çıktığı için izin verilmemesi ve zabıtaya da söz konusu kişi hakkında dikkatli olması tembih edilmiştir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ TFR.I.KV 48/4072- 13 L 1321- 2 Ocak 1904.

⁴⁴⁶ DH. MKT 806/6- 14 L 1321- 3 Ocak 1904.

⁴⁴⁷ Y.PRK.ASK. 224/27- 5 N 1322- 13 KASIM 1904.

⁴⁴⁸ TFR. I. KV. 100/9926- 15 C 1323- 17 AĞUSTOS 1905.

⁴⁴⁹ MF.MKT 909/33-06 Z 1323- 1 ŞUBAT 1906.

Kumarbaz olarak nitelendirilen kişilerin belgelerde adlarının yer alması onların o bölgede uzun süreden beri isimleriyle bilindiklerini bir şekilde göstermektedir. Sadece İstanbul çevresinde değil, devletin haber alma olanaklarının ve memurlarının olduğu yerlerden gelen bilgiler de, bu kişilerin hep kumar oynadıkları üzerine olmaktadır. Mart 1906'da Kudüs'ten alınan bir bilgilde, Yafa'da görevli Polis Komiseri Celal Efendi'nin rüşvet ve kumarla tanındığı ve konu hakkındaki gerekli tahkikatın yapılması istenmektedir.⁴⁵⁰

Polislerin göz yumması örneğinin tek bir örnek üzerinden gitmesi, belki de söz konusu olacak yorumlar için zayıf kalabilirdi. Şehzade Camii civarında ya da Yafa'da kumar oynatanlara karşı önlem alınması için zabıta uyarılmıştır. Ancak engellemekle görevli zabıta ya da polis, hiçbir şekilde kumardan bağını koparamıyordu.

Bir başka belge, hem kumarın yaygın bulunduğu coğrafyayı göz önünde bulundurabilmek, hem de polis memurlarının bazen görevlerinin dışına çıkılabileceği örneği açısından önemlidir. Ancak bu belgede, polis memurunun yargılanması ile ilgili karmaşa mevcuttur, dolayısıyla şimdilik polis memurunun yaptığından ziyade, kumarın sokaklarda ne denli yaygın olması üzerine odaklanmak gerekmektedir. Mayıs 1906'da Edirne'nin Sofulu kazasında devriye gezerken tesadüf ettiği kumarbazlardan rüşvet aldığı iddiasıyla zanlı olan Polis Memuru'nun hemen ifadesinin alınmasının yanlış olduğu, yargılamasıyla ilgili yanlışlıklar bulunduğu sıralanmıştır.⁴⁵¹

Edirne'de bunlar yaşanırken, başkente nispeten uzak olan yerlerden haberler gelmeye devam etmiştir. Ağustos 1906'da Vodina Bidayet Mahkemesi'nden Rum üyelerinden birisinin kumar oynayıp, işret ve borç içinde olduğu ve yolsuzluk yaptığına dair ihbarlar gelmiştir.⁴⁵²

Bu dönemin İstanbul'u ise iyiden iyiye bu alışkanlıkların sergilendiği bir yer halini almaya başlamış gözükmektedir. Monako'da kumar oynama fırsatı bulamayan bazı İspanyolların, İstanbul'a yolculuk ettiklerine dair tanıklıklar bu hali güçlendirmektedir.⁴⁵³ Kumarbazların için cazibe merkezi gibi görünmektedir. Ancak, bunlar için yeterli kumarhane sayısının olmadığı da kumarın mekanları kısmında incelenmiştir.

⁴⁵⁰ ZB 444/69- 25 ŞUBAT 1321- 10 MART 1906.

⁴⁵¹ DH.MKT. 1083/78- 02 R 1324-26 MAYIS 1906.

⁴⁵² TFR.I.ŞKT 95/9489- 11 B 1324- 31 AĞUSTOS 1906.

⁴⁵³ S.S. Cox (2013). *Bir Amerikan diplomatının İstanbul anıları*. (çev: Gül Çağlalı Güven), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, s.457.

İstanbul'a İspanyol kumarbazlar gelirken, imparatorluğun Balkan coğrafyasından kumarla ilgili gelen haberler de hiç kesilmiyordu. Kumardan dolayı çıkan suçların bildirilmesinde bu coğrafya geniş bir yer kaplıyor. Kumar oynarken ortaya çıkan yaralanmalar ya da öç almalar, her zaman bıçakla gerçekleşmeyebiliyordu. Bazen kumar esnasında gerçekleşebildiği gibi, kumardan uzun zaman sonra da suç gerçekleşebiliyordu. Bu örneklerden birisi, Ekim 1906'da Yakovalı Ahmed Beyzade Yusuf Bey ile, hizmetçisi Şakir'in tüfek kurşunu ile yaralanmalarıdır. Onları tüfekle yaralayan failin kumar meselesinden dolayı bu eylemi gerçekleştirdiği, karısıyla beraber derdest edildikleri bu sırada eğer çevrede bir galeyan meydana gelirse sakinleştirmek üzere bir müfreze asker talep edilmiştir.⁴⁵⁴

Kumar oynadığının haber verilmesi üzerine, bu suçunun ortaya çıkmasını istemeyen, devlet gözünde suçlu konuma düşecek kişilerin, daha öncede kumar oynarken değil ama kumar oynadıktan sonra bunu ihbar eden kişileri öldürdüğü örnekler ortaya çıkmıştı. Bulgaristan hattında Dolen mıntıkasındaki İvaztepe kulesi onbaşı Osman, kendisinin kumar oynadığını ihbar eden Mehmed bin Hasan'ı mavzer tüfeği ile öldürür. Cinayetin ardından silahıyla beraber Bulgaristan'a kaçtığı belirtilerek, Osman'ın yakalanması istenmiştir.⁴⁵⁵

Yakova Kaymakamlığı, Hacı ömer mahallesinden Şükrü'nün kumar meselesinden dolayı tabanca kurşunuyla Muhtar b.İbrahim'i yaralıyor.⁴⁵⁶ Yakova'da kumarla ilgili suç haberleri ardı arkası kesilmemektedir. Bunun hemen ardından Yakova'dan bir başka yaralanma haberi gelmiştir. Şaki Bayram, Mitos Lapah ve Maloş Hamza arasında kumardan dolayı çıkan olayda Mitos ve zevcesinin yaralandığı bildiriliyor.⁴⁵⁷

Kumarbazlar, kumara ilişkin suçlarla ilgili anlatının bu yerinde, birden fazla bölümün içerisine girebilecek bir belge bulunmaktadır. Belgede hem oyun türüne dair bir açıklama mevcuttur, hem de içerisinde suç vardır. En önemlisi de, çok nadir olarak bir belge içeriğinde oynanan oyunun şekline dair bir tasvir de bulunulmuştur. Olay nedense yukarıdaki belgelerde de sıkça olayların yaşandığı yer olan Balkan şehirlerinden Üsküb'te yaşanmıştır. Ocak 1908'de gönderilen bu telgrafta, Kumanovalı Tako'nun Necib bin Abdurrahman'ı nasıl öldürdüğü detayları ile anlatılmaktadır. Üsküb'te Seher Oteli'nde akşam üç buçuk civarlarında aynı mahalleden kumarbaz Kadri'nin de aralarında

⁴⁵⁴ TFR.I.KV. 144/14322- 3 N 1324-21 EKİM 1906.

⁴⁵⁵ A.MTZ 152/55- 20 Z 1324- 4 ŞUBAT 1907.

⁴⁵⁶ TFR.I.KV. 164/16329- 29 R 1325- 11 Haziran 1907.

⁴⁵⁷ TFR.I.KV. 170/16938- 26 C 1325- 6 Ağustos 1907.

bulunduğu bir ekip, zil tavlâ üzerine kumar oynamaktadırlar. Bu arada iki mecidiye kadar para kaybetmiş olan Tako, revolver(tabanca) kurşunuyla Necib'i öldürdükten sonra kaçması üzerine, Kumanova kaymakamlığına çekilen telgraf ile bu şahsın derdest edilmesi istenmiştir.⁴⁵⁸ Bu belge aslında bize bir çok şeyi anlatmaktadır. Birincisi, belgelerde kumar oynarken derdest edilen, kumar oynarken yakalanan şahıslar hakkında ifadeler geçerken, bu şahıs ve olayların merkezinde bildiğimiz kumar araçlarının olmayabileceğidir. İkincisi, tavlâ gibi bir oyunun galibi ya da mağlubunun, para ödülü konularak söz konusu oyunların da bir kumar vasıtası haline getirilebileceğidir. Belgelerin çok nadir olarak tasvir ettikleri budur. İstanbul'da pek eski olmayan tavlâ oyununun, son yüzyılda yayıldığı ve hatta Osmanlı hanımları arasında bile oynandığı bilgisi, belgenin değerini de biraz daha ortaya çıkarmaktadır.⁴⁵⁹ Bu yaygın oyun, kumar aracı olarak kullanılmıştır.

Stamboul gazetesinin 12 Ağustos 1908'de çıkan sayısında, suçlulara getirilen afların şehirde emniyetsizliği ve asayişsizliği had safhaya çıkardığını sütunlarına taşıması⁴⁶⁰, 1908 sonrası kumarla ilgili işlenen suçlar açısından toplumsal bir tüyo vermektedir. Kumarbazların da bu aflardan çıkmış olabileceği, 1908 sonrasında da kumarla ilgili suçların devam edeceği öngörülebilir.

Rum kumarbazlarının Dolapderesi, Elmadağ ve Sazlıdere civarındaki Avcı tabur efrad-ı askerlerine kumar oynatarak paralarının alındığı bu durumun da önlenmesi için bölgede gece gündüz memur gezdirilmesi isteniyor.⁴⁶¹

Meşrutiyet'in ilanından sonra da kumarbazlarla ilgili takibat ve soruşturmalar devam etmekte hatta uzak coğrafyalardan da istihbarat alınmaktadır. Bugün Libya toprakları içerisinde yer alan Bingazi'de Diyarbakır Valisi Galip Paşa bulunmaktadır. Paşanın Bingazi'de kumar oynadığı ve yanına bir takım "rezilleri" alarak eğlence düzenlemesi nedeniyle bir an evvel İstanbul'a dönmesi Mayıs 1909'da istenmiştir.⁴⁶² Galip Paşa böylece görevinden alınmış, ancak hakkında bir ceza düzenlemesi istenmemiştir.

⁴⁵⁸ TFR.I.KV 183/18230- 2 Za 1325-06 Ocak 1908.

⁴⁵⁹ Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s.381.

⁴⁶⁰ Aksu, 2017, a.g.k, 223.

⁴⁶¹ ZB 358/68- 31 KE 1324- 13 OCAK 1909.

⁴⁶² DH.MKT. 2818/66- 29 R 1327- 20 Mayıs 1909.

Komiser Galip ve Hamdi efendilerin kumarbaz ve ayyaş olduklarından dolayı görevlerinden alınma istekleri Dahiliye Nezareti'nce talep ediliyor.⁴⁶³

Kumarbazların ikamet ettiği yerlerin bilinemediği durumlar da olmuştur. Kalkandelenli Arnavud İbrahim hakkında yapılan tahkikat sonucu, ikametinin bilinemediği ama kumarbaz ve dolandırıcı olduğu yazılmıştır.⁴⁶⁴ İbrahim'in nasıl bir suçlu olduğu da kategorize edilmiştir. Kumar oynattığı ve fuhuş yaptırdığı ihbar edilen Musiki-i Hümayun zabitanından Tahsin Bey hakkında da tahkikat yapılması isteniyor.⁴⁶⁵

1911 kışında bugünkü Balıkesir'in Balya ilçesinde Vasil'in kahvesinde çok ilginç bir olay meydana gelmiştir. Balya'da birkaç kişi gece saat üçte bir kahvede oturdukları sırada Musa namındaki bir polis memuru içeri girerek kumar oynadıkları iddiasıyla oturan kişilerin ceplerinden paralarını almaya çalıştığı ve orada bulunan Jandarma Hüsnü'nün de Yorgi ismindeki birini öldürdüğü belgenin ilk kısmında yazılıyor. Yorgi'nin kahvehanenin arka kapısından büyük ihtimalle kaçmak için hareket ettiği sırada, Jandarma Hüsnü'yü kapının önünde görünce bıçağıyla saldırdığı ve Hüsnü'nün de kendini korumak için Yorgi'yi öldürdüğü iddiası daha sonra alınan ifadeler ve tahkikatla aydınlanıyor. Yorgi'nin arkadaşları, maktulün yanında bıçak olmadığını ve jandarmanın hiçbir mecburiyeti bulunmamasına rağmen Yorgi'yi öldürdükleri ifadesi araştırılarak, müstantıklık (savcılık) Hüsnü'nün cinayetle mahkemeye çıkarılmasına karar verildiği söylenerek belge sonlanıyor.⁴⁶⁶

Turgut Çeviker'in *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-II* adlı kitabında göze çarpan bir karikatür vardır. Kumarbazlardan bahsedilirken bu karikatürden de söz etmek gerekir. *Latife* dergisinin 2 Temmuz 1911 sayısında Maliye Bakanı Cevat Bey, üzeri tamamen iskambil kağıtlarıyla dolu gömleğiyle bir masada konuşmasını yaparken ağzından da şu sözler dökülür: “Efendiler, bana güveniniz. Yeniden eski makamıma çıkıncaya kadar, kumar oynamayacağım!...”⁴⁶⁷

İmparatorluk sınırlarının içinde olmak, soruşturulmayı ve eğer görevde iseniz azledilmenize sebep olabilir. Ancak daha önce de örnekleri görüldüğü üzere, Osmanlı tebaası içinden olmak, dünyanın neresinde olursanız olun bir şekilde arşiv kayıtlarına girmenizi sağlıyor. Ocak 1912'de Almanya'da garsonluk yapan Osmanlı tebaasından ve

⁴⁶³ DH.MUİ. 2/13- 17 Ş 1327- 13 EYLÜL 1909.

⁴⁶⁴ DH.EUM. KADL. 4/29- 11 M 1329- 12 Ocak 1911.

⁴⁶⁵ DH.EUM. KADL 4/39- 13 M 1329- 14 Ocak 1911.

⁴⁶⁶ DH.H. 29/30- 21 RA 1329- 22 MART 1911.

⁴⁶⁷ T. Çeviker (1988). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü- II*. İstanbul: Adam Yayınları, s.49.

İncirli adası ahalisinden olduğu belirtilen Emanuel Konstantin'in kumar oynadığı için Üç yüz mark para cezasına çarptırıldığının bilgisi Hariciye Nezareti'ne ulaştırılmıştır.⁴⁶⁸

Kumar vesair kötü alışkanlıklarından dolayı Zonguldak kömür memuru yüzbaşı Ali Efendi'nin işlerin sık sık aksaması, kömür yüklü gemilerin limana geliş gidişlerinde problemler olmasından dolayı, görevinden azledilerek yerine Yüzbaşı Hasan efendi'nin tayini yapılmıştır.⁴⁶⁹

1913 yılında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, İstanbul'da suikaste uğramıştır. Sadri Sema, bu suikastle ilgili aralarında kumarbazların da olduğu ve yargılama sonucu asılacak grubu suçlarken:

Ne yapacaklardı, ne olacaktı? Topal Tevfik, Abdullah Safa, Kumarbaz Ziya, Harbiyeden matrud Şevki kabine mi kuracaklardı? Bu serseriler mi memleketi o günlerde saran ve sarsan buhrandan kurtaracaklardı?

Bunlar ki asıl elebaşları Beyoğlu kumarhane ve sefahathanelerinde içki, kumar ve fuhuş ile bulaşık birer paçavradır.⁴⁷⁰

Kumarbazlar sürüldükten sonra ailelerine yardım edildiğini tahmin edilmektedir. Kumarbazlıktan dolayı Sinop'a sürülen Rafet el Sevyoliya'nın ailesinin önce muhtacın defterine kaydedildiği, Rıfat affedildikten sonra defterden silindikleri görülüyor.⁴⁷¹

Mektepli mecmuasının 11.sayısı Eylül 1913 yılında içeriğinde “*Kumar, saadeti, zamanı, serveti namusu mahv ider..*” başlığıyla yer alan yazısında, bir tüccarın kumar oynarken nasıl katil olduğunu anlatıyor.

Bundan iki sene sonra bir gece idi. Kumarhanenin kapusu kapanmış, perdeleri indirilmiş, büyük bir lamba oda dahilini tenvir itmekte bulunmuş idi. Sigara dumanları hafif bir sis gibi etrafı istila ederken havayı ihlal ediyordu. Kumarbazlar toplanmışlar, hepsi ikişer üçer masa başlarına dağılmışlardı. İki sene evvel zengin ve mesud olan tacir, sermayesini kumar yolunda bitirmiş, sermayesinin son kırıntısı olan beş lirasını da son bir ümidle bu akşam kumar masasının merhametsiz, hain ellerine tedvin itmiş, oynamağa başlamıştı.

Oyun kızıışmış, akılsız tüccar yenilmeğe başlamıştı. Bunun üzerine hile oyunu kazanmak istedi fakat nihayet. Karşısındaki adam bunu görmüş derhal oyunu bırakarak: hilekar, namussuz herif diye ağzına geleni söylemeye başlamıştı... herkes bunların başına toplanarak ayırmaya çalışıyorlardı. Fakat kumarbazlar hala söyleniyor, küfr idiyordu.

⁴⁶⁸ DH.H. 61/62- 4 S 1330- 24 OCAK 1912.

⁴⁶⁹ DH.MTV. 49-2/48- 18 R 1331- 27 Mart 1913.

⁴⁷⁰ Sadri Sema, Eski İstanbul Hatıraları, s. 519.

⁴⁷¹ DH. EUM. MHM. 71/85- 10 M 1332- 9 Aralık 1913.

Zavallı tacir, hiddetlenmeğe kanı beynine hücum itmeye başladı. Kendisini gaip itmişti. Hemen revolverini çıkararak ateş itdi. Çıkan kurşun hasmının göğsüne tesadüf itmiş, heman yere devirmişti... Bedbaht tacir bütün manasıyla bir sefil olmuşdu.⁴⁷²

Polis elleri kelepçeli şekilde zanlıyı oradan çıkarmış, zavallı adam “ah nihayet namusumda mahv oldu” diyerek götürülmüştür. Arşiv belgeleriyle devam eden bu bölüm de, söz konusu suçların nasıl gerçekleşmiş olabileceğine dair tahayyül de derginin bu satırları sayesinde ortaya çıkıyor.

Bu tarih aralığında kumarın yaygınlığı artarak devam etmişti. Bununla bağlantılı olarak suçlar da artıyor gözükmektedir.⁴⁷³

Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı ve sürdüğü yıllarda da kumar oynadıkları bilinen isimler hakkındaki soruşturmalar, Dahiliye Nezareti’ne gelmeye devam etmiştir. Bu arada İstanbul özelinde imparatorluk coğrafyası büyük bir ekonomik buhran içerisindeydi. Savaşın yıkıcı etkileri yaygınlaşmaktadır. Öyle ki, 1914-1918 arasında ekmek 38 kat, şeker fiyatları 65 kat artmış gözükmektedir.⁴⁷⁴ Bu tarih aralığını biraz daha genişletmek gerekirse, kumarbazların ya da kumarhanelerin ne kadar arttığı ve kolay para kazanmanın ne kadar önemli hale geldiğini 1920’li yıllara kadar görmek mümkündür. 1914 ile 1920 arasında İstanbul’da temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının %1350 arttığı ve bunun Londra ve Paris gibi şehirlerden oldukça yüksek olduğu bilinmektedir.⁴⁷⁵

Memleketin huzur ve asayişini bozmaktan ve kumar oynatmaktan dolayı sınırışı edilen Yunanlı Jüstinyani ve arkadaşlarının İstanbul’a geri dönme talepleri emniyet müdürlüğü tarafından reddediliyor. Yunan sefareti de, Jüstinyani’nin tüccar olduğu ve namus erbabı olduğu için İstanbul’a dönüşüne izin verilmesini istemesi belgenin içinde yer alıyor.⁴⁷⁶

1914 Cemal Paşa’nın 4.Ordu Komutanı olarak, Suriye’ye gittiği zaman yanında bulunan ve anılarını kaleme alan Falih Rıfkı Atay, *Zeytindağı* kitabında, Türk milliyetçiliğine karşıt çalışmaları olan Yusuf Hani adında bir kişiden söz eder;

Bir gün kumar masasında Yusuf Hani’ye bir kağıt getirip imzalatmışlardı. Divanıharb, imzaladığı bu vesikanın bir istiklal beyannamesi olduğunu kendisine anlatıncaya kadar, Yusuf Hani ne yaptığını bilmemişti.

⁴⁷² Mektepli, 21 Ağustos 1329, sayı 11, şevval 1331.

⁴⁷³ Kumar suçlarının istatistik bilgileri için bkz. M. Yolal (2018). *Osmanlı devleti’nde şans oyunları ve kumar*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴⁷⁴ Stefanos Yerasimos “Kozmopolit bir yapıdan milliyetçiliğe”, İstanbul 1914-1923, s.18.

⁴⁷⁵ François Georgeon “Gülüşün ve Gözyaşlarının Kıyısında” İstanbul 1914-1923, s.85.

⁴⁷⁶ DH.EUM.EMN. 72/2- 18 C 1332- 8 MAYIS 1914.

-Aman diyordu; beni bırakınız. Zenginim, güzel bir karım ve çocuğum var. Oyundan ve zevkten başka bir şey peşinde değilim. Bu imza benim olabilir. Fakat nasıl anlatayım, imzama bir poker fişi gibi atıvermişim.⁴⁷⁷

Yusuf Hani kendisinin serbest bırakılmasını isterken, Batum'da kumar oynamak suçundan dolayı Sivas'ta polis olan Ahmed Rüşdü Efendi birikmiş maaş ve harcırahlarını talep ediyor.⁴⁷⁸

Ocak 1916'da Birinci Dünya Savaşı tüm hızıyla cephelerde devam ederken, Kütahya'nın Hamidiye Mahallesi'nde kumar oynayanlar vardır. Kumar oynayanlar arasında çıkan tartışmada, Kel İzzet kama ile Hüseyin Çavuşu katletmiş ve cihet-i adliyyeye teslim edilmiştir.⁴⁷⁹

Ocak 1917 tarihli belgede, Diyarbakır İstinaf Reisi Vasıf, Sulh Hakimi Sadık Efendi ve Halaskaran Grubunun kurucularından olup Diyarbakır'da zorunlu ikamete tabi tutulan Ferid Paşa'nın bir grup halinde yaşadıkları, kumar ve benzeri eğlenceler düzenledikleri bilgisi alınıyor. Ferid Paşa'nın yer değişikliği yapılması ve belgede adı geçen diğer iki isminde memuriyetten atılmaları şifreli bir şekilde Nezarete ulaştırılıyor.⁴⁸⁰ Galip Paşa gibi Ferid Paşa'nın da sadece yer değişikliği yapması uygun görülmüştür.

Devlet memurlarının kumar oynamalarının yasaklanması hakkındaki düzenlemelerin ayrıntıları zaman geçtikçe netleşmeye başlayacaktır. Böyle bir ihtiyacın doğmuş olması da devlet memurları arasında kumar alışkanlığının gittikçe arttığını göstermektedir.

Sonunda 1917 yılında bu cezaların ayrıntıları netleşmiş gözükmektedir. Birinci defada tenbih (kınama), ikinci defa tam maaş kesintisi ve üçüncü defada görevlerinden azledilmelerine ilişkin cezalar ortaya çıksa da herhangi bir hapis cezası öngörülmemesi de ilginçtir.⁴⁸¹

Devletin bütün memur ve müstahdemlerinin kumar oynamalarının yasak olduğuna dair tahrirat aşağıdaki yerlere gönderildiği yazmaktadır: İstanbul, Edirne, Ankara, Aydın, Bitlis, Beyrut, Haleb, Hüdavendigar, Diyarbakır, Suriye, Sivas, Kastamonu, Konya, Mamuret'ül-aziz, Musul, Eskişehir Mutasarrıflığı, Urfa, İçel, İzmit, Bolu, Teke, Canik,

⁴⁷⁷ F.R. Atay (2012b). *Zeytindağı*. İstanbul: Pozitif Yayınları, s.55.

⁴⁷⁸ DH.EUM.MEM. 60/90- 29 RA 1333- 14 ŞUBAT 1915.

⁴⁷⁹ DH.EUM. 5.ŞB 20/19- 24 S 1334- 1 OCAK 1916.

⁴⁸⁰ DH.ŞFR. 542/77-26 KE 1332- 8 OCAK 1917.

⁴⁸¹ MV 210/78- 19 S 1336-4 ARALIK 1917.

Cebel-i Lübnan, Çatalca, Kudüs, Karahisar-ı Sahib, Karesi, Kale-i Sultaniye, Kayseri, Kütahya, Maraş, Mentеше, Niğde, Medine-i Münevvere.⁴⁸²

Memurların kumar oynamasının cezası tespit edilmiş ve uygulanması için sık sık uyarılar çeşitli Nezaretlere gönderilmiş gözükmektedir. Memurların kumar oynamasına dair bu kısa bölümü, dili ve işaret ettiği alışkanlık bakımından oldukça açıklayıcı bir belge ile sonlandırmak gerekmektedir.

“Kumar oynama ve oynatmayı alışkanlık haline getiren Dahiliye nezareti memurlarının”⁴⁸³ görevlerinden alınacağı ifadesi, daha önceki belgelerdeki tanımlamalardan biraz farklılaşmakta, Dahiliye nezaretinin memurlarının kumarı önleme vazifesi ve oynama alışkanlığı arasında daha çok gidip geldikleri söylenebilmektedir.

Şubat 1918’de Galata polis merkezinin bodrumunda bir ceset bulunuyor. Adliye memuru ve zabıta tabibi İbrahim Bey’in teşhisinde 35 yaşlarında Müslüman olan ve tahminen bir iki gün önce öldüğü anlaşıyor. Üzerinden çıkan bir evraka göre ölen kişinin serseri ve kumarbaz takımından Karahisarlı Ömer bin Abdülaziz isminde bir şahıs olduğu anlaşılmış ve soğuktan korunmak için girip yattığı bodrumda öldüğü ayrıca tahkikatın da arz edileceği yazılmıştır.⁴⁸⁴

Zabıta ve polise gözaltında iken kapıyı kırıp kaçmaya çalışırken daha sonra küfreden “kumarbaz” İşkodralı Naci’nin Bursa’nın o dönemdeki mıntıkası dışındaki Eskişehir’e sevk edilmesi isteniyor.⁴⁸⁵

1919’un başlarında ise Burdur’da kumar oynayan üç Rum’un kavga ederek birini yaraladıkları haberi ulaşır.⁴⁸⁶

3.3.1. Pangaltı Cinayeti

Şubat 1895’te II. Abdülhamid devrinde azınlıkları da ilgilendiren önemli bir cinayet haberi önce gazetelere daha sonra da arşiv belgelerine düşer. İstanbul’da çıkan *Osmanischer Post* gazetesinde, esvapçıbaşı İsmet Bey’in oğlunun “güya” kumarda iki bin Osmanlı lirasını kaybettiğinden dolayı cinayeti işlediği, ancak belgenin devamında söz konusu olayın böyle temiz bir aileye atılabilecek bir iftira olabileceği hatta saraya da

⁴⁸² DH.İ.UM.EK 44/57- 14 Ra 1336- 28 Aralık 1917.

⁴⁸³ DH.HMŞ. 4/1-06- 10 L 1334- 19 TEMMUZ 1918.

⁴⁸⁴ DH.MKT. 32/24- 17 Ca 1336- 28 Şubat 1918.

⁴⁸⁵ DH.EUM.AYŞ. 66/24- 12 N 1337- 11 Haziran 1919.

⁴⁸⁶ DH.EUM.AYŞ. 2/30- 26 C 1337- 29 MART 1919.

bunun etkisi olabileceği sebebiyle olayın iyice araştırılması ve gerekirse gazetenin kapatılmasından bahsediyor.⁴⁸⁷ Belgede, olayın neden iyice araştırılması gerektiği ve gerekirse gazetenin kapatılmasından bahsedilmesinin sebebi aşağıda görülecektir.

31 Ocak 1895 akşamı Pangaltı’da Yıldız Sarayı’nda görevli Safranbolulu Mustafa elinde bıçakla Tünel şirketinde çalışan Alman vatandaşı Andrew Stuppeyi öldürmüş, sonra da birçok farklı milletin insanı da yaralamıştır.⁴⁸⁸ Osmanischer Post gazetesi, Andrew Stuppe’yi öldürenin, İsmet Paşa’nın oğlu olan Fehim Paşa olduğunu yazmış ve gazete daha sonra bu haberi düzeltmiştir.⁴⁸⁹

Fehim Paşa, II. Abdülhamit devrinin önemli hafiyelelerinden birisidir. Fehim Paşa’nın kumarhane ve umumhanelerden (genelevlerden) haftalık vergi alanlar arasında olduğu da yazılmıştır.⁴⁹⁰ Konu hakkında kalem oynatan Nurcan Abacı da olayın aydınlatılamamış olmasını vurguluyor. Belgede geçen bir kumar ifadesinden yola çıkarak, asıl failinin kim olduğunun bilinmediği bir cinayet öyküsüyle karşı karşıya kalınmış oluyor.

3.5. İskambil Kağıtlarının Dolaşımı

İskambil kağıtlarının kökeni hakkındaki tartışmaları Birinci Bölüm’de görmüştük. Memlûk destelerinin Topkapı Sarayı’nda bulunmuş olması, yaklaşık 500-600 senelik bir geçmişe sahip olan Osmanlı-Memlûk ilişkilerinde, iskambil kağıtlarının imparatorluk topraklarında bir şekilde bilinmemesi mümkün gözükmemektedir. Ancak önemli olan ne kadar yaygın olduğudur.

İskambil kağıtlarının dolaşımında olduğunu belgelerden anlamamız mümkündür. Bu dolaşımın vergilendirilmesi ve iskambil kağıtlarının kullanımına ilişkin bir ayrı başlık altında değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Araştırmanın tarih aralığındaki ilk belge Ocak 1891 tarihli dir. Bu belgede, iskambil kağıtlarından inhisara (vergi) alınmanın bir gelir kaynağı yaratabileceği üzerinde durularak, bunun memur komisyonuna havalesi belirtilmiştir.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ BEO 564/42298- 7 Ş 1312- 3 ŞUBAT 1895.

⁴⁸⁸ N. İleri (2013). Pangaltı Cinayeti 1895: Katil Kim?. *Edebiyatımızın Üvey Evladı Polisiye*, İstanbul: Bağlam Yayınları, Kasım, s.24.

⁴⁸⁹ İleri, 2013, **a.g.k.**, 26.

⁴⁹⁰ İrtem, 1999, **a.g.k.**, 33.

⁴⁹¹ Y.EE.139/83-02 C 1308-13 ocak 1891.

Memur komisyonundan olumlu görüş alındığı yaklaşık 1 sene sonra anlaşılmaktadır. Ekim 1892’de İstanbul’a ithal olarak gelen iskambil kağıtlarından “şimdilik” kaydıyla iki kuruş resm alınması istenerek, ticaret anlaşmalarında bu maddenin dikkate alınması isteniyor.⁴⁹² Bir yandan kumarla ilgili mücadele sürüyor, diğer yandan iskambil kağıtlarından vergi alınmıyordu.

Aynı dönemde Türk edebiyatının önemli aşamalarından birisi olarak kabul edilen Samipaşazade Sezai’nin *Sergüzeşt*’in de Asaf Paşa’nın eşiyle kağıt oynaması anlatılır.⁴⁹³ Terim itibariyle evlerde parasal karşılığı olmadan oyunlar hakkında kumar yorumu yapmak zordur, ancak *Sergüzeşt*’in de gösterdiği gibi toplumsal yapının arkasında iskambil kağıtlarıyla oluşan tanışıklık vardır. Buradan da zaman zaman arşivlere yansıyan haliyle “devlet”in rahatsızlığı belirtileri de çıkmış oluyordu.

1896’da Memalik-i Ecnebiye’den gelen sigara, iskambil kağıdı, kibrit, ispiro ile petrol gazının resmi gümrüğünü gösteren belge de gönderilmiş olsa da, burada iskambil kağıtlarına dair herhangi ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır.⁴⁹⁴ Oyun kağıtlarının yoğun bir şekilde dolaşıma girdiği ortadadır. Ve bunda devlet izni de bulunmaktadır. Vergilendirme ile alakalı rakamlar ortaya konulmuş olsa da, bu kez yeni bir gelir kapısı aralanmak istenmektedir.

Eylül 1898’de Edirne’deki Bank-ı Osmani sabık katibi Magridis, Memalik-i Mahruse-i Şahane’de bulunan kahvehane, gazino ve benzeri yerlerdeki oyun kağıtlarından belediyenin ruhsat istemesi halinde hazinenin yıllık yüz bin lira gelir elde edeceğine dair arzuhalı yetkililere ulaşmıştır.⁴⁹⁵ Bu dilekçede ciddiye alınmış olsa gerektir.

19.yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluk sınırlarına Fransa’da üretilen iskambil destelerinin gönderildiği bilgisi mevcuttur.⁴⁹⁶ Dolayısıyla gönderilen bu destelerin tehlike oluşturmamalarının imparatorluk insanlarınca kullanıldığını düşünebiliriz.

İskambil kağıtlarının vergilendirilmesi konusunda başkaca bir kafa karışıklığı olmadığı, sonradan vergilendirme hususunda herhangi bir belgeye isabet edilmemesinden anlaşılabılır. Ancak öyle görünmektedir ki, iskambil kağıtları ile devletin bir başka problemi ortaya çıkacaktır. İskambil kağıtlarının ilk çıktıkları dönemden itibaren resimli

⁴⁹² BEO 83/6198- 14 ra 1310-6 Ekim 1892.

⁴⁹³ Samipaşazade Sezai, *Sergüzeşt*, s.48.

⁴⁹⁴ BEO 761/57068- 23 L 1313- 7 nisan 1896.

⁴⁹⁵ DH.MKT. 2111/65- 12 Ca 1316- 28 Eylül 1898.

⁴⁹⁶ C.P. Hargrave (1986). *A history of playing cards*. New York: Dover Publications.

olduğu bilinmektedir. Özellikle, iskambil destesinde kullanılan resimler üzerinden de İmparatorluğun bir hassasiyet geliştirdiği görülecektir.

Nisan 1905'te üzerlerinde İslam yazısı ve kıyafeti bulunduğu, bu kağıtlarla oyun oynandığı için bu kağıtların ülkeye girişine izin verilmemesi üzerinde önemle duruluyor.⁴⁹⁷ Ancak, söz konusu iskambil destelerinin yönetim kademesinde bir karışıklığa yol açtığı görülmektedir. Rüsumat Emaneti, Zaptiye Nezareti'nin üzerinde İslam kıyafeti ve yazısı bulunan iskambil kağıdlarının iddia edildiği gibi gümrüklerden geçirilmediğini bildirmiştir.⁴⁹⁸ Bu karışıklığın üzerinden çok geçmeden, sözü geçen İskambil kağıtlarının bir tanesi belgeye eklenmiş ve yine bu kağıtların gümrükten geçirilmediği vurgulanmıştır.⁴⁹⁹

Bu karışıklığın nasıl çözüme ulaştığını, yine arşiv belgeleri göstermektedir. Aradan geçen 8 yıla rağmen, üzerinde padişah tasviri bulunan iskambil kağıdlarının bir şekilde dolaşımında kaldığı, kullanılmasının engellenemediği görülmektedir. Bu kağıtlar, Rüsumat Dairesi'nin söylediği ve iddia ettiği gibi gümrüklerden geçirilmiyorsa, kaçak yollarla ülkeye girişinin sağlandığı söylenebilir. Bu kağıtlarla oyun oynamakta bir sakınca görmeyen “tebaa” ile devlet arasında ciddi bir görüş farkı olduğu da ortaya çıkmaktadır. Ocak 1913'te bu kez devreye Meclis-i Vükela girmiş ve üzerinde Tasvir-i Hümayun içeren iskambil kağıdlarının gümrüklerce geçişinin yasaklanması kararını almıştır.⁵⁰⁰ Arkasından yine bazı kahvehanelerde, “zat-ı huzur-ı padişahi”nin tasvirini içeren iskambil kağıdları ile “lubiyyat” icra edildiğinden, bunların ithalinin yasaklanması gerekli görülmüştür.⁵⁰¹ Bu dolaşım ve arada uzun bir zaman olmasına rağmen, iskambil kağıtlarının girişinin yasaklanamaması bu tezin dayandığı toplum hayatındaki değişmelerin hızlılığı ve engellenemezliği üzerine de bir fikir sunmaktadır.

1908 yılının Mart ayında, iskambil kağıtlarının sadece yurtdışından getirilmediğini yurtiçinde de kaçak yollarla üretildiğini görüyoruz. Mercan'da Çakmakçılar Yokuşu'nda büyük yeni han'ın altında dört numarada ikamet eden Yanni'nin mücellidhanesinde basılmak üzere hazır iskambil kağıdı provaları ve demirden kalıplar ele geçirilmiştir.⁵⁰²

⁴⁹⁷ BEO 2549/ 191166- 8 S 1323- 14 NİSAN 1905.

⁴⁹⁸ BEO 2612/195844-27 R 1323-12 HAZİRAN 1905.

⁴⁹⁹ BEO 2659/199425- 6 Ş 1323- 6 EKİM 1905. Ayrıca bkz. Ek 6.

⁵⁰⁰ MV 173/18- 07 S 1331- 16 OCAK 1913.

⁵⁰¹ BEO 4135/310057- 09 S 1331- 18 ocak 1913.

⁵⁰² DH.MKT 1245/14.

Haziran 1918’de Memalik-i Osmaniye’deki İngiliz ve Fransız esirlerinin iskambil kağıdı oynamalarına müsaade edildiği ve rus savaş esirleri için de aynı ayrıcalığın tanındığını okuyoruz.⁵⁰³

⁵⁰³ HR. SYS. 2230/69.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET’TE KUMAR

Tanzimat öncesi dönemden başlayarak kumar oynama alışkanlıklarının anlatılmasında son bölümümüzü Erken Cumhuriyet devri oluşturmaktadır. 1839’dan itibaren yoğunlaşarak artan modernleşme ve hayat tarzının değişmesi meselesi, Cumhuriyet ile birlikte yeni bir aşamaya geçecektir. Bu aşamaya kadar, kumar toplumun her katmanında yayılmaya devam etmiştir. Ancak bu evre öncekilerden çok farklı değildir. Kumar oynanan yerleri polis basmaya devam etmekte ve kumarbazları da tevkif etmektedir. Cumhuriyet devri aynı zamanda Milli Piyango İdaresi’nin kurulduğu ve geniş halk kitlelerince oynandığı ve katılımının sağlandığı bir dönemin de başlangıcıdır.

Erken Cumhuriyet için eğlence, mekanları ve biçimleriyle modernleşmenin ya da Batılılaşmanın “er meydanı” sayılabilirdi.⁵⁰⁴ Çünkü, Tanzimat’tan itibaren başlayan değişim ve dönüşümler tepe noktasına ulaşmıştır.

Bu bölümde, en önemli başlık olarak Yıldız Kumarhanesi durmaktadır. Bu kumarhanenin kuruluş ve kapatılış sürecine gelmeden önce Cumhuriyet toplumunda kumar olgusunun ve algısının nerede durduğunu öğrenmemiz gerekmektedir. Erken Cumhuriyet devri, bir tek parti iktidarıyla özdeşleşmiştir. Dolayısıyla, Cumhuriyet ideolojisinin modernleşme algısı da önemli bir yer tutmuştur.

Çalışmanın ana odak noktası ve ağırlık merkezini Osmanlı Arşivi’nden alınan belgeler oluşturmaktadır. Ancak, bugün Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Cumhuriyet Arşivi’nin aynı sayıda veri sunamadığını söylememiz gerekmektedir. Dolayısıyla bu bölümde, gazete ve dergilerin oldukça fazla yer tuttuğunu ve kaynak oluşturduğunu belirtilmeliyiz.

Erken Cumhuriyet devri için, toplumun kumar olgusuyla olan ilişkisini kısaca gözden geçirmemiz, Tanzimat’tan itibaren ortaya çıkan toplumsal değişim ve dönüşümü anlamamıza yardımcı olacaktır.

⁵⁰⁴ Ç. Tercüman (2018). *Türk Romanında Moda ve Toplumsal Değişim (1923-1940)*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.177.

4.1. Cumhuriyet Toplumu Ve Kumar

Erken Cumhuriyet devri, bir çok köklü reformla beraber okunmalıdır. Toplumun değişmesi istenen nokta ise aynı olmamış gözüküyor. Öyle ki, kumar, Erken Cumhuriyet döneminde danstan sonra gelen en moda aktivite haline gelmiş gözükmetedir.⁵⁰⁵

Sebilürreşad dergisi 25 Mart 1337 (25 Mart 1921) deki sayısında, yeni açılan Büyük Millet Meclisi'nde *Men-i Müskirat* kanununun geçmesinden duyulan memnuniyeti vurgulayan bir yazı yayınlanıyor. Bu yazıda, bir milletvekilinin içkinin yasaklanmasından dolayı Meclis'e teşekkür ettiği ancak kumarın akıbetinin ne olacağını merak ettiği, kumarın da içki kadar belalı bir şey olduğundan bahsederek dinen onun da ne kadar kötü bir şey olduğuna dair bir konuşma yapmıştır.⁵⁰⁶ Dolayısıyla din, Meclis'in açıldığı bu dönemde de önemini sürdürmektedir. Bir önceki bölümde, belgelerde sıkça tekrar edilen kumarın şeriata ve ahlaka aykırı olarak görülmesini yeni açılan mecliste de, bu paralelde savunan milletvekilleri vardır. Yine de, içki yasağı çok daha popüler bir konu başlığı olarak kalmış gözükmetedir.

Eylül 1921 yılında ise daha önce 1851, 1858 ceza kanunnamelerinde cezası belirlenmiş olan “kumar”la ilgili tartışmalar karara bağlanmış gözüküyor. Meclisin 69. iktimasında Karahisarı Sahib milletvekili Mehmed Şükrü Bey, ceza kanununun 242. Maddesinde kumar oynatanların cezalandırıldığını ancak oynayanlar hakkında bir hüküm bulunmadığını ve düzeltilmesini savunuyor. Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey ise farklı bir konudan yakını;

Yalnız benim aramak istediğim bir boşluk var. O da mahalle aralarında bilhassa köylerde delikanlılık çağına basmış evlatlarımızın kumara olan iptilasdır, efendiler! Köylerde biliyorum ki, iskambil oynarlar, tavuk üzerine zar atarlar, evlerinde tavuk kalmadımı; doğru komşunun kümesinden iki tavuk getirir. İşte efendiler bizim böyle içtima illetlerimiz vardır.⁵⁰⁷

Aynı oturumun sonunda tartışmalar bir neticeye bağlanarak, kumar oynayanların da aynı kumar oynatanlar gibi cezalandırılması için 242.madde değiştirilmiştir.⁵⁰⁸ Ancak yasal anlamda düzenlemeler toplumsal hayata neredeyse hiç etki etmiyordu. Cumhuriyet

⁵⁰⁵ Tercüman, 2018, **a.g.k.**, 238.

⁵⁰⁶ *Sebilürreşad*, 25 Mart 1337, cild 19.

⁵⁰⁷ TBMM Zabıt ceridesi, i:69 c:1, s. 122.

⁵⁰⁸ TBMM ZC, s. 129.

ilan edilmeden çok kısa bir zaman dilimi öncesinde, İstanbul Beyoğlu'nda Garden Bar, Royal Bar gibi eğlence mekanları kumarbazlar için önemli adresler haline gelmişti.⁵⁰⁹

Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından yeni bir eğlence ve sosyalleşme mekanı ortaya çıkmıştır. Bu yerler “memurin kulübü” ya da “memur kulüpleri” ismiyle de anılan, şehir kulüpleridir.⁵¹⁰ Yönetmeliklerinde bilimsel içerikli okumalar yapıldığı yazılı olan şehir kulüplerinde, asıl faaliyet olarak kumar oynandığı ve içki içildiği anlaşılmaktadır.⁵¹¹ 1930'lu yıllardan itibaren çeşitli şehirlerde ortaya çıkan şehir kulüpleriyle, 1940 lı yıllarda kapatılmaları için ciddi bir mücadele içine girilse de, 1950 yılında bu yasaklamalar son bulmuş gözükmemektedir.⁵¹²

Memur kulüplerini bir tarafa bırakırsak, Cumhuriyet devrindeki dergilerde kumar olgusuna “olumsuz” yer vermeye devam etmişlerdir. Ocak 1924'te *Sebilürreşad* dergisinin bir sayısında “İçki, Dans ve Kumar” başlıklı yazıda, kumarın akli selim bir iş olmadığı vurgulanmıştır.⁵¹³

Yine aynı yılın Ocak ayında *Resimli Ay* dergisinde “Anadolu'da bir kumar sahnesi” başlığı altında yayınlanan yazı, kumarın yaygınlaştığı yerleri göstermesinin yanı sıra, oldukça detaylı tasvirler de içermektedir.

Anadolu şehirlerinde kumarın bir bağımlılık halini aldığı ve Beyoğlu'nun en meşhur kumarhanelerinde bile görülmeyen bir heyecan ve hırs ortamına dikkat çekilen yazı, Muğla'da yaşamaya alışmaya çalışan bir gazetecinin anılarından oluşuyor. Muğla'da kumar yasak olmasına rağmen polis ekiplerinin bir baskının işitmemiş olan gazeteci, bir gece ıssız ve karanlık yollardan geçirilerek kumar oynatılan bir yere geliyor. Mekanda tapu müdürü, katilliği ile meşhur Ali efe gibi toplumun her katmanından insanın bulunmasından duyduğu şaşkınlık satırlarına yansiyordu. Sedyyle taşınan ve engeli bulunan Recep adlı şahsın kumar oynanan yere girmesiyle herkesin çok neşelendiğini, bu heyecan ve neşenin Recep'in çok iyi bir kumarbaz olmasından ileri geldiğini anlaması uzun sürmemişti. Yazısını şöyle bitiriyordu:

İlk ellerin dolaşmasından sonra birdenbire hararet arttı, oyun hemen büyüdü. Evvela bir liraya, beş liraya çıkılan kağıdlara mukabil şimdi iki yüz hatta beş yüz liralık teklifler başlıyordu. Herkes parasını dağarcıklarla getirmişti. Bu meşin torbalardan tomar tomar banknotlar çıkıyor ortaya dökülüyordu. Vakit geçtikçe yüzlerin sarılığı arttı gözler kanlandı

⁵⁰⁹ N. Sakaoğlu (1994). Mehmed VI. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.5, s.353.

⁵¹⁰ S. Öztürk (2006) Bir Kurumun Tarihsel ve Sosyolojik İncelemesi: Şehir Kulüpleri, s. 94.

⁵¹¹ S. Öztürk, a.g.m, s.101.

⁵¹² S. Öztürk, a.g.m, s.104.

⁵¹³ Sebilürreşad, 5 C 1343- 1 Kanunusani 1340.

elleri asabi bir reşa sardı. Zaman zaman parası tükenenlerden biri ayağa kalkıyor, belinden bıçağını veya tabancasını dışarıda bekleyenlerden birine virüp yolluyor ve ondan para getir diyordu. O gice bir faciaya şahid olmak mukaddermiş. Aksi şanına rağmen korkunç bir ihtirasla oyuna dalan Ali efe, nihayet karısının takım altunlarıyla beşi bir yerdelerini ortaya sürmüştü. O altun dizileri, iskambil kağıdlarının kumandasıyla elden ele geçip şingirdadıkça ben uzakda çıra yanan bir ocak başında sessiz ağlayan bedbaht bir kadının mazlum hıçkırıklarını duyar gibi oluyordum.⁵¹⁴

Muğla’da gerçekleşen olayların anlatıldığı bu yazıdan sonra yeniden eski İmparatorluk başkentine dönmek gerekmektedir. Mayıs 1924’te İstanbul’da bulunan kumarhanelerin takipleri ve basılma oranlarının gittikçe artmaya başladığı bir dönemdir.⁵¹⁵ Aslında bu bilgi bir bakıma araştırmanın sonuçlarına dair veriler sunuyor. Kumarın yasaklanması ve kumar oynanan yerlerin kapatılması için verilen yoğun mücadele hiçbir şekilde sonlanmamış gözüküyor.

Devletin aldığı alacağı tüm tedbirler, kumarın Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet devrinde de engellenemez bir olgu olacağının işaretlerini göstermektedir.⁵¹⁶ Bunun yasaklanmaya çalışan çoğu toplumsal hareketlenmeye benzediği de söylenebilir.

Daha önceki yıllarda, erkeklere ayrılmış bir alanda görülen şans oyunları, Cumhuriyetle beraber kadın ve erkeğin bir arada olduğu ev toplantılarında da oynanmaya başlar.⁵¹⁷ Bu ev toplantılarında toplumun her kesimi buluşuyor gözükmektedir. Her ne kadar kumar alışkanlıklarını yansıtmasa da Tek parti yıllarının aydın havasını Murat Belge şöyle yansıtıyor:

“Mahfel” bu yılların havasını iyi anlatan bir kurumdur. Akşam mesai saati bitince kasabanın “Batılı aydınlar”ı, kaymakam ve müdürleri, jandarma komutanı, avukatlar, doktor ve eczacı vb. “mahfel” de toplanır; yer, içer, sohbet eder, çok zaman kağıt oynarlar.⁵¹⁸

Sebilürreşad dergisi ise kumarın engellenmesi ve yayılması hakkındaki yazılarına devam etmektedir. Ancak sadece bu Türkiye ile sınırlı kalmamıştır. Aralık 1924’te Beyrut’ta kumarın yasaklandığı ve bu yasağa uymayanların şiddetle cezalandırılacağı haberini sütunlarına taşımıştır.⁵¹⁹ Beyrut önceden de kumarhaneleri ile tanınan bir yerd.

⁵¹⁴ Resimli Ay “Anadolu’da bir kumar sahnesi” ts 1340, SAYI 10.

⁵¹⁵ E. Malkoç (2014). *Cumhuriyet’ten Büyük Söylev’e Ankara-İstanbul İkilemi (1923-1927)*. İstanbul: Der Kitabevi, s.369.

⁵¹⁶ İ. Özer (2014). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda*. İstanbul: Truva Yayıncılık, s.270.

⁵¹⁷ Tercüman, 2018, **a.g.k.**, 234.

⁵¹⁸ M. Belge (2016). *Step ve Bozkır*. İstanbul: İletişim Yay, s.57.

⁵¹⁹ Sebilürreşad, 25 ke 1340, 25 aralık 1924.

1926 yılındaki Ceza Kanunu, 1840 ve 1858'deki ceza kanunnamelerinde kumarla ilgili verilecek cezaların hemen hemen aynısıdır. Ancak 1921 yılında “kumar oynayanlar”a yönelik değişiklikleri de içermektedir. Kumar oynayanlar, kumar oynatanlar 1 aydan 6 aya kadar hapis cezası, 250 liradan 500 liraya kadar para cezası ve tekrarı halinde 2 aydan 1 yıla kadar hapis cezası verilmesi öngörülmüştür. Aynı zamanda kumar oynayanların bir aya kadar hafif hapis cezası ve 50 liradan 100 liraya para cezası ile tekrarı halinde on günden iki aya kadar hapis ve 100 liradan 200 liraya kadar para cezası verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵²⁰

Cumhuriyet devrinde kesin bir şekilde cezalar ve boyutları belirlenmişken, kumarın insan hayatını ne derece kötü etkileyeceğine dair yazılar da çeşitli dergilerde yayımlanmaya devam etmiştir. Bir yandan kumarla ilgili mücadele sürerken diğer yandan kötü örneklerle belki de halkın bu oyunlardan uzak durması amaçlanıyordu. Aylık Mecmua'nın Mart 1927'deki 12. Sayısında da “*Geçmiş vakalardan: Kumarbaz*” başlıklı bir yazı yayınlanır. Eskiden lüks yaşantısıyla bildiği arkadaşıyla karşılaşan yazar, geçmiş zamanları onun yüzüne vurmak istercesine şöyle seslenir:

Hani hani sen oyun hastası idin. Bir gice oynamasan yapamazdın. Hepsi iyi ama. Bunun çaresini nasıl bulursun bakayım? İyi mi ediyorlar, iyi ediyorlar da ne demek anlayamadım, iyice izah etsene... Demek gündüzleri kahvelerde, geceleri bakara yerlerinde gezersin. Gezersin de başkası parasıyla kendi için bedel seni oynatır ve kazandıkça da sana bir miktar bahşış veriyor öyle mi?⁵²¹

Ancak diğer taraftan, kumar olarak nitelendirilmeyecek oyunların da yeni başkentte kendisine alan açtığını gözlemliyoruz. Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'da kurulan elçiliklerin bazılarında iskambil oyunları oynandığı görülür. Falih Rıfkı Atay, daha sonra Fransa Başbakanı olacak olan Albert Sarraut'un ilk davetlerini yaptığı Osmanlı bankasının deposunda, başlıca eğlencenin briç oyunu olduğunu söyler.⁵²²

1 Ocak 1929'da gazete sütunlarında tezin birinci bölümünde yer verdiğimiz “aşık” kemikleriyle oynanan bir oyun karşımıza çıkıyor. Aşık kemikleriyle Roma döneminden itibaren oynanan bir oyun türünün ismi olan Tali, haberde geçmektedir. Yılbaşı gecesi eğlencesi için toplanan kahveci Hamdi, amele ömer, duvarcı Aleko Andon'un tali

⁵²⁰ 765 sayılı TCK, 13/03/1926.

⁵²¹ Aylık Mecmua, Mart 1927, sayı 12.

⁵²² F.R.Atay (2012a). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yay, s.478.

oyununu oynamak için toplandıkları, bunun kumar olduğu için mahkeme verildikleri yazmaktadır.⁵²³

3 Kanunusani 1929'da Akşam gazetesi'nde ise, Londra kadınları arasında pokerin yayılmaya başladığı ve bu oyunun oynaması için kulüplere üye olanların çoğunun kadınlar olduğu, Daily Mail gazetesinin haberine dayandırılarak verilir.⁵²⁴ Rulet vb. oyunların yanına böylelikle poker de katılıyor. Bu haberin değeri bir başka haberler ölçülebilir. İki gün sonraki Akşam gazetesinde Selami İzzet imzasıyla yayınlanan yazıda da, İstanbul'da kadınlar arasında poker oyunu modasının artmaya başladığı vurgulanır.⁵²⁵

Kumardan dolayı ortaya çıkan suçlar ise işlenmeye devam etmektedir. 6 Kanunusani 1929'da Konya'da kumar yüzünden iki kişiyi öldüren ve bir kişiyi yaralayan İbrahim'in idam edilmesi fotoğrafıyla birlikte gazetenin ilk sayfasında yer almıştır.⁵²⁶ Söz konusu şahsın, cinayet işlediğinden dolayı idam edildiği, onu bu cinayete itenin kumar olduğu satır arasında vurgulanmaktadır.

1930'lu yıllara gelindiğinde eğlence sektörü tüm Türkiye coğrafyası için artış göstermeye başlamıştı. 15.yüzyıldan beri İstanbul'da yerleşik bulunan meyhanelerin yanı sıra, gazinolarda açılmaya devam etmişti. Bu dönemde İstanbul'un eğlence yaşantısının içine 58 yeni bar daha katılmıştı.⁵²⁷

Türkiye'nin her köşesinden kumarla ilgili haberler gelmeye devam etmektedir. Vakit gazetesinin 12 Kanunusani 1930 tarihli sayısında, Adana'da şehrin kuytu köşelerinde kumarın çok ilerlediği yazmaktadır.⁵²⁸

Güney Dinç'in Halk Sütunlarını inceleyerek oluşturduğu *Aydınlığa Mektuplar* kitabında, kumarın erken cumhuriyet devrindeki seyri açısından oldukça eğlenceli örnekler mevcuttur. 4 Mart 1930'da, Adana'dan Terzi Kemal, Beyoğlu'ndaki bir kumarhanede 800 liralık servetinin üç gecede elinden alındığını, başkalarının tuzağa düşmemesini temenni eden mektubunu Cumhuriyet gazetesine gönderir.⁵²⁹ İsimsiz bir başka mektupta ise, makinelerle kumar oynayan çocukların ve gençlerin olduğu, esas bu problemle ilgilenilmesi gerektiği yazılmıştır.⁵³⁰

⁵²³ Hakimiyet-i Milliye, 1 Ocak 1929, s.2.

⁵²⁴ Akşam, 3 Kanunusani 1929, s.5.

⁵²⁵ Akşam, 5 Kanunusani 1929, s.2.

⁵²⁶ Akşam, 6 Kanunusani 1929, s.1.

⁵²⁷ N. Sakaoğlu ve N. Akbayar (1999). *Binbir Gün Binbir Gece*. İstanbul: Creative Yay, s. 271.

⁵²⁸ Vakit, 12 Kanunusani 1930, s.7.

⁵²⁹ G. Dinç (2010). *Aydınlığa Mektuplar (1928-1937)*. İstanbul: Yapıkredi Yay, s.35.

⁵³⁰ Dinç, 2010, 36.

1930 yılının Nisan ayında, Beyoğlu’nda eskiden kumar oynamak suçundan hapse girmiş ve çıkmış kişilerin her akşam çeşitli evlerde kumar oynadıklarının görülmesi üzerine, polislerin ev ve kahvehaneleri kontrol altına alma çabası gazete sütunlarına yansımıştır.⁵³¹ Bu evlerde ağırlıkla oynanmaya başladığını düşündüğümüz pokerle ilgili, Akşam gazetesi ise “Her akşam bir hikaye” başlığı altında poker masasında olan bitenleri sütunlarına taşıyordu.⁵³²

Yeni cumhuriyetin başkenti Ankara’da kumar furyasından payını eksiksiz alıyordu. Polisin mücadelesi de aynı şekilde artmaya devam ediyordu. 9 Kanunusani 1932’de Akşam gazetesi’nin sütunlarında Ankara’da kumar oynatan kahvelerin zabıtaca tespit edildiği ve hemen hepsinin kapatıldığı bilgisi geçmektedir.⁵³³ Kahvehaneler, kumarhane olarak kullanılma işlevlerine devam ediyor gözükmemektedir.

Bu dönemde, artık kumar oynanması için sadece fişler, kağıtlar, salonlar gerekmemeye başlamıştı. Bu oyunlardan ilki horoz dövüşleridir. Horoz dövüşleri de her ne kadar çok yoğun olarak satırlara ya da belgelere geçmemiştir. Ancak bu faaliyetin de kumar olarak kabul edilmesinden sonra, parayla horoz dövüşürenlerin bu faaliyetleriyle zabitanın ilgileneceği haber verilmiştir.⁵³⁴ Cumhuriyet devrinde at yarışları da çokça yaygınlaşmaya başlamıştır.⁵³⁵ Ancak at yarışlarını devletin ilgilendiği şekliyle “kumar” olarak nitelendirmek mümkün değildir. Kumarın çeşitleri ve alanları artarken, görülen o ki zabitanın ve polisin mesaisi de aynı oranda artıyordu.

Kahvelerde kumar devam ederken, kumar yüzünden çıkan kavgalar devam etmektedir. Bir kahvede Ramazan ile kumar oynayarak 13 lira 60 kuruşunu kaybeden Kemal, parasını geri isteyip vermeyince çıkan kavgadan sonra polise başvurmuş ve polis soruşturmaya başlamıştır.⁵³⁶ 16 Haziran 1933’te Cihangir’de Kılıçalı mahallesinde Şevket’in kahvesinde beş kişinin zarla ve iskambil ile kumar oynarken yakaladıkları sütunlara düşer.⁵³⁷

Bütün bu gelişmeler yaşanmaya devam ederken, kumarın Cumhuriyet dönemi ve eğlence hayatının çeşitlenmesiyle beraber toplumsal yaygınlığının iyice artmasının bir

⁵³¹ Vakit, 5 nisan 1930, s.3.

⁵³² Akşam, 27.11, 1931, s. 9.

⁵³³ Akşam, 9 Kanunusani 1932, s.4.

⁵³⁴ Akşam, 20 Haziran 1932, s.3.

⁵³⁵ At yarışları hususunda bkz. C. Çetinkaya (2015). *Osmanlı’nın son dönemleri ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında şans oyunları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁵³⁶ Akşam, 3 Teşrinievvel 1933, s.6.

⁵³⁷ Vakit, 16 Haziran 1933, s.4.

başka yansıması ise sinema sektöründe olmuştur. Kumar olgusu henüz daha yeni sayılabilecek bir alan olan sinemada da kendisine yer bulmuş ve çekilen filmler de Türkiye’de de gösterilmiştir. Clark Gable ve Carol Lombard’ın başrollerini paylaştığı *Kadın ve Kumar* filminin, 7 Kanunusani 1934 yılında, İpek Sineması’nda gösterileceği reklamları verilmiştir.⁵³⁸

Film ilanlarının yanı sıra gazetelerde, kumarın yol açabileceği sosyal sıkıntılar üzerine öyküler çıkıyordu. Beyoğlu’nda her akşam gizli bir kumarhaneye gidip, parasını kumarda kaybeden Hikmet’in karısı, bu durumdan oldukça bunalmış ve bir gün kocasının gittiği kumarhaneyi ihbar etmiştir. Kumardan kazandığı paraları kumarhane çıkışında bozdurmaya giden Hikmet, polis tarafından tutuklanır. Hikayenin sonunda ise;

-Ah Leyla, dedi. Bin liradan fazla kazanmıştım. Düşün bir kere! Bin lira! Bizim için ne büyük bir para idi...

Leyla sapsarı kesildi. Hikmet devam etti: -Birisi zabıtaya haber vermiş olacak ki kumarhane basıldı, dedi. Kim haber vermiş biliyor musun? Bir kadın...Bir kadın böyle bir şey yapabilir mi, dersin, Leyla?

Leyla bayılacak gibi oluyordu. -Kim bilir, dedi, belki kumar illetine tutulanlardan birinin karısıdır... Belki, bunu kocasını bu fena huydan kurtarmak için yapmıştır...⁵³⁹

İsmet İnönü de, 1935 yılında çıktığı Doğu gezisinde kumar ve içkinin yaygın olduğuna dair notlar tutmuştu.⁵⁴⁰

Aynı yıl içinde, gazeteler, kahvehanelerin tavla ve iskambil oynanan yerler haline geldiği ve yeni rejime yakışan yerler olmaktan çıktığına dair haberler paylaşıyordu.⁵⁴¹ Kumar oynandığı gerekçesiyle, iskambil yasakları 1935 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştı.⁵⁴² Bu yasaklardan birisi de, Akşam gazetesinin birinci sayfasında kendine yer bulmuştur. Kartal kaymakamı’nın kahvehanelerin bir kumarhane haline geldiğini tespit ederek, kağıd oyununu men etmesi gazete tarafından da takdir görmüş ve yasağın her vilayette uygulanmasının doğru olacağı vurgulanmıştır.⁵⁴³

⁵³⁸ Akşam, 7 Kanunusani 1934, s.4.

⁵³⁹ Akşam, 02.02.1934, s. 9.

⁵⁴⁰ S. Öztürk (2005a). *Cumhuriyet Türkiye’sinde kahvehane ve iktidar (1930-1945)*. İstanbul: Kırmızı Yay, s. 312.

⁵⁴¹ Öztürk, 2005, a.g.k,119.

⁵⁴² Öztürk, 2005, a.g.k,164.

⁵⁴³ Akşam, 27.12.1937, s.1.

1935 ve 1939 yılları arasında kahvehanelerde uygulanan oyun yasakları, 1938 yılında oyun kağıtlarından alınacak verginin belediyelere devredilmesiyle birlikte gevşemiştir.⁵⁴⁴

Kumar filmlerle, çeşitli başka oyun şekilleriyle Cumhuriyet toplumunda yayılmaya devam ederken, modern aile yaşantısının nasıl olması gerektiğine dair mesajlar da verilmeye devam ediliyor ve burada kumar bir kez daha vurgulanıyordu. Kadının toplumsal hayattaki yeri uzun süredir tartışılan bir konudur. Cumhuriyet'in ilk evresinde, Kadınlar Birliği Başkanlığı yapan Latife Bekir röportajında, ideal bir eşte bulunması gereken özellikleri sayarken, kesinlikle kumar oynamaması gerektiğini, kendisinin de eline hiç kağıt almadığını belirtir.⁵⁴⁵

10 Kasım 1935'te, Beyoğlu'nda Yunan "tebaası"ndan madam Nataşe'nin evinde gece gündüz kumar oynandığı tespit edildikten sonra, ev basılmış ve yakalananlar adliyeye teslim edilmiştir.⁵⁴⁶ Kumar kültürünün ve alışkanlığının tez boyunca incelenen dönem içerisinde azalmadan yükselerek devam ettiği görülmektedir. Beyoğlu Mahmudiye caddesinde bir adamın kahvesinde kumar oynandığı haber alındıktan sonra, 10 kişi suçüstü yapılmıştır. Masa üzerinde bulunan kumar aletleri ile kumar paralarına el konularak, kişiler adliyeye verilmişlerdir.⁵⁴⁷

1935 yılına gelindiğinde, Yılbaşı gecelerinde para kazanma isteğiyle dolu olan kişilerin, hiç kumar oynamamış olanlar da dahil bu gece kumar oynadıkları anılarda yer edinmiştir.⁵⁴⁸

Devletin en tepesi de Erken Cumhuriyet devrinde oyunlarla vakit geçiriyordu. Atatürk'ün sağlığının bozulmaya başladığı son dönemlerinde bilardo oynamasını, Falih Rıfkı Atay şöyle anlatır: "*Atatürk akşamları bir müddet bilardo oynardı. Açık havada ve at üstünde geçen subaylık ve komutanlık hayatından sonra, uzun oturuculuk devrinde bu oyun onun başlıca idmanı idi.*"⁵⁴⁹ 1936 yılında Büyük Millet Meclisi, ithal edilmesi yasak olan bilardo masasının getirilmesini görüşmüş ve sonunda İcra Vekilleri Heyetince 18 metre uzunluğunda bilardo masasının üzerine serilen örtüden Türkiye'ye getirilmesini onaylamıştır.⁵⁵⁰

⁵⁴⁴ Öztürk, 2005, **a.g.k.**, 172.

⁵⁴⁵ Akşam, 31 Mayıs 1935, s.5.

⁵⁴⁶ Akşam, 10.11.1935, s.3.

⁵⁴⁷ Akşam, 12 Kanunusani 1936, s.4.

⁵⁴⁸ S. Tuna (2018). *Türkiye'de Yılbaşı Kutlamaları*. İstanbul: Cinius Yay, s. 63.

⁵⁴⁹ F. R. Atay, 2012a, **a.g.k.**, 560.

⁵⁵⁰ BCA, 30-18-1-2/63-27-11.

Ayrıca sık sık Atatürk'ün karşısında şarkı söylemiş ve sohbetlerinde bulunmuş olan Safiye Ayla, Atatürk'ün arkadaşlarıyla poker oynadığını hatıralarında belirtmiştir.⁵⁵¹ Ancak Cumhuriyet, tıpkı devamı olduğu Osmanlı devleti gibi kumar oyunlarının yaygınlaşmasına ve çoğalmasına imkan vermek istemiyordu.

Bu konuda yine en güzel örnek, bir okuyucu mektubundan 10 İkcikanun 1936 tarihli Son Posta gazetesinden gelmektedir:

Kumar iptilasının artması, memlekette başka şekillerde eğlenmek imkanlarının azlığındandır. Bu imkanlar çoğalmadıkça, insanlar boş vakitlerini, iskambil kağıtlarının heyecanile tutuşturmadan kurtulamayacaklardır.

Taksim Valdeçeşmesi Sokağı, Ankara apartmanı, 5 numaralı daire, Ferda.⁵⁵²

21 Teşrinievvel 1936'da Sakarya (Eski Elhamra) Sineması'nda başrollerini Marcel Chantal, Jules Herry, Lucien Baroux'un oynadığı *Stavisky Skandalı* filmi, ihtiras, entrika, kumar ve rezalet alt başlığıyla okuyucularla paylaşılmıştır.⁵⁵³

Ulus gazetesinin, 2 Haziran 1937 yılındaki nüshasında, Beyoğlu'nda Madam Artanya adında bir kadının gizli bir kumarhane açarak, orada kumar oynattığı ve suçüstü yapılarak yakalandıkları sütunlarına düşmüştür.⁵⁵⁴ Evlerde kumar oynanmaya devam ederken, 16 Eylül 1937'de bir okuyucu mektubu, kumarhane olarak kullanılan yerler arasında spor kulüplerine de bakılması gerektiğini şikayet etmiş, ancak gazete "Anadolu" takma adlı bu okuyucudan daha fazla ayrıntı talep ettiğini belirtmiştir.⁵⁵⁵

20 Eylül 1937'de bu kez, Beyoğlu'nda madam Ekserciyan'ın bir apartman dairesindeki 3 numaralı evi basılmış, kumar aletleri ve iskambil desteleri ele geçirilmiştir.⁵⁵⁶

Sadece İstanbul'dan gelen haberlerin Ulus gazetesinde yer aldığını düşünmemek gerekmektedir. Bugün de aynı ismini koruyan Ankara'daki Çankırı Caddesi'nde kahvecilik yapan üç kişinin kumar oynadıkları ve yakalandıkları haberini okuyucularına ulaştırmıştır.⁵⁵⁷

Erken Cumhuriyet devrine dair sunulabilecek son örnek, tezin başından itibaren gerçekleşen kumar oynamaktan dolayı memuriyetten ya da görevden azledilmenin de son

⁵⁵¹ M. Bardakçı (2017). *Safiye*. İstanbul: İş bankası kültür yay, s.110.

⁵⁵² Dinç, 2017, **a.g.k**, 67.

⁵⁵³ Akşam, 21 teşrinievvel, 1936, s.4.

⁵⁵⁴ Ulus, 2.6.1937, s.6.

⁵⁵⁵ Akşam, 16.09. 1937, s. 10.

⁵⁵⁶ Akşam, 20.09. 1937, s.2.

⁵⁵⁷ Ulus, 13.11.1937, s.2.

örneği olabilir. Yabancı memlekete firar etmek ve kumar oynamak suçundan dolayı mahkum olan bir asteğmen'in ordudan ihracı, altında Mustafa Kemal Atatürk'ün imzası olan bir belgeyle kesin hükme bağlanmıştır.⁵⁵⁸

3 Temmuz 1938'de Galata'da Merakib sokağında kumarhane olarak kullanılan bir ev polislerce basılmış ve yedi kumarbaz yakalanmıştır. Bu esnada, zarlarla beraber 149 fiş ve yirmi lira da para toplanarak, ev mühürlenmiştir.⁵⁵⁹

Görüyoruz ki, Erken Cumhuriyet devrinde evlerin kumar oyunları için seçilmesi daha da yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda, gelişen sinema teknolojisiyle de daha fazla insan kumarı konu edinen filmler izlemiştir. Erken Cumhuriyet devrindeki toplumsal olguyu verdikten sonra, bu dönem aralığının en önemli girişimi olan Yıldız kumarhanesi başlığına geçebiliriz.

4.2. Yıldız Kumarhanesi

Yıldız Sarayı'nın bir bölümünde modern anlamda bir kumarhane oluşturma çabaları, 1874 yılında kısa bir dönem açılan "Encümen-i Ülfet" girişiminin bir benzeridir. Yıldız'daki bu kumarhane toplumsal hafızada biraz daha uzun yer tutmuş, ancak bu girişim de çok uzun ömürlü olmayacaktır.

II. Abdülhamit'in saltanatını sürdürdüğü Yıldız Sarayı, Cumhuriyet'in başlarında kumarhane olarak kullanılmıştır. Yıldız Sarayı'nda oyun ve dans salonları işletilmesine izin verilmesine dair karar 27 Ağustos 1924 tarihinde alınmıştır.⁵⁶⁰ Kumarhane olarak kullanılan bölüm sarayın dış bahçesinde yer alan dört köşkten birisi olan Şale Köşkü'dür.⁵⁶¹ Burası aynı zamanda, Cumhuriyet devrinde yasal izinlerle, sadece kumarhane ve oyun salonu olarak kullanılması için açılmış olmasıyla çok önemlidir.

Mario Serra adlı bir İtalyan işletmeci, sarayın bu bölümünü aynı anda üç yüz kişinin oyun oynadığı bir kumarhane haline getirmişti.⁵⁶²

28 Haziran 1925'te Yıldız Parkı'ndaki bazı binaların eğlence ve oyun salonu haline getirilmesi için İstanbul Belediyesi'nin izin vermesiyle başlayan süreç 1926'da

⁵⁵⁸ B.C.A 30-11-1-0/123-30-5, 01.09.1938.

⁵⁵⁹ Akşam, 03.07.1938, s.3.

⁵⁶⁰ M. Bardakçı "Yıldız Sarayı kumarhaneye işte böyle dönüştü" 19.06.2016.

⁵⁶¹ M. Çulcu (2018). *Yıldız Kumarhanesi ve Mercan Altunyan Çetesi*. İstanbul: E Yayınları, s. 18.

⁵⁶² C. King (2015). *Pera Palas'ta Gece Yarısı*. (çev: Ayşen Anadol). İstanbul: Kitap Yayınevi, s.132.

kumarhanenin açılmasıyla son bulacaktır.⁵⁶³ 26 Eylül 1926’da bu kumarhanenin açıldığı tarihtir ve Cumhuriyet’in ilanının 3 sene sonrasına denk gelmektedir.⁵⁶⁴

Kumarhanenin açılışına dönemin belediye başkanı Muhiddin Bey’in de katıldığı, daha sonra kumarhanenin kapatılmasıyla ilgili süren davalarda Mario Serra’yı suçlayan Muhiddin Bey “Ben ömrümde rulet şöyle dursun; tavla, iskambil, domine bile oynamış adam değilim” diyordu.⁵⁶⁵

Aylık Mecmua, 1926 yılındaki 10.cu sayısında “*Yıldız Gazinosu’nda Nasıl Kumar Oynanır?*”⁵⁶⁶ başlıklı isimsiz makalede buradaki oyun masaları ve oynanan oyun hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Makalenin yazarı uzun zamandır gitmek istediği gazinoya arkadaşının davetiyle gitme fırsatı yakalar. Kapıda buz rengi üniformalar giymiş, haremağaları onları karşılar, merasim dairesinin ikinci katının bir tarafında oyun salonları, diğer tarafında ise lokanta ve dans salonu bulunmaktadır. Oyun salonunun içerisinde yaklaşık beş yüz kişi vardır. Ve çoğunluk rulet masalarının başlarında bulunmaktadır. Oyun salonunda üç rulet ve beş bakara masası olduğunu, rulet masasının başındakilerin en az yarım lira ile oyuna katıldıklarını gözlemliyordu. Rulet ve bakara masalarında paralar kazanan, kaybedenleri gördükten sonra, rulet masasının önündeki Yahudi gencin şu sözünü hatırlar ve satırlarını sonlandırır “*kar itmek isterseniz hiç oynamayın. Muhakkak karlı çıkarsınız.*” Oyunların Matematiği hakkında kitap yazan matematikçi Ali Nesin’de hemen hemen bu görüştedir, rulet oyununda nasıl oynanırsa oynansın ortaya konulan paranın 37’de birinin eninde sonunda kaybedileceğini ortaya koyar.⁵⁶⁷

Yıldız kumarhanesinde 1927’nin yılbaşı gecesinde, rulet masalarının hemen dolmaya başladığı yazılmıştır.⁵⁶⁸

Uluslar arası tanınmış bir düzeyde bir tiyatrocusu ve babası gazeteci Ahmet Emin Yalman olan Tunç Yalman, çocukluğunun İstanbul’unu ve Yıldız Kumarhanesi ile ilgili hatıralarını şu sözlerle anlatmaktadır:

Şişli Palas’ta hanımların günleri vardı...O günlere birçok tanınmış hanımın geldiğini hatırlarım...Mahjong oynarlardı...Poker de oynarlardı, sonra briç öğrendiler. Yıldız Sarayı’nda bir kumarhane açılmıştı bir ara. Büyükanem, büyükteysem ve annem, pullu

⁵⁶³ M. Bardakçı “Yıldız Sarayı 1926’da kumarhane olmuştu” 03.03.2013.

⁵⁶⁴ Bardakçı, 2017, **a.g.k.**, 56.

⁵⁶⁵ Çulcu, 2018, **a.g.k.**, 163.

⁵⁶⁶ Aylık Mecmua, Kanunusani 1926, sayı 10, aynı zamanda bkz.ek 9, Ek 10.

⁵⁶⁷ Nesin, 2017, **a.g.k.**, 38.

⁵⁶⁸ Tuna, 2018, **a.g.k.**, 79.

pullu, gayet şık, gayet dekolte, şimdi mini denilecek kadar kısa elbiselerle kumarhaneye giderlerdi. Fakat o kadar çok intihar eden, iflas eden vatandaş oldu ki. Atatürk kapattırdı orayı. Çok şık kulüpler vardı, Büyük Kulüp, Anadolu Kulübü, Moda Kulübü, İstanbul Kulübü gibi. Tabii bir sürü de gizli kumarhane vardı.⁵⁶⁹

Cumhuriyet döneminde anılarını yayınlayan Fikret Adil de, *Intermezzo* adlı eserinde Yıldız'daki kumarhanenin belleklerde ne kadar önemli bir yer tuttuğun, eğlence hayatı anılarını da katarak şöyle anlatır:

Bazı günler, yani, geceler demek istiyorum bu program değiştirilir. Pappas'ın ısrarı üzerine Lutraki'ye gidilirdi. Orada, bizim eski Yıldız gibi bir kumar gazinosu vardı. Pappas oyun oynardı. Bütün Yunanlar oyun oynarlar demek mübalağalı olur. Fakat bütün Yunan artistleri için bu bir hakikatin ifadesidir.⁵⁷⁰

17 Ağustos 1927'de Yıldız'daki kumarhanenin kapatılacağı haberi belki de ilk olarak, Hidiv Bankası Müdürü Şaban Bey'e ulaşmıştır. İstanbul'a dönmek üzere istasyonda bulunan Şaban Bey'e, kumarhanedeki hisselerini çekmesi gerektiğinin iletildiği Başvekalet'e bildirilir.⁵⁷¹ Şaban Bey, kumarhanenin kapatılmaması için Ankara'ya gitmiş ve hükümeti de ikna etmeye çalışmıştır.⁵⁷²

1927 Eylül'ünde kumarhaneye giriş yapması engellenen bir subay, reddedilmeyi gururuna yediremeyerek kumarhane girişinde başına silah dayarak intihar eder ve bu kumarhanenin kapatılmasına sebep olur.⁵⁷³

13 Eylül 1927 yılında, Cumhuriyet gazetesinde Yıldız Kumarhanesi'nin kapatılmasıyla ilgili haber yayımlandıktan sonra, davanın içeriği ve gelişmeler Cumhuriyet gazetesi tarafından okurlarıyla sık sık paylaşılmıştır.⁵⁷⁴

Vakit gazetesinin 5 Ağustos 1929 tarihli sayısında, Yıldız gazinosunun kapatılmasından sonra Adliyeden gelen haberlere yer verilmiştir. Mariyo Serra ile kumar oynayanlar hakkındaki mahkumiyet kararının temyizde de onandığı, gazinoda bulunan eşyalarında bir müddet sonra müsadere edileceği bilgisini de okuyucuları ile paylaşmıştır.⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ L. Neyzi (2011). *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.155.

⁵⁷⁰ F. Adil (2015b). *Intermezzo*. İstanbul: Sel Yay, s. 28.

⁵⁷¹ BCA, 30-10-0/12-72-27- 17.08.1927.

⁵⁷² Ö. F. Yılmaz (2014). Yıldız Sarayı 1926'da Gazino ve Kumarhane Yapıldı. *Yedikıta aylık tarih ve kültür dergisi*, 73, s.35.

⁵⁷³ Murat Bardakçı "Yıldız Sarayı 1926'da kumarhane olmuştu" 03.03.2013.

⁵⁷⁴ Çulcu, 2018, **a.g.k.**, 35.

⁵⁷⁵ Vakit, 5 Ağustos 1929.

Bu satışın başladığını da 28 Nisan 1930'da şu cümlelerle haber verir “Bu satışla alakalı olarak bazı madamlar, evvelce “Yıldız” gazinosunda çalışan harem ağaları, tüccardan bazı kimseler gelmişlerdi. Satılan şeylere pey verenler, otuz kişi kadardı.”⁵⁷⁶

Kapanmasıyla ilgili spekülasyonlar devam eden Yıldız Kumarhanesi, 12 Kasım 1938 tarihinde mukalevesi fesh edilerek bir daha açılmamak üzere kapandı.⁵⁷⁷

4.3. Milli Piyango ve Sonrası

Osmanlı İmparatorluğu zamanında da piyangoların zaman zaman düzenlendiği il bölümde görülmüştü. Piyangoyu kim düzenlerse düzenlesin, piyangoonun olduğu yerde kumar haberlerinin azalmasını gözlemlemek mümkün değildir. Bu arada uzun süredir çekilişleri yapılmakta olan Tayyare Piyangosu'nun Devlet Piyangosu şeklinde düzenlenmesi 21 Haziran 1939'da karara bağlanacaktır.⁵⁷⁸

Milli Piyango'nun 1939 yılbaşı çekilişinde, tanesi 5 lira olan yılbaşı biletlerinden 308.568 adet satıldığı ve 1.5 milyon liraya yakın gelir elde edildiğini biliyoruz.⁵⁷⁹

Ulus gazetesinin 13 Ocak 1939'daki sayısında yer alan “Mahkeme Röportajları” adlı bölüm, Erken Cumhuriyet sonrası kumar oynama alışkanlıklarının ne şekilde seyretmeye devam edeceğinin de bir göstergesidir. Kahvesinde kumar oynatmakla itham edilen Seyit, tanıkların barbut oynadıkları ve kahveciye bundan hisse verdikleri yönünde beyanlarını şiddetle red etmesine rağmen, para cezası almaktan kurtulamaz. Kumar oynamaya mecbur olduğunu söyleyen tanıklardan birisinin cümlesi, belki de kumarın ne denli yaygın olduğunun bir dışavurumudur;

–Peki kumar oynamak kötü bir şey; sen ne diye oynardın? Diye soruldu İhsan’a. İhsan da:

–Bu kahve bizim mahallede, dedi, tabi biz de delikanlıyız. Oynamıya mecburuz (!) tabii...

Neden bütün bu işler tabii ve neden delikanlılar kumar oynamıya mecbur, bu cihet anlaşılamadı...⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Vakıf, 28 Nisan 1930, s.4.

⁵⁷⁷ Çulcu, 2018, **a.g.k.**, 244.

⁵⁷⁸ B.C.A 030-18-01-02/ 87-59-10- 21.06.1939.

⁵⁷⁹ Tuna, 2018, **a.g.k.**, 148.

⁵⁸⁰ Ulus, 13.1.1939, s.4.

Dünyadaki gelişmelere de paralel olarak, artık birden fazla oyun çeşidi toplumun gündelik hayatının içine yerleşmeye başlayacaktır. Ulus gazetesinin 20 Nisan 1939'daki sayısında, Akşam gazetesinden aktararak verdiği habere göre, Vala Nurettin köşesinde at yarışı adında yeni bir kumar iptilasının yayılmaya başladığından dert yanmaktadır.⁵⁸¹

Ulus gazetesi 22 Mayıs 1939'da verdiği haberde, ilkbahar at yarışlarının üçüncüsünün Ankara Hipodromu'nda yapıldığı bilgisi verilerek, tam bir sayfa at yarışlarının detaylarına, koşularda birinci gelen atlarla ilgili detaylar anlatılmış. Ganyan oranları, müşterek bahislerin ne kadar kazandırdığı da okuyucuları ile paylaşılmıştır.⁵⁸² Tezin yazıldığı tarih itibariyle Mili Piyango İdaresi'nin düzenlemiş olduğu oyunlar oldukça çeşitli ve katılım sayıları oldukça yüksektir. Ayrıca yine, müşterek bahislerde yasal olarak pek çok mecrada oynanmaktadır.

Belki de Gogol'un belirttiği gibi; *“Lanet olsun! Dünya düzenbazlarla dolmuş! Yalnızca hiçbirşeye akli ermeyen, kafaları çalışmayan, hiçbirşey yapmayan kütük gibi sersemler, bir de üç beş kapiğe eski kağıtlarla kumar oynayanlar mutlu olabiliyor!”*⁵⁸³ dur.

1938 sonrası Türk toplumunda kumar ve kumar oynama alışkanlığı bu tezin zaman aralığının dışında kalmaktadır. Hacimsel olarak bu zaman aralığını incelemek mümkün olmamıştır. İlerleyen yıllarda 1938 sonrasına dair çalışmaların da ortaya çıkması kumara dair bilinenlere ve onun ne şekilde seyrettiğine biraz daha ışık tutacaktır. Ancak yine de, tezin ve bölümün kapanışı olarak Milli Piyango İdaresi'nin kurulmasının seçilmesi sadece kronolojik olarak bir nokta koyma isteğinden ibarettir.

5237 sayılı ve 2004 tarihinde yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'ndaki kumarla ilgili maddeler, 160 yıllık kanunların bir devamı niteliğindedir. Sanal dünyada internetle ilgili faaliyetlerle ilgili de birtakım kısıtlamalar getiren kanunun ilgili maddesindeki cezalar çok fazla değişiklik göstermemiştir. 228. Madde, kumar oynatılmasına yer ve imkan sağlayan kişilerin 1 yıldan 3 yıla kadar hapis ve 200 günden az olmamak kaydıyla adli para cezası almaları ve ayrıca bunun çocukların oynamasına imkan sağlayanların bu cezaların bir katını almaları kanunlaşmıştır.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ Ulus, 20.04.1939, s.3.

⁵⁸² Ulus, 22-5-1939, s.7.

⁵⁸³ N. V. Gogol (2012). *Evlenme-Kumarbazlar*. (çev:Koray Karasulu). İstanbul: İş Bankası Kültür Yay, s.144. bkz, Ek 11.

⁵⁸⁴ 5237 sayılı TCK, madde:228, 12/10/2004.

SONUÇ

Kumar oynama dürtüsü, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren ortaya çıkmıştır. Bugün oynanan oyunlara gelen süreçte, en basit şekli ve formuyla zarlardan oldukça karmaşık oyunlar türemiştir. Bu tez, başından sonuna kumar olgusunu “iyi” ya da “kötü” olarak ele almamıştır. Amaçlanan, tarihsel seyir içerisinde kumarın ve oyunların ne şekilde evrildiğini ortaya koymaktır.

Birinci Bölümde kumarın sözlük anlamından başlamak üzere, modern kumarhanelerin nasıl ortaya çıktığını ortaya koyduk. Bu bölümde, oyun oynama olgusunun 19.yüzyıla gelindiğinde Avrupa’nın büyük kumar şehirleri ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Osmanlıların ilgisi ise dönemin en bilinen kumarhanesi Monte Karlo üzerinde yoğunlaşmıştır.

İkinci Bölümde Tanzimat öncesinin tek-tük sayabileceğimiz örneklerinden, kumar olarak adlandırılmayan ancak toplumun “oyun oynama” hevesinden yaygınlaşmış oyunların tarifi de ortaya çıkmış oldu. Yoğunlukla oynandığını düşündüğümüz barbut, kılıç vs oyunların neden yaygın olduğunu da ortaya koymuş olduk.

Üçüncü Bölümde, bu araştırmanın en önemli ayağını oluşturan kumarın yaygınlaştığı dönemi irdelemiş olduk. Evlerden başlamak üzere, kumarın her “mekan” da kendisine yer bulduğunu gördük. Ayrıca kumar dolayısıyla işlenen suçların da gündelik hayat içerisinde fazlaca yer tuttuğunu tespit edebildik.

Dördüncü Bölüm, nispeten “muasır” medeniyetler seviyesine çıkma iddiasında olan Erken Cumhuriyet devrinde, kumarın toplumsal kesimlerin her kesimine ulaştığı ve yaygınlığın zirveye ulaştığı dönemi göstermiştir. Milli Piyango idaresinin oluşmasından sonra 1938 sonrası için başka bir sayfa açılmıştır.

Ulaştığımız sonuçları biraz daha detaylandırmak gerekirse, 17.yüzyılın ilk yarısında İtalya’da ortaya çıkan modern kumarhanelerin örneğine ise tezimizin tarih aralığında Encümen-i Ülfet ve Yıldız Kumarhanesi dışında rastlanmamıştır. Kumarhane olarak adlandırılan yerler genelde evlerin kumar oyunları oynanmak için kullanılan köşeleri, kahvehaneler ve kulüpler olmuştur.

Osmanlı Devleti ve erken dönem Türkiye Cumhuriyeti, kumar olgusunun toplumun geniş kesimlerine yayılmasını önlemek için yasalar çıkarmış ve bu yasaları zaman içinde de geliştirmiştir. Ancak kumar olgusu, Avrupa’dan gelen ve toplumun yeni tanıdığı oyunlar da dahil olmak üzere artarak devam etmiştir.

Tezimizde ortaya çıkan ikinci ve daha önemli sonuç ise hangi kumar oyunlarının daha fazla oynandığı üzerinedir. Bu oyunlar, çok fazla alet ve edevat gerektirmeyen oyunlar olmuştur. Özellikle kılıç, barbut ve otuz bir oyunları öne çıkan oyunlardır. Dolayısıyla kumar oynanan bir mekân kolluk kuvvetleri tarafından basıldığında, o yerde kumar oynandığına ilişkin deliller hızlıca ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Delillerin hızlıca ortadan kaldırılmasının yolu da alet ve edevatı çok fazla gerektirmeyen oyunlar oynamak olmuştur.

Bir başka önemli sonuç, tam bir kumarhane gibi faaliyet gösteren ancak üyelerinin “önemli” kişiler olması sebebiyle kumar oynanmasına göz yumulan toplanma yerleridir. Bu toplanma yerleri çoğunlukla “kulüpler” olmuştur. Kulüplerin üyeleri çoğunlukla devletin üst kademelerinde görev alan memurlardır ve onların kumar oynaması sadece kulübün gelirlerini ilgilendiren bir durum olmuştur.

Tanzimat’tan itibaren kumar mekanı olarak kullanılan yerler ortaya çıkmaya devam ederken, arşiv belgeleri de dahil olmak üzere, Erken Cumhuriyet’e kadar yayımlanmış gazete ve dergi makaleleri kumarın insan hayatı için kötü bir şey olduğu üzerinde durmuştur. Dolayısıyla bir taraftan engelleme doğal olarak sağlanamazken, “ahlaken” kumardan uzak durulması için tavsiyeler devam etmiştir.

Kumardan uzak durulmasına dair tavsiyeler Erken Cumhuriyet devrinde de devam etmesine rağmen, toplumsal yaşamın her katmanında kumarla tanışıklık artmıştır. Sinema ve tiyatroyun da geniş halk kitlelerince takip edilmesi ve bu mecralarda “kumar”ı konu alan eserlerin de artması bu dönemin en önemli gelişmeleri olarak okunabilir. Hassasiyet olmasa da, bu dönem de de Yıldız sarayının bir bölümünün kumarhane olarak kullanılması fikri ve işletmenin devri kısa bir süre sonra iptal edilmiştir.

Sonuç olarak, ilkçağlardan itibaren yaygınlaşarak gelen kumar “olgusu”, kelimenin tam gerektirdiği şekilde Osmanlı ve Erken Cumhuriyet döneminde “kumarhane”ler içerisinde oynanmamıştır. Kumarhane denilen yerler, sadece kumarın oynandığı yerleri kapsamış ve örgütsel bir mekanı tanımlamaktan uzak kalmıştır. Gündelik hayatın koşturması içerisinde toplumun her kesiminden insan da kumara ilgi duymuş ve dalga dalga yayılmasına vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA 30-18-1-2/87-59-10

BCA 30-1-0-0/100-619-1

BCA 30-18-1-2/63-27-11

BCA 30-11-1-0/123-30-5

BCA 30-10-0-0/12-72-27

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Bab-ı Asafi Dosya/Gömlek Numarası

A.DVN- Bab-ı Asafi- Divan-ı Hümayun Kalemî 54/17.

A.MKT. Sadaret- Mektubi Evrakı 147/92.

A.MKT.MVL Meclis-i Vala Evrakı 6/66, 20/86, 34/13, 110/84, 127/66.1, 142/14.

A.MKT.MHM Mühimme Kalemî 481/73, 127/46.

A.MKT.NZD Nezaret ve Devair 38/45, 186/61, 403/99.

A.MKT.UM Umum Vilayat 508/70.

A.MTZ Eyalet-i Mümtaze 152/55.

Bab-ı Ali Evrak Odası Dosya/Gömlek No.

BEO Babıali Evrak Odası 83/6198, 327/24496, 340/25441, 485/36307, 564/42298, 650/48742, 666/49943, 761/57068, 1379/103369, 424/31736, 2549/19166, 2612/195844, 2659/199410, 2659/199425, 2796/209665, 2795/209563, 3001/225072, 3168/237572, 3448/258593, 3953/296417, 4135/310057, 4679/350856.

Cevdet Dosya/Gömlek No.

C.ADL Cevdet- Adliye 43/2623, 35/2081.

C.ZB Cevdet- Zabtiye 28/1386, 78/3867, 28/1374.

Dahiliye Nezareti Dosya/Gömlek No.

DH.EUM.2 ŞB İkinci Şube 26/9.

DH.EUM. 3.ŞB Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3.şubesi 24/48.

DH.EUM.5.ŞB Beşinci Şube 20/19.

DH.EUM.ADL Takibat-ı Adliye 48/19, 48/28.

DH.EUM.AYŞ Asayiş Kalemi 2/30, 66/24, 13/52.
DH.EUM.EMN Emniyet Şubesi 72/2.
DH.EUM.KADL Kısım-ı Adli Kalemi 2/22, 2/52, 3/18, 3/39, 4/29, 4/39.
DH.EUM.MEM Memurin Kalemi 60/90.
DH.EUM.MHM Muhasebe Kalemi 71/85.
DH.EUM. THR Tahrirat Kalemi 91/75, 14/50, 51/20, 64/82.
DH.EUM.VARK Dahiliye Nezareti- Emniyet-i Umumiye Evrak Odası 4/12, 3/110, 29/28.
DH.H Hukuk Kalemi 29/30, 22/3, 61/62.
DH. HMS Hukuk Müşavirliği 4/2-02, 4/1-06.
DH.İD İdare 68/15, 126/15.
DH.İUM.EK İdare-i Umumiye Ekleri 44/57.
DH.MB.HPS Meban-ı Emiriye Hapishaneler Müdüriyeti 90/61, 77/6, 99/8, 140/44.
DH.MB.HPS.M Meban-ı Emiriye Hapishaneler 33/31.
DH.MKT Mektubi 1346/5, 1245/14, 1351/7, 1599/88, 1602/32, 1605/59, 1774/122, 1778/72, 1779/45, 1804/18, 2013/120, 2020/98, 2023/43, 6/38, 2111/65, 2253/34, 2449/81, 2550/103, 2578/23, 2594/12, 744/70, 804/18, 806/6, 851/73, 908/37, 908/83, 1083/78, 1237/19, 2630/69, 2641/84, 2652/83, 2656/15, 2659/27, 2659/14, 2682/63, 2807/7, 2818/66, 2850/56, 32/24.
DH.MKT.PRK Mektubi Kalemi Perakende Evrakı 1340/85.
DH.MTV Mütenevvia 49-2/48.
DH.MUI. Muhaberat-ı Umumiye İdaresi 2/13, 56-1/148.
DH.SYS Siyasi Kısım Evrakı 64/19.
DH.ŞFR Şifre Kalemi 146/106, 256/47, 66/56, 542/77, 87/217.
Hariciye Nezareti Dosya/Gömlek No.
HR. MKT Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi 20/45, 37/42, 54/64, 204/68, 322/19.
HR.TO Tercüme Odası 541/72.
HR.SYS 2230/69.
İrade Dosya/Gömlek No.
İ.DH Dahiliye 29/1372, 1285/101175, 1142/89117.
İ.HUS Hususi 29/94, 131/37, 150/71.
İ.MVL İrade Meclis-i Vala 115/2746.

Meclis-i Vala Dosya/Gömlek No.

MVL Meclis-i Vala Evrakı 200/57, 783/85.

Maarif Nezareti Dosya/Gömlek No.

MF.MKT Maarif Nezareti Mektubi Kalemi 574/20, 909/33, 15/154.

Meclis-i Vükela Dosya/Gömlek No.

MV Meclis-i Vükela Mazbataları 210/78, 221/102, 224/59.

Şura-yı Devlet Dosya/Gömlek No.

ŞD Şura-yı Devlet 2282/11, 2364/1, 681/11.

Rumeli Müfettişliği Dosya/Gömlek No.

TFR.I.A Sadaret 6/600, 23/2218.

TFR. I. AS Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlık 30/2962.

TFR.I.KV Kosova 2/117, 17/1616, 18/1774, 21/2048, 47/4650, 48/4072, 100/9926,
144/14322, 164/16329, 170/16938, 183/18230, 199/19896.

TFR.I.MN Manastır 115/11416, 126/12584.

TFR.I.SL Selanik 137/13623.

TFR.I.ŞKT Rumeli Müfettişliği, Arzuhaller 10/990, 95/9489.

Yıldız Tasnifi Dosya/Gömlek No.

Y.A.HUS Sadaret Hususi 334/63, 334/35, 508/178.

Y.A.RES Sadaret Resmi Evrakı 132/3.

Y.EE Esas Evrakı 139/83.

Y.EE.KP Esas Kamil Paşa Evrakı 20/1912.

Y.MTV Mütenevvi Maruzat Evrakı 11/79.

Y.PRK. ASK Askeri Maruzatı 129/45, 168/114, 181/62, 224/27, 243/70, 256/50.

Y.PRK.BŞK Başkitabet Dairesi Evrakı 2/56, 49/79, 64/68, 68/80, 73/64.

Y.PRK.EŞA Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik 14/101.

Y.PRK.TKM Yıldız, Perakende, Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği 15/20,
50/39.

Zabtiye Nezareti Dosya/Gömlek no

ZB Zabtiye Nezareti Belgeleri 444/69, 94/115, 594/141, 435/46, 390/3, 479/53, 479/56,
382/35, 367/92, 622/56, 326/145, 328/53, 314/20, 328/62, 358/68.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, cilt 12, içtima 2, 1.9.1337

2. Süreli Yayınlar

Gazeteler

Akşam- 3 Kanunusani 1929, 5 Kanunusani 1929, 6 Kanunusani 1929, 30.08.1929, 28.03.1931, 27.11. 1931, 9 Ks 1932, 20.06.1932, 20.09.1932, 3 te 1933, 02.02.1934, 7 ks 1934, 31.05.1935, 10.11.1935, 12 ks 1936, 21 te 1936, 16.09.1937, 27.12. 1937, 03.07.1938.

Hakimiyet-i Milliye- 1 Ocak 1929.

Kurun- 05.11.1936.

Ulus- 02.06.1937, 13.11.1937, 13.01.1939, 20.04.1939, 22.05.1939.

Vakit- 05.08.1929, 12 ks 1930, 05.04.1930, 28.04. 1930, 16.06.1933.

Dergiler

Aylık Mecmua “Yıldız Gazinosunda Nasıl Kumar Oynanır?” Kanunusani 1926, sayı 10.

Aylık Mecmua “Geçmiş vakalardan: kumarbaz” Mart 1927, sayı 12.

Mektepli “Kumar, saadeti, zamanı, serveti namusu mahv ider” 21 Ağustos 1329, sayı 11.

Muallim Dergisi, “Kumar aleyhinde” Kanunusani 1334, sayı 18.

Parmak İzi “Kumarhaneler”, sayı 2, 14 Şubat 1935.

Parmak İzi “Kumarbazlar: Barbut, Bitirim Yeri,, nedir?” sayı 3, 21 Şubat 1935.

Parmak İzi “ Zar oyunu: Merhum Kel Hasanın tavla merakı” sayı 4, 28 Şubat 1935.

Parmak İzi “ Kumarbazlar arasında gördüklerim” sayı 5, 7 Mart 1935.

Resimli Ay “Anadolu’da bir Kumar Sahnesi”, Teşrinisani 1340, sayı 10.

Sebilürreşad “İçki, Dans ve Kumar” 5 C 1343, 1 Kanunusani 1340.

Sebilürreşad “Matbuat” 5 Kanunuevvel 1329, cild 11.

Sebilürreşad “İçki ve Kumar Hakkında” 25 Mart 1337, cild 19.

Servet-i Fünun, “Monte Karlo Kumarhanesi” numara 842, 28 Haziran 1323.

Servet-i Fünun, “Monte Karlo Gazinosu” sayı 11, 1307.

Servet-i Fünun “Musahebe: Kumar meselesi” 27 Kanunuevvel 1917, numro 1373.

Tercüman-ı Hakikat, 18 Recep 1302, 19 Mart 1889 “Kumarbazlar İstatistiki”

The Derby Daily Telegraph, 2 April 1884, “Fleecing a Diplomatist”

Yeni Mecmua “Hafta Musahabesi: Kumar” 15 Ağustos 1918, sayı 57, 3.cild.

3. İkincil Kaynaklar

- Abdülaziz Bey .(1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*. İstanbul: Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Adil, F. (2015). *Intermezzo*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Adil, F. (2015a). *Asmalımescit 74*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Akgündüz, A. (1999). Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlili. *İslami Araştırmalar Dergisi*, c.12 (1),
- Akgündüz, A. (1986). *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Akın, N. (2011). *19.Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Akbayar, N., Sakaoğlu, N.(1999). *Binbir Gün Binbir Gece*. İstanbul:Creavite Yayıncılık.
- Akkaya, S.N. (2018). *II. Abdülhamid Döneminde Toplumsal Hayat*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aksoy, Y. (2003). İstanbul’da Eğlence Hayatı (1453-1923). *İstanbul Dergisi*, (43), 73-79.
- Aksu, N.L.(2017). *Osmanlı İstanbul ’unda Asayiş*. (çev: S.Akyüz). İstanbul: İletişim Yay.
- Alvarez-Detrell, T. and G.Paulson, M. (1982). *The Gambling Mania On and Off The Stage In Pre-Revolutionary France*, Washington: University Press of America,
- M. And (2017). *Türk Tiyatro Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- M. And (1986). “İskambil Kağıtları ve Tarih”, *Tarih ve Toplum*, sayı 25, Ocak 1, s.32-38.
- M. And (2015).*16.Yüzyılda İstanbul*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- M. And (1994). “Osmanlı Dram Kumpanyası” DBİA, 6.cilt, s.175-176, İstanbul, 1994.
- “Arkadi Gazinosu” *Rakı Ansiklopedisi*, s.59-60.
- Aristophanes (2016). *Eşekarıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar*. (çev: S.Eyüboğlu).

- İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arnold, P. (1997). *The Encyclopedia of Gambling*. London: Chartwell Books.
- Atay, F..R (2012). *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Atay, F.R (2012b). *Zeytindağı*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012.
- Aybet-Üçel, G. (2010). *Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*. İstanbul:İletişim Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2002). Boş zaman üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.12 (1), s.231-260.
- Bahadır, M. (2016). Antikçağ’dan günümüze boş zaman üzerine bir değerlendirme. *ETÜ SBE Dergisi*, I/2, s.103-116.
- Bakar, B. (2012). *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Balıkhane Nazırı Ali Bey (2011). *Eski zamanlarda İstanbul hayatı*. İstanbul: Kitabevi.
- Bardakçı, M. (2017). *Safiye*. İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Bardakçı, M. “Yıldız Sarayı, 1926’da kumarhane olmuştu” Haberturk, 03.03.2013.
- Bardakçı, M. “Yıldız Sarayı kumarhaneye işte böyle dönüştü” Haberturk, 19.06.2016.
- Bardakoğlu, A. (2002). Kumar. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 26.cilt, Ankara, s.365-367.
- Basiretçi Ali Efendi (2001). *İstanbul Mektupları*. İstanbul: Kitabevi.
- Başoğlu, T. (2011) Ta’zir. *DİA*, Ankara, c.40, s.198-202.
- Belge, M. (2016). *Step ve Bozkır*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Birsel, S. (2017). *Kahveler Kitabı*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Birsel, S. (2016) Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bozbey, H. (2013) “Geçmişten Günümüze Aşık Oyunları” Cyprus International University Folklor/Edebiyat, c.19, sayı.73, s. 147-161.
- Burnaby, F. (2014). *At Sirtında Anadolu*. (çev. Fatma Taşkent). İstanbul: İletişim

Yayıncılık.

Clapson, M. (1992). *A bit of flutter; Popular Gambling and English Society, c.1823-1961*

Manchester University Press.

Cox, S.S, *Bir Amerikan Diplomatinin İstanbul Anıları*, (çev: Gül Çağlalı Güven).

İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Crawford, F.M. (2015). *1890’larda İstanbul*. (çev. Ş. Türkömer). İstanbul: İş Bankası Yay,

Çelik, Z. (1998). *Değişen İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Çetinkaya, C. (2015). *Osmanlı’nın son dönemleri ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında şans*

oyunları, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çeviker, T.(1988). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-II*. İstanbul: Adam Yayınları.

Çoruk, A.Ş (2017). *Osmanlının Son Yılları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Çulcu, M. (2018). *Yıldız Kumarhanesi ve Mercan Altunyan Çetesi*. İstanbul: E Yayınları.

Dinç, G. (2010). *Aydınlığa Mektuplar (1928-1937)*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları.

Dostoyevski, P.İ (2013). *Kumarbaz*. (çev. E. Alta). İstanbul: İletişim, İstanbul.

Döbel, E.C (2015). *Bir Faytoncunun Serüvenleri*, (çev. C.Schnettger) İstanbul: Say Yay.

Dumont, P. ve Georgeon, F. (1996) ed,*Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*,

İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Düzdağ, M. E. (2012). *Ebussuud Efendi Fetvaları*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Eldem, E. Goffman, D. Ve Masters, B. (2017). *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti*

(Çev. S.Yalçın), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ellsworth de Kay, J. (2009). *1831-1832 Türkiye’sinden Görünümler*. (çev. S. Ataman

Hazar) Ankara: Odtü Yayınları.

Emiroğlu, K. (2001). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Erhat, A. (2015). *Mitoloji sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Es, H.F (2013), *Kaybolan İstanbul'dan Hatıralar*. İstanbul: Ötüken.
- Fehd, T. (2002) “Meysir” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29.cilt, Ankara, s.509-510.
- Freely, J. ve Freely,B. (2015). *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*. İstanbul: YKY yay.
- Gogol, N. V (2012). *Evlenme-Kumarbazlar*, (çev. Koray Karasulu). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Göncüoğlu, S.F.(2017). *İstanbul'un İlkleri ve Enleri*. İstanbul: Timaş.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Hargrave, C.P (2000). *A history of playing cards*. New York: Dover Publications.
- Hattox, R.S (1996). *Kahve ve Kahvehaneler*. (çev: Nurettin el-Hüseyini). İstanbul: Tarih Vakfı yurt yayınları.
- Heyd, U. (1973). *Old Ottoman Criminal Law*, Oxford: Clarendon Press.
- Harvey, D. (2013). *Paris Modernitenin Başkenti*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Helfant M., I. (2002). *The High Stakes of Identity- Gambling In the Life and Literature Of Nineteenth Century Russia*, Illinois: Northwestern University Press.
- Hiçyılmaz, E. (2016). *Meyhaneler*, İstanbul: Ulak Yayıncılık.
- Hint Destanları* (2002). der. Moritz Winternitz, çev. Korhan Kaya, İmge Yayıncılık, Ankara.
- Homeros (2016). *Odyseia*, çev. Azra Erhat-A.Kadir, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Huizinga, J. (2013). *Homo Ludens*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Hür, Ayşe “Abdülhamid II” *Rakı Ansiklopedisi*, s.13-14, Overtteam Yayınları, İstanbul, 2013.

İleri, N. (2013). “Pangaltı Cinayeti 1895: Katil Kim?”, *Edebiyatımızın Üvey Evladı*

Polisiye, ed. Seval Şahin, Banu Öztürk, Didem Ardalı Büyükarman, İstanbul: Bağlam Yay, Kasım, s.21-29.

İnalcık, H. (2014). *Devlet-i Aliyye*, c.II, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Jean Thevenot Seyahatnamesi, ed. Stefanos Yerasimos, çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi. İstanbul, 2014.

İrtem Kani, S. (1999), Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür, İstanbul: Temel Yayınları.

“Kafeşantan” *Rakı Ansiklopedisi*, Overteam Yayınları, s.285.

Karay, R. H (2015), *Üç Nesil Üç Hayat*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Karay, R.H. (2017). *Taklitten Adete Gündelik Hayat*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Karpat, K. (2017). *Osmanlı Modernleşmesi*, (çev. Ceren Elitöz), İstanbul: Timaş Yayınları.

Kırlı, C. (2009). *Sultan ve Kamuoyu*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

King, C. (2015). *Pera Palas'ta Gece Yarısı*, (çev. Ayşen Anadol). İstanbul: Kitap Yay,

Kodaman, H. (1944). *Zar, Kağıt Oyunları ve Hileleri*, İstanbul: APA Yayınevi, İstanbul.

Koçu, R.E (1968). Encümen-i Ülfet. *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu Yayınları, c.09, s.5113-5114.

Koloğlu, O. (2005). Cercle d'Orient'dan Büyük Kulüp'e, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Kowaski, Wladyslaw Jan “Eski Yunan'dan Çin'e Antikçağ Oyunları” çev. A.Hatay, *P Dergisi*, Sayı 31, s.30-43, 2003.

Kumbaracılar, Sedat “Türkiye’de Eski Oyunlar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı 1, yıl 1972, s.44-51.

Kur'an-ı Kerim Meali (2010). Ankara: Diyanet işleri başkanlığı.

- Lefebvre, H. (2010). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, İstanbul: Metis.
- Lermontov, M. (2016). *Zamanımızın Bir Kahramanı*. (çev. Ülkü Tamer). İstanbul: Can Yayınları.
- “Loto” *Rakı Ansiklopedisi*, s.355, Overteam Yayınları, İstanbul, 2013.
- Macarov, M. (2015). *Kudüs Yolculuğu*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Malkoç, E. (2014). *Cumhuriyet’ten Büyük Söylev’e Ankara-İstanbul İkilemi (1923-1927)*, İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi.
- Mehmed Nuri (1874). *Nasihad yahud kumar belası*, İBB Atatürk Kitaplığı, No. K/3429.
- Meriç, N. (2000). *Osmanlı’da Gündelik Hayatın Değişimi*, İstanbul: Kaknüs Yay,
- Mintzuri, H. (2012). *İstanbul Anıları 1897-1940*, (çev. Silva Kuyumcuyan), İstanbul: Tarih vakfı yurt yayınları.
- Munting, R. (1996). *An economic and social history of gambling in Britain and Usa*, Manchester: Manchester University Press.
- Muller, G.A (2010). *İstanbul’un Saltanatlı Günleri*, (çev. Hamdiye Betül Kara) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Musahipzade Celal (1946). *Eski İstanbul Yaşayışı*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Nerval, G. (2004). *Doğu’da Seyahat*. (çev: Selahattin Hilav). İstanbul: YKY.
- Nesin, A. (2017). *Matematik ve Oyun*, İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Neyzi, L. (2011). *İstanbul’da Hatırlamak ve Unutmak*, İstanbul: Tarihvakfı Yayınları.
- Mehmed Nuri (1874). *Nasihad yahud Kumar Belası*, İBB Atatürk Kitaplığı k/3429.
- Oliver, A. (2016). *18.Yüzyılda Türkiye ve İstanbul*, İstanbul: Köprü Yayınları.
- Özbek, N.(2013). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özer, İ. (2014). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda*, İstanbul: Truva Yayıncılık.
- Öztürk, S. (2005). *Cumhuriyet Türkiye’sinde Kahvehane ve İktidar (1930-1945)*.

- İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Öztürk, S. (2006). Bir kurumun tarihsel ve sosyolojik incelemesi: Şehir Kulüpleri (1923-1950). *Galatasaray İletişim*, Haziran, s.89-115.
- Özuyar, A. (2008). *Knockaloe ve Meçhul Türkler*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.
- Parry, E. (2004). Bir Albüm Dolusu Cinayet, (çev. Mehmet harmancı), İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Rasim, A. (2009). *Şehir Mektupları*. İstanbul: Üçharf Yayıncılık.
- Redhouse, J.W. (1882). *Redhouse's Turkish Dictionary*. London: Wymand and Sons.
- Reith, G. (1999). *The Age of Chance, Gambling in Western Culture*, London: Routledge.
- Rosenthal, F.(1975). *Gambling in Islam*. Leiden: Brill.
- Sadri Sema (2008). *Eski İstanbul Hatıraları*. (haz: Ali Şükrü Çoruk) İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sakaoğlu, N., “Encümeni Ülfet”, *DBİA*, 3.cilt, s.172.
- Sakaoğlu, N. (1994). “Mehmed VI” *DBİA*, 5.CİLT, s.349-354, İstanbul.
- Samipaşazade Sezai, *Sergüzeşt*, Timaş Türk Klasikleri.
- Saraydan Sokağa Oyun*,(2013) haz. Fatma Akyürek, Gül Özturanlı, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı.
- Sevengil, R. A (2014). *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Siddiki, M.İ (1981). *Why Islam Forbids Intoxicants and Gambling*, Lahore: Kazi Publications.
- Schwartz, D.G (2006). *Roll the Bones*, New York: Gotham Books.
- Smith, A.R(2015). *İstanbul'da Bir Ay*, çev. Mehmet Şerif Erkek, İstanbul: Yeditepe

Yayınevi.

Standage, T. (2004), *Mekanik Türk*, İstanbul: Saga Yayınları.

Tanpınar, A.H. (2015), *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Tercüman, Ç. (2018). *Türk Romanında Moda ve Toplumsal Değişim (1923-1940)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tez, Z. (2009). *Gündelik Yaşam ve Eğlencenin Kültürel Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayınları.

Thompson, W. N (2010). *The International Encyclopedia of Gambling*, California: ABC.

Toprak, Z. (2017). *Türkiye 'de Yeni Hayat*, İstanbul: Doğan Kitap.

Toprak, Z. (1993). "Birinci Dünya Savaşında İstanbul" DBİA, C.II, S. 239-243, İstanbul.

Topuz, S. (2005). *Zar ve Kağıt Oyunları ve Oyunların Hileleri*, İstanbul: Gün Yayıncılık.

Tuna, S. (2018). *Türkiye 'de Yılbaşı Kutlamaları (1926-1950)*, İstanbul: Cinius Yayınları.

Tunçay, M. (1993). *Türkiye 'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, Ankara: Mpi Yay.

Türker, O. (2016). *Pera 'dan Beyoğlu 'na*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Türker, O. (2009). *Tatavla*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Uluçay, Ç. (2001). *Harem II*, Ankara: TTK Yayınları.

Ulunay, R.C (2017). *Sayı Fırtınalar*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Ünüvar, S. (2013). *Saray Hatıralarım*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Veblen, T. (2015). *Aylak sınıfın teorisi*. (çev: Eren Kırmızıaltın ve Hüsnü Bilir). Ankara:

Heretik yayıncılık.

Wintle, S. (1987) "The Playing-Card", *The Journal of the International Playing-Card Society*, Volume XV, No:4, London.

Wittman, W. (2011). *Osmanlı 'ya Yolculuk 1799-1800-1801*, (çev. Belkıs Dişbudak), Ankara: Odtü Yayıncılık.

Valon de, A. (2015). *Doğu'da Bir Yıl*, (çev. İsmail Yeguz), İstanbul: Say Yayınları.

Yerasimos, S. (1997). *İstanbul 1914-1923*. (çev: Cüneyt Akalın). İstanbul: İletişim yay.

Yolal, M. (2018). *Osmanlı Devleti'nde şans oyunları ve kumar(1800-1923)*.

Yayımlanmamış doktora tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldızcı, A.(1993). “ Abraham Paşa Korusu” DBİA, 1.cilt, s.60, İstanbul.

Yılmaz, Ö.F. (2014). “Yıldız Sarayı 1926'da Gazino ve Kumarhane Yapıldı”, *Yedikıta Aylık Tarih ve Kültür Dergisi*, sayı 73, s.28-36.

Ziya, S. (2009). *Salon Köşelerinde*, haz.Nuri Akbayer, İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.

Zweig, S. (2011). *Yolculuklar Üzerine*, (çev. Ahmed Arpad), İstanbul Everest Yayınları.

Zweig, S. (2015). *Marie Antoinette*, (çev. Tefik Turan). İstanbul: Can Yayınları.

EKLER

Ek 1. British Museum- Astragalos Oynayan Kızlar

EK 2: Astragalos Oynayan Genç Kız

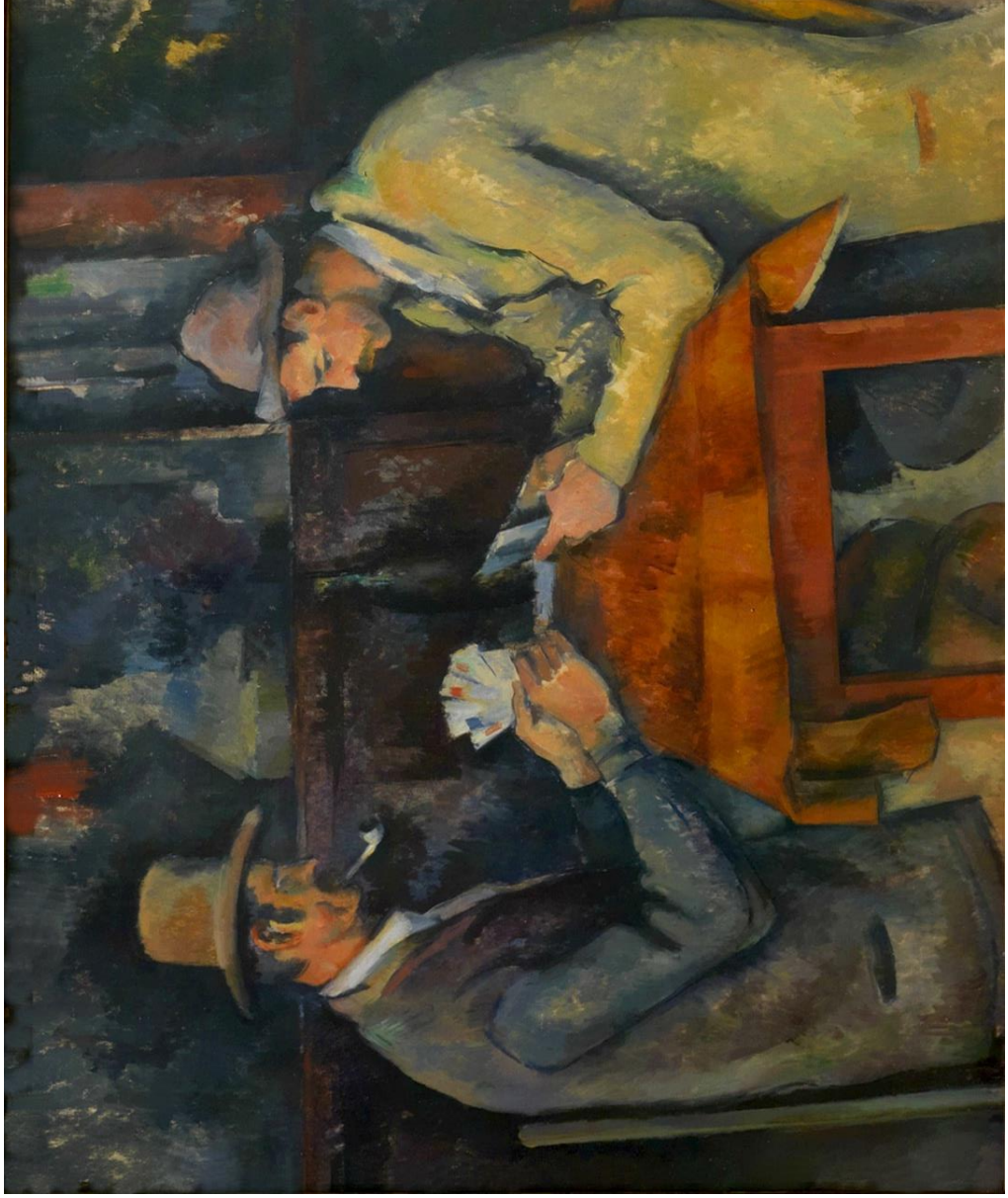

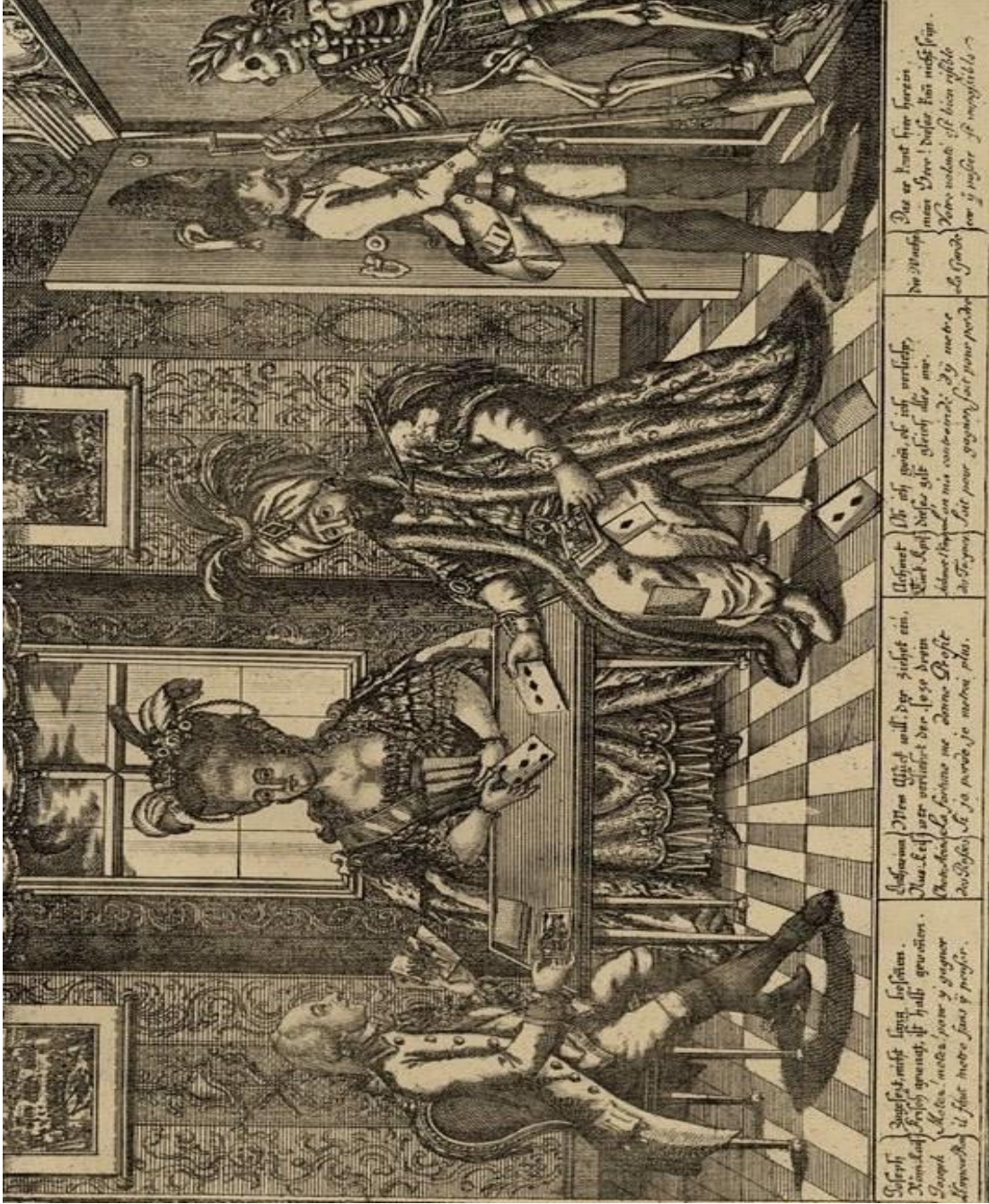
Knucklebone-Playing Girl
Marble, Roman, 1st century AD
The seated young girl plays with a knucklebone, which is the astragalus, on a low base. The girl's pose is reminiscent of the famous 'Boy with Astragalus' sculpture.

Ek 3: Aşil ve Aias Zar oynarken- Altesmuseum Berlin

Ek 4: Paul Cezanne 1894- İskambil Oynayanlar Tablosu

[illegible]

Ek 6: Girişı Yasaklanan İskambil Kağıdı BEO 2659/199425

It is expected that the remains of the deceased Prince will arrive at Portsmouth from Cherbourg in the course of to-morrow night.

CONSTANTINOPLE GAMBLING HOUSES.

FLEEING A DIPLOMATIST.

CONSTANTINOPLE, Tuesday.

A gambling scandal has arisen in connection with the Oriental Club. A certain Baron, a Diplomatist, lost £1,000 recently, and was forced to obtain the money from his mother, but before the money came his debt had swollen through some vicious system of exorbitant interest to the total of £1,400. Roguery is not unnaturally spoken of. Count Corti, the Italian Ambassador, and ten other Diplomatists have resigned membership of the club. The new Prefect of Police has organised a campaign against the gambling practice.

THE EVACUATION OF SUAKIM

SUAKIM, Tuesday Morning.

The Utopia, the Rinaldo, and the Osiris sail to-day for Suez with troops and stores, and having also on board General Graham, General Davis, and their staff. The Black Watch will embark to-morrow and sail in the troopship Orontes. The Utopia will return to Suakim next week,

MR
Be
Scot
qua
and

EAT
ha
fu

Mr E
Mr I
Mr E
Mr C

Lord
Cour
Lord
Mr M

Be
to 11
and
by a

The

Sir G
Mr L
Mr A
Mr G

Be
1 Sir
the s

H
Lord
Lord
Lord
Duke

Mr V
Be
Gren
by fo

Ek 10: Aylık Mecmua Kanunusani 1926

AYLIK MECMUA, KANUNUSANI 1926, SAYI 10.

YILDIZ GAZİNOSUNDA NASIL KUMAR OYNANIR? Rulet ve bakara masalarının manzarası

“masa aralarında toplanmış olanlar bu talihli oyuncuya gıybetli nazarlarla bakıyorlardı. Halbuki zavallı adam şimdiye kadar yıldızda on bin liradan fazla para gayb itmişti, bir çok hülyaları da istikraz itdiği para mukabilinde merdun bulunuyormuş”

Yıldız gazinosu günün meselesi halini aldı. Yevmi gazetelerde neşriyat, büyük millet meclisine virilen sual takriri, gazinoda mahv ve heba idilen servetler hakkında devran iden rivayetler herkesin nazarı dikkatini buraya celb itti. Gazinonun küşadından beri epeyce zaman geçtiği halde fırsat bulubda yıldız gitmeğe muvafak olamamışdım. Geçen Cuma bir arkadaşımın daveti beklediğim vesileyi ihzar itdi. Akşam beşe doğru beyoğlundan bir otomobile bindik, ayas paşa, dolma bağçe tarikiyle yıldızın yolunu tuttuk.

Otomobilimiz Çırağan sarayının karşısındaki kapudan yıldız parkına girdiği zaman kendimi hafif bir heyecana kapılmaktan men idemedim. Bir zamanlar abdülhamidin dolaştığı bu yerlerde kim bilir ne gibi acıklı hatıralar vardı? Bunları düşünürken otomobil muntazam bir yoldan yokuşu çıkmış, eski merasim dairesinin önüne gelmişti. Buz rengi formalar giymiş, aynı renkte kasketli iki harem ağası heman koşarak otomobilin kapusunu açdılar. Birkaç basamak geniş bir mermer merdivenden birinci kata çıktık. Başka bir harem ağası döner kapıyı çevirdi, içeriye girdik.

Bir zamanlar içinde alman imparatorunun, sırp, Bulgar krallarının ikamet ettikleri merasim dairesi pek muhteşem bir binadır. Daha kapudan içeriye ayak atar atmaz bu ihtilam göze çarpıyor.karşumuza tesadüf iden geniş mermer merdivene, tavanında ve duvarlardaki ince nakışlara bakarken gözüme iki levha ilişdi. Sağ taraftadaki levha palto ve şapkaların bırakılacağı mahli, sol taraftaki hususi kulube aza kaydına mahsus odayı, yani oyun salonuna girmek için bilet alınacak yeri gösteriyordu. İbtida palto ve şapkalarımızı bıraktık. Sonra oyun salonunu görmek için üçer lira virerek bir ay müddetle hususi kulube aza kayd idildik. İkinci kata çıktık.

Merasim dairesinin ikinci katı iki kısma tazrik edilmiştir. Merdivenden çıkınca sağ taraf lokanta ve dans, sol tarafda salonları ihtiva itmektedir. İbtida dans salonuna gittik, oyun bir masaya oturduk. Tenmiyemizin? Hilafına olarak salon boş dinilebilecek kadar تنها idi. Ortada ancak iki çift dans idiyordu. Halbuki burada cedden pek mükemmel bir cazbend vardı. Dans ibtilasının büyük bir şiddetle hakim sürdüğü bu sırada gösterilen rağbetsizlik hayretimize muceb oldu. Bir müddet bekledik, başka kimse gelmedi. Tenhalık herkese bir hüznü virmiş gibi idi.kalktık, oyun salonuna geçdik.

OYUN SALONUNDA

Salondan içeriye ayak atar atmaz sıcak bir hava ile karşılaştık. Burası ne kadar kalabalıkdı... masaların etrafında oturmuş, ayakda lakel dert beş yüz kişi vardı. Bir tarafta kadın erkan mütemadiyen halk içeriye giriyordu. Etrafa göz gezdirince bir çok dans heveskarlarının (rulet) masaları başında oyunla meşgul olduklarını gördüm. O zaman dans slonlarındaki tenhalığın sebebini anladım: buraya dans itmek niyetiyle gelenler bile dansdan daha şiddetli daha ziyade cezb edici bir ibtila olan oyun tesirini kapılıyorlar ve (rulet) masasının başından ayrılamıyorlardı.

Oyun salonunda üç (rulet) ve beş bakara masası vardı. Beni girdiğimiz zaman henüz bakara başlamamıştı. Mamafih bara masaları üzerine konulan işaretlerden bir çoklarının evvelceden bir tutmağa müsaraat ittikleri anlaşılıyordu. Oyunculardan kimi bir anahtar, kimi ismi yazılı bir kağıd, bir kısmı bir fiş, bir kısmı da aşağıda vestiyerden aldıkları numaraları, intihap ittikleri yerlere bırakmışlardı.

“şöyle bir talihimizi tebyir edelim”

(rulet) masalarından birine yaklaştık. Masanın etrafında oturmuş ve ayakta lakel seksen, yüz kişi vardı. Bunların ekseriyeti kadınlar teşkil idiiyordu. Herkes asgarisi yarım lira olmak üzere ortaya para çıkıyordu. Fakat rulet fırıldağının dönüşünde bu paralar, rüzgar sağnağına kapılmış kağıd parçaları süratiyle gazinonun kasasına düşüyordu.

“yarım lira.. ehemmiyetsiz bir para, şöyle bir talihimiz tecrüne idelim” diyerek masanın başına geçenler bir dürlü ayrılamıyor, beşer onar yirmi beşer liralık kağıdlar mütemadiyen fişe tahvil idiliyordu. Etrafdaki mükallimelere kulluk virdim. Herkes gaybından bahsi diyordu. Genç bir hanım refikasına –şimdiye kadar 45 lire virdim. Yalnız bir defa (transversal) da beş lira kazanabildim. Bu gün hiç şansım yok diyordu. Arkadaşı sordu –dün ne yaptın? –dün şansım fena değildi. İki lira zararla kurtuldum...

Biraz ileride genç bir husus, kadını, kendini dansa davet iden erkeğe: -zararımı çıkarmadıkça dans idemem diyordu.

-zararınız çok mu? -28 lira. –bir parça fasıla verseniz belki şansınız değişir. –hayır hayır hep benim koyduğum numaraların civarına isabet idiyor. Elbette bir defada benim numaraya çıkacaktı. Şimdilik buradan ayrılamam. Bu red cevab, oyunla alakası olduğu anlaşılan erkeğin canını sıkıyordu. Hem bir – zarf itmek, hem de kadına ders vermek için didiki: - madam, kazanmak için size bir tavsiyede bulunayım? Gayb itdiği 28 liranın teiriyle çehresi kızarmış, alnında hafif ter damlaları birikmiş olan kadın merakla sordu. – hay hay.

-hiç oyun oynamamak, muhakkak karlı çıkarsınız. Şimdiye kadar bir çok 29 liralara gayb itdiği anlaşılan kadın bu cevab üzerine kızdı “böyle manasız şeyler söylemek için mi beni oyundan alıkoydunuz?” demek ister gibi münfal bir tavırla arkasını döndü, yine oyuna daldı.

BAKARA MASASISNDA

Bu sırada bakara masalarından birinden hazırlık başladı. Kurpiyer kağıdları karışdırırken masanın para tebdil iden (şansöri) bağıırıyordu: -la parti düşümen düfer kumans, la palas marka silvuple (bakara partisi başlıyor, yer tutmuş olanlar yerlerine işgal itsinler)

Rulet masalarında oturanlardan ayaktada duranlardan bir kişi bakar masalarına tevcih itdiler. Herkes yerleştikten sonra oyun başlamışdı. Birinci numarada oturan yirmi lira çıkardı, fakat iki el yaptıktan sonra düşdü. İkinci numroda oturan üç ele kadar çıkabildi. Dördüncüde düşdü. Oyun büyük bir hararetle devam idiyor, beşer elli yüz liralık kağıdlar bir elden dipğere ele geçiyor. Fakat her geçişte gazinonun kasasına sekiz on lira düşüyordu. Bu aralık bir oarça geride, boş bir masanın önünde iki hanım arasında şayanı dikkat bir mukamele ceryan idiyordu. Belli itmeden kulak misafiri oldum. Hanımlardan daha genci yaşlısına sordu –hanım efendi bu akşam oynamıyormusunuz? –oynadım kızım. Fakat hiç şansım yok. Yirmişer lira derken tam 95 lira virmişim. Bereker ben bakarada seksen lira kadar kazandı. Benim ruletdeki zararımı çıkardı. Vallahi şu bendenizin açılmamız bizim için bir felaket oldu. Artık bey felan düşünemiyor. O işleri hizmetcilerin eline kaldı. Her gün saat dört oldu mu madam (isim yok) ile bir otomobile atlayıp buraya geliyoruz. Beş buçukta bey de geliyor. Yine bazen ara gidiyoruz, bazen

burada bütün gece yarısı avdet idiyoruz. Siz ne iyi, oynamıyorsunuz. –vallahi hanım efendi bizim semtimiz uzak. Bir kere yakamızı oyuna kapdırırsak giceleri otellerde kalmak lazım gelecek. Bunun için haftada bir gün geliyor, biraz oyun salaonlarında dolaşdıktan birazda dans itdikten sonra yedi buçuk vapuruyla köye avdet idiyoruz. Demin dans salonu pek تنها idi. Acaba yeni gelenler var mı? Bir defa gidip görelimi? – hay hay.

BİR ELDE BİN BEŞ YÜZ LİRA FAKAT,,

İki hanım kalkdılar, bende tekrar oyunu seyr itmek başladım. Bu sırada el bir numaraya gelmişti. Burada ecnebi tebassından bir halı tüccarı oturuyordu. Yirmi liradan oyuna başladı. Bazı el sekiz, dokuz açarak, bazen karşısındakini bir sayı farkla geçerek mütemadiyen kazanıyordu. Birkaç defa sonra önünde dört beş yüz lira para birikti. Oyuncunun artık eli başkasına terk iderek paraları önüne çekeceğini tahmin idiyordum. Halbuki o sağ eli ile hacada daireler resm iderek oyuna devam idiyordu. Nihayet on birinc elde düşdü. Mamafih yine bin beş yüz liradan fazla kazanmışdı. Masanın etrafında toplanmış olanlar bu talihli oyuncuya gıybetle nazarla bakıyorlardı.halbuki sonradan öğrendiğimize göre bu zavallı adam şimdiye kadar yıldızda on bin liradan fazla para gaybetmişti. Bir çok hülyalar, istikraz itdği para mukabilinde berheva bulunuyormuş. Adamcağız eliyle havada daireler resmi derken –gayb itdiklerimizin kurtarabilmek için daha ne kadar kazanmak lazım... demek istiyormuş... bu sırada beş dakika evel dans salonuna gitmiş olan hanımlar avdet ittdiler. Etrafın تنها olduğu anlaşılıyordu.. başlıca hanum kocasına yaklaştı önünün bomboş olduğunu görünce –ay, bey deminki fişler ne oldu? Diye sordu, bey mütevekkil bir tavırla cevap virdi – ne olacak eridi.

İSTİKRAZ ÇARELERİNİ ARAYANLAR

Saate bakdım, artık avdet zamanı yaklaşmıştı. Oyun salonunda çıkarken köşede maruf iki ermeni taciri arasındaki bir mukamale kulağıma çalındı. Bunlardan (isim yok) efendi ötedekine soruyordu

-bugün 1250 lira ile gelmiş isem hepsi bitti. Sende fazla para vardır?

-benim üstümdede 500 lira vardı, hepsi virdim.istersen madposardan ödün alalım. Mukalameini illet tarafının işidemedim. Kordiroru geçerek merdivanları indim. Vestiyerden palto ve şabkamı aldıktan sonra dışarıya çıkmadım demin önünde yüzlerce hususi kiralık otomobiller almış olduğunu gördüm. Bunlarla geleneler kısmı azam

kazanmak hırsıyla bu seyahati ihtiyar itmişlerdi. Halbuki bir kik saatlik müşahade böyle bir düşüncenin ne kadar boş olduğunu burada dönüp dolaşana yaranın nihayet gelmenin gazinosunun kasasına düşmekte mahkum olduğunu pek zeval isbat itmişti. O zaman rulet masası önündeki Yahudi gencin sözünü hatırladım.

-kar itmek isterseniz hiç oyun oynamayın, muhakkak karlı çıkarsınız. Gencin bu sözü karşısındaki madam tarafından istihsalle telakki edilmesine rağmen ne adar doğru idi.

Ek 11: Kumar Masasında İBB E-Kaynak krt.007437

